

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İSTANBUL
KİTAPLIĞI

- 2 -

İSTANBUL

*Seni
Unutmadım*

SELİM İLERİ

İSTANBUL
SENİ UNUTMADIM

Selim İleri

Yayın No 1147

Deneme 76

İstanbul Seni Unutmadım

Selim İleri

Yayına hazırlayan: Mustafa Çevikdoğan

Kapak tasarımı: Utku Lomlu

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

© 2001, Selim İleri

© 2012; bu kitabın tüm yayın hakları

Everest Yayınları'na aittir.

1. Basım: 2001, Oğlak Yayınları

Everest Yayınları'nda 1. Basım: Aralık 2012

ISBN: 978 - 605 - 141 - 583 - 3

Sertifika No: 10905

EVEREST YAYINLARI

Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu/İSTANBUL

Tel: (212) 513 34 20-21 Faks: (212) 512 33 76

e-posta: info@everestyayinlari.com

www.everestyayinlari.com

www.twitter.com/everestkitap

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık

Çiftçavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa / İstanbul

Matbaa Sertifika No: 12088

Tel: (0212) 674 97 23

Faks: (0212) 674 97 29

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

*Gençliğimin çocuk arkadaşı
sevgili Sırma Köksal'a*

*—demek, akşam sofranızda
benim için hep bir tabak dururdu—*

İÇİNDEKİLER

Gezintiler

Renkler	3
İstanbul'da İlk Gezintiler	6
Kadıköyü Çarşısı	13
Şekerleme Sanatında Bir Rüya	16
Fenerbahçe	19
Bir Semtın Kıyısında.....	22
Kalbimdeki Üsküdar	24
Yazlardaki Anadoluhisarı	29
Eczaneler.....	32
Yazamadığım İstiklâl Caddesi	37
Aynalı Pasaj'da Bazı Günlerim	40
Kitabevleri	43
Oteller	45
Ayaspaşa	48
Maçka.....	51
İstanbul Gazinolarında... ..	54
Arnavutköyü	56
Hızla Değişen Bebek.....	59
Emirgân	62
Poğaçalı Yeniköy	64

Karlı Bir Kış Günüydü.....	67
Yenicami.....	69
Sultanahmet’le Tanışmam	72
Gülhane’de Bir Gece.....	75
Bahçelerburnu, Sarayburnu	78
Samatya	80
Her Zaman Yedikule	83
Sahaflar Çarşısı.....	85
Mayısta Süleymaniye	88
Eyüp 1999.....	90
Parlayan/Sönen Umutlar Çarşısı	93
Sokollumehmetpaşa Camii	96

Biraz Edebiyat

Okuduğum Kadıköyü	101
Edebiyatta Çamlıca	106
Çağdaş Edebiyatımızda Boğaziçi	110
Unutulmuş Bir Hikâye	118
Hüseyin Rahmi’nin İstanbul’u	121
<i>Eylûl</i> ’ün Peyzajları.....	123
<i>Beyoğlu’nun Adı Pera İken</i>	126
Sermet Muhtar Alus.....	128
Kimse Hatırlamıyor!.....	131
Tanpınar ve Kara Mizah	134
Ziya Osman Saba, Sessiz Usta	137
“Hesaplar”	140
Gençlik Kitapları	143

İzler, İzlenimler

Pasta... Pasta...	149
Pembe Hanım'ın Çiçekleri	152
İstanbul'da Bahar	154
Kış Sebzeleri, Kış Meyveleri	157
İstanbul ve Gece	160
“Makber” ve Hamiyet	163
Eski Semtler	165
Türkçe Tango Adları	168
Ayfer Feray	171
Uçurtmalar, Nane Şekerleri	173
Sandıklar	176
Eski Eşyalar Arasında	179
Kedi, Çatana, İstanbul	182
Anılarda Bir Yazar	185
Unutulmayacak Bir Kadın	188
Edip Cansever'den	191
Türkân Hanım'ın Açelyaları	194
<i>Eski İstanbul</i>	197
Son Söz Yerine: Anlam	199

Gezintiler

Renkler

Bir kentin renkleri olabilir mi?

İstanbul'un eskiden renkleri vardı. Gözümü kapadığımda bu renkleri yeniden görürdüm. Gördüğüm renkler böylece daha o anda düşsel renkler olup çıkardı.

Çoğu Kadıköyü'ndeki renklerdi. Sözgelimi Fenerbahçe'nin renkleri. Yazın plaja giderken, tramvayın kırmızı-beyaz şeritli tentesinin renkleri. Sanki bir simgeydi. Kışın da tramvayın mor camları çakılıp kalırdı.

Evlerin, kapılarda hep mücevher çağrışımlı tepe camları vardı, yine morlar, yakut kırmızıları, zebercet yeşilleri, bazan gece mavileri, topaz sarıları. Çok ender yine rastlıyorum, renklerindeki genç kalış gönlümü yoruyor.

Şifa'dan deniz, uzakta bir yelkenlinin beyazıyla beyaz bir lekeye kavuşurdu.

Sandalla Kalamış'a geldiğimizde, burada kehribar sarısı duvarlı ve denize inen bir bahçeden, bilmem neden, yosun yeşili çamlar fişkırırdı. Çamın yeşilini, o koyu yeşili, belki de sarı duvarlar kırıyordu.

Kadıköyü Çarşısı'nın rengi, balıkçıların kırmızı tablalarıydı.

Şimdi yerinde yeller esen bahçelerde havuzlar, havuzların kirli su renkleri vardı. O kirli sularda ne sırlar hiss olunurdu. Siyahlara doğru giden çürük yeşiller, sarılar. Birden hiç beklenmedik nilüfer çiçeği.

Vapurla İstanbul tarafına geçerken, İstanbul'un bir renginin de kurşunî olduğunu ayırt ederdim. Silueti baştan sona yaratan camilerde kubbeler kurşunî renklerini ya günbatımlarına ya masmavi gökyüzüne armağan ederdi.

Beyoğlu, mağazaların vitrin renkleri idi. Özellikle Japon Mağazası'ndaki oyuncak renkleri, şimdi hepsi birbirine karışarak, renklerin kaynaştığı soyut bir resim gibi iz sürüyor bende.

Bana öyle geliyor ki, Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nun renkleri de İstanbul'un simgeleri arasındaydı. Vişne-çürüğü kadifeler, tavanın yaldızlı nakışlarından sanki ışıltılar süzer ve yaldızlı ışıltılar yansıtırdı.

Moda'da, Kalamış'ta sakın deniz, Boğaziçi'ne gittiğimizde birden hırçınlaşır, limonküfünden inci beyazına, köpük köpük dalgalarla dağılıp gider, mavi de hem mürekkep mavisi olur hem de öbek öbek menekşe morları kuşanırdı.

Boğaziçi'nde deniz-çınar-mermer üçgenini o zamanlar bilmiyordum. Fakat sezinlerdim. Günün birinde Ruşen Eşref'te, Tanpınar'da, Yahya Kemal'de

karşıma çıkınca, bu üçgenin belli bir mimarî anlayışıyla var edildiğini öğrenecektim...

Biz Boğaziçi'ni daha çok vapurdan seyrederdik. Diyebilirim ki, gördüğümüz, bildiğimiz Boğaziçi, vapurdan seyrettiğimizden ibaretti. Öyleyken, suda ölen yalılar, hepsi şiirli iskeleler, rıhtımlar bir tiyatro dekorunun çalafırça renklerine bürünür, bazan sahi-ci, bazan yapay olup çıkardı.

Köprü'nün öteki yakasına geçtiğimizde İstanbul, hele surlarda, bitkilerin, meyvelerin renkleriyle kocaman bir bostan rengi olup çıkardı.

Bostan! O ne büyüleyici sözcüktü benim için. Yedikule'ye ne zaman gidilse, bostandan kıvrıcık salata, havuç, kırmızı turp, daha kim bilir neler alınır-dı. Yol yol, geçeneklerle birbirinden ayrılmış tarhla-riyla bostan bende hep en güzel peyzajı bırakmıştır.

Buraları, Kocamustapaşa'sıyla, Cerrahpaşa'sıyla mahallenin renklerini taşırdı. Sokak aralarında oynayan çocuklar, pencere önlerindeki yaşlı kadınlar, mahalle bakkalının kapısındaki şekerler, ne var ki en çok yün örgüsü renkleri! El örgüsü yün kazak, hır-ka, yelek renkleri...

Şimdi geçmişte kalan o anılar kentinden ayrılıp günümüze çarpınca, İstanbul'u, hele Maslak'a doğ-ru, gökdelenlerin karanlık camlarının renkleriyle, bir tek onlarla, maviyse ölü mavi, külrengiyse yan-gın sonrasının renkleriyle görebiliyorum. Gözlerimi sımsıkı yumsam bile, gökdelen camlarının ürkünç rengi düşsel bir hava edinemiyor.

Çocukluğumun tepe camları, geri dönün!

İstanbul'da İlk Gezintiler

O zaman çocukluktan mı nedir, Bahariye Caddesi'ndeki evimizden çıkıp bir yere gittik mi, dünya yolculuğuna çıkmış gibi olurdum. Gerçi dünya yolculuğu nedir, onu da bilmiyordum ya...

Her şey değişmiş görünürdü. Evler, sokaklar, bahçeler, başka yapılar, mimarî, hattâ insanlar. Bahariye Caddesi'nin o zamanlar yenice apartmanlarından Frerler Mektebi'ne doğru yol aldınız mı, birden ahşap evler başlardı, her biri cumbalı, çinko balkonlu, üçer katlı, ahşabı hep oymalı evler. Öyle sanıyorum ki onlardan tek bir örnek kalmadı.

Büyüklerimin ille Frerler Mektebi dedikleri Saint Joseph'i geçip, sağdan Şifa'ya saptınız mı, görünüm yine değişiverirdi. Şifa'nın sağlı sollu evleri az buçuk villa tarzı evlerdi. Burada daha 'monden' bir hava hiss olunurdu.

Şifa'nın evleri çoğu kez taraçalı, bahçeliydi. En güzel evlerden biri, Kadıköyü'nün ünlü adlarından Terzi Adalet Hanım'ın eviydi. O, villadan çok, küçük bir malikâneyi andırırdı. Basbayağı köşk yavrusuydu. Bembeyazdı. Bir yangına kurban gitti.

Bazı günler Kadıköyü Çarşısı'na inerdik. Belleğim yanıltmıyorsa, çarşı çok değişmedi. Bir uçtan bir uca, dolambaçlı sokaklarında daima şenlik vardı. Manavlar, balıkçılar, tavukçular, mezeciler, renkli ampullerin sıralandığı –ve ne sattığını artık hatırlamadığım– bir dükkân... Renkli ampullerin önüne gelince, akşam olmamışsa, ampuller yanmamışsa çok üzülürdüm.

Bazan Moda'ya giderdik, Bomonti ay Bahçesi'ne. Koço o zaman da ünlüydü, ama 'nostaljik' değildi. Bomonti'den ve Koço'dan seyrek Şeyler hatırlıyorum, eksik, kopuk.

ay bahçesinde düşmüş, dizimi yarmıŐtım. Koço'da bir sonbahar gecesı yemek yemiŐtik, kalabalık bir sofraydı. Bahariye Caddesi'ndeki Gerede Apartmanı'na dönerken babam beni kuşağına almıŐtı...

Moda'yı çok güzel bulurdum. Orada her Şey aydınlıktı, her Şey gneŐliydi. Kadıköyü'nn tipik evleri de oradaydı. Pek çok bahçe geliyor gözümün önüne, duvarlara yrmŐŐ sarmaşıklar, mevsim çiçekleri, meyve ağaçları.

Moda'ya giderken Kız Enstitüsü'nün önünden geçerdik. Belki daha önce de yazmıŐımdır: Enstitünün sokağa bakan duvarında tuhaf bir ca-mekân, cameknda öğrencilerin eserleri sergileniyor; hep durur bakardık. Bu vitrin bende sanat duyuŐlarının başlangıcı gibidir.

Bazı günler Göztepe'ye NeŐecan Yengelere giderdik. İŞte benim için gerçek bir dünya yolculuğu. Bana o zamanlar bir koru kadar büyük görünen bahçede nerelere dalıp gitmezdim ki... Mevsimleri bu bahçede tanıdım. Yağmurda yürüdüğüm en güzel bahçeydi. Sonbaharda yaprak döken ağaçlarla yaprak dkmeyenleri bu bahçenin ağaçlarından öğrendim.

Dedemle Kısıklı Aile Gazinosu'ndaki gezintimizse bir ilkbahar günüydü. Kısıklı yemyeŐildi. Dedem bira içmiŐ, ben de kabakekirdeği ıtlatmıŐtım. (ıtlatmanın başka anlama geldiğini biliyorum. Çıt

çıt ikiye ayrılan çekirdek için yine de öyle söylemek istedim.)

Bir kez de mehtabın doğuşunu seyretmeye bir yere gittik. Neresiydi, asla çıkaramıyorum. Sandallarla gidilmişti. Gerçekten ‘piknik sepeti’ vardı kollarla. Sepet açılmış, içinden iki dilim ekmek arası sövüş tavuklu, salata yapraklı, ev işi sandviçler çıkmıştı. Fakat mehtap bir türlü çıkmamıştı.

Sonra dolunayı ne zaman gördüm? Dolunay denmezdi o zamanlar; bir “Mehtabın on beşi...” sözü vardı. Bir de, “İstanbul’da eylül mehtabı pek güzel olur...”

Ahmet Hamdi Tanpınar, İstanbul’da, bir semtteyken başka bir semtin özlendiğini söylüyor ve ekliyor: “Bu ani özleyiş ve firarların arkasında tabiat güzelliği, sanat eseri, hayat şekilleri ve bir yığın hatıra çalışır.”

Şimdi benim bu gezintilere çıkışımın sebebi de öyle olmalı...

Refik Halid Karay, 1930’ların sonunda, galiba 1939’da kaleme aldığı bir yazıda İstanbul’u ‘biteviye’ dolaştığını söyler. Başta Kadıköyü, Erenköyü zaten çocukluğunun semtidir, Moda’dan çok hoşlanır, geçen gün Büyükada’ya gitmiş, Aya Yorgi’de yemek yemiştir... Florya, bir iki semt daha... Bununla birlikte Refik Halid’in gezmekten en çok hoşlandığı semt, Boğaziçi’dir.

Refik Halid, Yahya Kemal’den ayrılarak, Boğaziçi’ni bir bütün olarak görür.

Boğaziçi benim için de öyle olmalı, özellikle ilk izlenimler açısından. Kadıköyü’nde oturduğu-

muz yıllarda Boğaziçi'ne pek öyle sık gitmezdik. Üsküdar'dan sonrası hemen hiç bilmediğim yerlerdi.

Boğaziçi bende Cihangir'e taşındıktan sonra başladı desem yeridir. Yalnız, Cihangir'e taşınmadan önce, Anadolu yakasında bir Boğaziçi köyüne gittiğimizi hatırlıyorum. Neresiydi? Galiba Çengelköy. Sırtlara çıkmıştık. Koruyu andırır bahçe içinde bir ev. Madam Bilmemkimlerin evi. Günbatımının da yaşandığı bir akşam çayı...

Madam Charlotte olabilir mi? Böyle bir ad yankıyor. O zengin hayat karşısında şaşırmışım. Belleğimden çıkmayan, o şaşkınlık.

Boğaziçi'ne sonra yine döneriz. Şimdi Kadıköy'ndeki günlerimin izini süreyim.

Bahar sonlarında Çamlıca'ya gidilirdi. Tıpkı mehtapsız mehtap gezintisinde olduğu gibi, piknik sepetimiz doldurulmuştu. Kuru köfte, katı yumurta, kaşarpeyniri, domates, kabuğu soyulmamış salatalık. Kâğıt peçeteyi ara da bul; elbezi devri kapanmamış.

O Çamlıca bomboştı. Bahar çiçekleriyle donanmış ağaçlar, mevsimin ışık oyunları ile sanat eserini andırıyordu. Orada ilk kez İstanbul'un silüetini ve sonra ışıklarını görecektim. Gün kararırken beliren gri silüete büyüklerimizin hayran ve dalgın bakışlar konduruvermelerini, ne saklamalı, azıcık gülünç bulmuştum. Ama ışıklardan büyülenmişim.

Beni bu kadar büyüleyen bir ışık şenliği de, kim bilir hangi gece, İstanbul yakasından Kadıköyü'ne Bahariye Caddesi'ne dönerken, vapurdan gördüğüm, ıslıl ıslıl Kızkulesi'dir.

Üçüncüsü, havaî fişek şenliği. Mazbut İstanbul, her gece fişek yıldızlarının dökülüşiyle gösteriş budalalığına kapılmazdı o zaman. Bütün çocukluğum boyunca bir kez yaşadım havaî fişeklerin salkım salkım açılışını.

Büyülenmek bile değil; esrimiştim, kendimden geçmiştim. Belleğin yazarlık üzerindeki etkisi, diretişi tuhaf serüvenlerle yüklü: Fenerbahçe’de, kıyıda durarak seyrettiğimiz fişekli geceyi, kırk-kırk beş yıl sonra *Ölü Bir Kelebek*’te, Mihri Müşfik’in ağzından anlatacaktım, üstelik Paris’te bir geceyi yaşatmak isterken.

Semtimizden, Kadıköyümüzden seyrek ayrılır, seyrek geçerdik İstanbul yakasına. Bir sonbahar günü, öğle yemeğinden sonra apar topar geçtik, Beyoğlu’nda babamla buluştuk. Lâle Sineması! Walt Disney’in çizgi filmi! Sinemalar, Beyoğlu, birden değişen dünya!

Kadıköyümüzün de sinemaları vardı elbette; Opera vardı, Süreyya vardı, Yurt Sineması, Hâle... Yoğurtçu’daki yazlık sinema...

Ne var ki Kadıköyümüzden ayrılma zamanı gelip çatmıştı. Önce Almanya’ya gidecektik, babamın yanına. Bahariye Caddesi’ndeki giriş katı boşaltıldı. Eşyamız ne oldu? Böyle diyorum, çünkü Almanya dönüşü yeni eşya aldığımızı hatırlıyorum.

Almanya dönüşü artık Taksim tarafında bir yerlere taşınacaktık.

Kadıköyü’nden ayrılırken ‘asıl’ çocukluğumdan da ayrıldığımı bilemezdim. Bu ayrılış için en küçük bir üzüntü duymuyordum. Semtlerin, hele çehre-

leri hızla değişen semtlerin özlenebileceği aklımın ucundan geçmiyordu.

Oysa şimdi, onca yıl sonra, Fenerbahçe Plajı'ndan çıkıp tenteli tramvaya binişimiz gönlümü sızlatıyor. Kadıköyü vapur iskelesinde satıcılar, adadan gelme yasemen satıyorlar; alınacak, kurutulacak, çamaşır arasına serpilecek. Çarşıda, kıpkırmızı tablalarda gümüş balıklar...

Cihangir'e taşındıktan sonra İstanbul'da gezintilerimizin ufku genişledi. Kadıköyü'nün yeşertili, hem de bol yeşertili, hemen hep bahçelik dünyasından sonra Cihangir, kararık yüzlü apartmanlarıyla şaşırtıcıydı. Farklı bir kentsel dokunun içinde Kadıköyü'nü unutuyordum artık.

Cihangirimizin Ege Bahçesi vardı. Burayı birkaç kez yazmaya çalıştım. Yazmak istediklerimiz çoğu kez paramparça oluyor. Bende Ege Bahçesi de öyle oldu. Şimdi yeniden deniyorum:

Akşamüzerleri giderdik. Nedense hep sonbahardı. Okul çıkışı annem beni alır, Ege Bahçesi'ne giderdik. Yaz serpintili sonbahar günlerinde Ege Bahçesi'nden İstanbul silueti ışık ve renk yağmurlarıyla çakılı kalmıştır. Hikmet Onat'ın bazı peyzajlarındaki gibi.

Firuzaga İlkokulu'ndan çıkıp Yeni Yuva Sokağı'na gelir, fırından halka alırdık. Belki de annem yanımda olduğu için bu kadar güzeldi her şey. Çay gelmeden halkalar yağlı kâğıttan çıkartılmazdı. Biz bahçede otururken gizli çiftler yukarda, camlı bölümde otururlar, bira içerlerdi. Okul denen sevimsiz yerden sonra Ege Bahçesi uçsuz bucaksız ferahlık gibi gelirdi.

Artık Beyoğlu'na yakındık. Şehir Tiyatrosu'nun Yeni Komedi'si, Yeni Melek, Atlas, Emek bende hep rüyalardır, Saray da. Tiyatroyu mu daha çok severdim, sinemayı mı? Gözlerimi kapıyorum ve ya-nıtlamaya çalışıyorum.

Yeni Komedi'de gördüğüm çocuk oyunları pe-riseldi. Biz yaştaki İstanbul çocukları, bizden önce-kiler de, şimdi kimsenin anmadığı Ferih Egemen'e, çocuklar için tiyatrolar yaratmış bu sanatçıya ne çok şey borçlular...

Filmlere gelince, Emek Sineması'nın açılışında Gina Lollobrigida'lı *Dünyanın En Güzel Kadını* âdeta kare kare aklımda. Bir gün televizyonda ona tekrar kavuşabileceğimi umuyorum...

Babamla birlikte sık sık Yıldız Parkı'na giderdik. Galiba Şale Köşkü'nün duvarına yaslanmış bir oka-liptüs ağaççığı önünde ille durulur, bir yaprak ovuş-turulur, parmaklar koklanırdı. Okalıptüsün rayihası çarçabuk Kanzuk Eczanesi'nin zümrüt yeşili öksü-rük pastillerini çağırırtırdı...

O zamanlar 'Yıldız' ismi ne Abdülhamid çağrı-şımları yaratırdı, ne istibdat, ne hürriyet. Bu ismin korudaki yıldız çiçeklerinden geldiğini sanırdım.

Çünkü her sonbahar parkın bir köşesi, boydan boya, yıldızlarla donanırdı, hem de bordosundan sarısına, beyazına, kırmızısına, rengârenk yıldızlar.

Sonra bir gün İstanbul'un 'yeni' semti Levent'e gidişimiz! Bahçe içindeki evler, iç içe yollar... Re-şat Nuri Güntekin'in burada oturduğu söylenmişti. *Çalılıkusu* romancısı. Ama ben henüz *Çalılıkusu*'nu okumamıştım. Okuma yazmayı yeni söküyordum.

O Reşat Nuri adı, *Çalılıkıuşu* romancısı sözü, fizikötesi bir gizem gibi, yine de sarıp sarmalamıştı.

Çok geçmeyecek, okul kitabımızda Reşat Nuri'nin inanılmaz "Kirazlar" öyküsüyle karşılaşacaktım.

Bizimkiler Levent'i beğenmemişler, şehre çok uzak bulmuşlardı.

Şehre uzak bulunan yerlerden biri de Boğaziçi'ydi. Henüz تنها, ahşap yapıları hüznünlü, varlıklı kişilerin saldırıya geçmediği, kendi halinde bir Boğaziçi. Evet, çok güzel, fakat şehre uzak...

Oktay Rifat beni çok etkileyen dizesinde "Perili evler vardı eskiden" diyor. İstanbul'da ilk gezintilerim şimdi perili zamanlar gibi geliyor. Bir şeyleri ne kadar hatırlamak istersem isteyeyim, ayrılık acısı duyuyorum.

Bazan geceleri geç saat, Cihangir'deki eski kira evimize giderim. Ümit-Nüvit Apartmanı yerli yerinde. Sokağında bir yabancıyım.

Yıldız Parkı'na yıllardır adım attığım yok.

Adalar'a giden vapurlar gönlümü çekmiyor.

Dili yaşlanmış, yorgun görünse bile yalnızca Ahmet Hâşim'in o dizesi: "Bu nefy ü hicre müebbed bu yerde mahkûmuz."

Kadıköyü Çarşısı

Çocukluğu Kadıköyü'nde geçenler ve ben yaşta olanlar için bu 'köy'ün elbette birçok özelliği, ama ne yazık ki artık yitip gitmiş, anılarda kalmış birçok özelliği söz konusudur.

Semtleri sönüp gitmiştir; Münir Nurettin'in şarkısını dinleyen Kalamış, bugün bir huzursuzluk, tatsızlık yöresi.

Yaşama biçimi değişmiştir; hemen herkesin eşit refah düzeyinde yaşadığı Kadıköyü'nden eser kalmamıştır.

Mimarîsi silinmiştir; bahçelik, ahşap evler... Kadıköyü'nden geriye pek az iz kaldı.

Bununla birlikte Kadıköyü Çarşısı çocukluğunun dünyasından görüntülerle dolup taşıyor bugün de.

Hemen hiç sabahları gitmezdik oraya. O zamanlar evlerde sabahlar, ev hanımları için evin temizliğine, şusuna busuna ayrılmış zamanlardı. Sonra bir de 'sabah kahvesi' vardı, komşu komşuya bir fincan kahve içmeye gelirdi.

Öğle yemeği yenip bulaşık da kaldırıldıktan sonra, işte akşamüzeri başlangıcında çarşıya çıkılırdı. Belki de "çarşıya inilirdi" demem daha doğru olacak; biz Bahariye'de oturuyorduk, yokuş aşağı çarşıya inerdik.

Bu çarşı bir uçtan bir uca, dolambaçlı yolları, birbirine bağlanan sokaklarıyla uzayıp gider, bana pek uzun, labirentli bir çarşı gibi görünürdü.

Şimdi de öyle. Yolum ne zaman Kadıköyü'ne düşse, zaman ayırıp çarşıdan geçerim.

Meselâ sebzeciler, manavlar önünde dururum. O zamanlar bir 'zerzevat' sözcüğü vardı, zerzevatçıya uğranılırdı. Dalıp gidersiniz kıvırcık salatalara, taze soğanlara, kıpkırmızı turplara; yeşille kırmızı bir natürmort oluşturur.

Taze sebzeler, şimdi, günümüzde, bütün mevsimlerin sebzeleri olarak bir arada. Ama eskiden öyle miydi? Kırk yıl öncesinde her sebze, her meyve kendi mevsiminde çıkagelir, mevsimlerin bir sürprizi olurdu.

Ah, o kurutulmuş sebzeler! Çok şükür bugün de varlıklarını koruyorlar. Güneşin ayrıca lezzet kattığı kurutulmuş bamyalar, kızarmış, bütün yazın alev rengini almış sivri biberler, kadifesi buruşmuş patlıcanlar yerli yerinde, iplere dizili bamyalarla biberler yan yana bir gerdanlık...

Az beride baharatçılar. Bin çeşidiyle baharat, tatlısına tuzlusuna, yemeklere lezzet katıyor. Renkleri, tozları, şekilleri, kavanozları, her şeyleri, artık bir natürmort değil de, soyuta kaçan birer 'peyzaj'!

Işığı kapıp büsbütün ısıltı kesilmiş bal! Bu ballardan her zaman şüphe edilir, ille tadılır, geniz yakıp yakmadığı araştırılırdı. Çeşit çeşit ballar, her biri damak zevkinize sesleniyor.

Turşucuları geçtiniz, hemen oralarda birden şekerlemeciler! Lokumları, çiftkavrulmuşları, ezme-leri, daha bilmediğim, ben yaştakilerin artık tatmasında yarar olan, ama her biri şuruplu alacalarıyla gönül çelen şekerlemeler...

Şekerlemelerden vazgeçtim de, pastırmadan, sucuktan vazgeçmeye imkân mı var. Beslenme uzmanı bir dostum söylemişti: Pastırma, doğal yapımını bugün de koruduğundan, bütün öteki 'şarküteri' yiyeceklerinden çok daha yararlıymış. Hiç olmazsa birkaç dilim, incecik, akik taşlarının ısıltısında, tadımlık, nefis körletmek için...

Kadıköyü Çarşısı'nın oldum bittim balık tezgâhları da birer resim, birer şiiirdir. Gerçi ben pek balık meraklısı değilimdir. Tablalarında duran balıklara üzülürüm. Sadece gümüş ışıltılarının, yaprak yeşili ve tabla kırmızısıyla yarattığı uyum gözümü okşar.

Doğayı mahvetmediğimiz o günlerde, bu tablalarda balık çeşidi elbette çok daha fazlaydı.

Ve yine o günlerde Kadıköyü Çarşısı'nda kokoreççi, dönerci var mıydı, hatırlayamıyorum. Şimdi var.

İnsanlar var, kalabalıklar var, alışveriş düzeni bütün ihtişamıyla kol geziyor. Fırınlr, mandıralar, kuruyemişçiler, kahveciler, hurmacılar, mezeciler, geçip gidiyorsunuz, geçip giderken gözünüz gibi midenizin gönlü de okşanıyor...

Şekerleme Sanatında Bir Rüya

Ben o zamanlar böylesi bir rüya gördüğümü nereden bilebilirdim!

O zamanlar dediğim, rahat kırk beş yıl öncesi. Evet, geçen asrın ortaları. Kadıköyü Çarşısı'nda bir şekerlemeciye gidip geliyoruz. Şekerlemecinin adı Cemilzade.

Küçük fakat sevimli bir dükkân. Burada daima sıraya girilir. Müşteriler birbirini tanır, burada alışveriş bir tür kulüp üyeliğidir. Kulüp üyeleri Cemilzade'nin ezmelerine gönül vermişlerdir.

Bademezmesinden başka, meyveli ezmeler, çileklisi, limonlusu, pembelisi, sarılsı, turuncu olanı,

çikolatalısı! Ama her istediğinizden istediğinizce alamazsınız. Birer sanat eseri gibi az sayıda yapılmış ezmeler çarçabuk biter, dükkânın sahibi Mehmetali Bey talihinize düşenden tartar, madalyonlu zarif kutuyu alıp dönersiniz...

Ama şimdi kırk beş yıl öncesinden de geriye döneceğiz, üstelik on dokuzuncu yüzyıla.

1883'teyiz. Udi Cemil Bey ya da Hafız Cemil –sonradan bir de Şekerci Cemil Bey diye tanınacak–, işte o besteler yapan, uduyla şöhret bulmuş Cemil Bey, Şehzadebaşı'nda şekerlemecisini açıyor. Müzik sanatında olduğu kadar şekerlemecilik sanatında da başarıya ulaşacak.

O kadar ki, uluslararası yarışmalarda altın madalyalar kazanacak, diplomalar alacak. Bu ün, Udi Cemil Bey'i Mısır'a davet ettirmiş. Kahire'de otuz sekiz yıl! Cemil Bey orada ölüyor.

Şehzadebaşı, Kahire derken, benim de hatırladığım damat Mehmetali Bey, Kadıköyü Çarşısı'ndaki Cemilzade'yi hizmete sokacak. Kültür tarihimiz için hayli şaşırtıcı bir kurumlaşma.

Cemilzade gerçekten bir kurumdur. 1883'ten 2000'e ve daha nice yıllara. Geleneksel şekerleme sanatlarımızın belki de son temsilcisi.

Çarşı işi dükkânda küp küp meyve şekerlemelerinden başka fıstık ezmesi de satılırdı. O biraz daha pahalıydı. Hediye götürülecekse önem, değer verilen ahbablara götürülürdü.

Bütün bu şekerlemeler, ezmeler, hep babadan oğula, sırları aile içinde bilinen ve kalan formüllerle yapılıyor. Bilgi, birikim, kıvam zamandan zamana

aktarılıyor. Bugün de öyle. Cemilzade'nin ürünleri gerçekte birer sır.

Önce lokumları: Çiftekavrulmuş, neredeyse unuttuğumuz çiftekavrulmuş, hani tattıkça, emdikçe, çiğnemeye kalkıştıkça uzayıp giden serüven! Fıstıklı lokum, fındıklı lokum, mis kokulu sakızlı, benim pek sevdiğim gizli pembe renkli güllü, meyveli, hindistancevizli... Şaşırp kalacağınız bir lokum demeti.

Sonra yine ezmeler: Yalnız tadı değil rayihası da gönül yakan saf, öz bademezmesi. Fıstık ezmesinin fıstıkî yeşili bir yandan da ışıltılı atlas kumaşları çağrıştırır. Limonlusu sapsarı, tam limon kabuğu sarısı. Portakallısında bütün bir Akdeniz lezzeti portakal-çiçeği kokusuna dönüşmüştür. Çilekli ezme günümüzün hormonlu çileklerini unutturacak kadar geçmiş günleri çağrıştırır. Nihayet kakaolusu bir esmer güzeldir...

Kültür tarihimizin şekerleme zirvelerinden akide şekeri de Cemilzade'de çok şükür nefes alabiliyor.

Akidelere bakmaya doyamam. Kavanozlarda birçok değerli taş, yakutlar, zebercetler, safirler, topazlar sanki şeker olup çıkmışlardır. Bu renkler, bu alacalar, bu ışıltılar, Cemilzade'nin akide köşesini birdenbire bir kuyumcunun camekânına döndürür.

Bir de kahveli akide şekeri var. O yepyeni! Cemilzade'nin son kuşak temsilcisi Safvet Cemiloğlu'nun, eşi Fatma Hanım'a armağanı. Çalışmaktan kahve içmeye vakti kalmamış Fatma Hanım, kahveli akideyle bir fincan kahvenin huzurunu yaşıyor.

İki yüz yıllık akide şekerine gelince, o, nane-limon karışımı. Öylesine bir oran tutturulmuş ki, benzerlerinden apayrı bir lezzeti var. Limon kokulu da nane tatlı, nane tatlı da limon kokulu...

Geleneksel değerlerimizi son on beş-yirmi yılda iyice hırpalarken, Cemilzade'nin şekerlemeleri bizim bu mirasyedi savurganlığımıza itiraz edip duruyor, iyi ki de öyle yapıyor ezmeler, lokumlar, akideler...

Fenerbahçe

Fenerbahçe mi? Fenerbahçesi mi? Türkçeye bağlı kalırsak elbette Fenerbahçesi. Bir dostum da bana demişti ki: “Öldürsen, kimseye artık öyle dedirtemezsin...” Böyle bir niyetim yok zaten.

Ben, Fenerbahçe’de geçip gitmiş bazı zamanlardan söz açmak istiyorum. Çünkü bu güzel zamanlar benden uzaklaştıkça uzaklaşıyor.

Çok eskilerde, Osmanlı’da buraya Fenerlibahçe denirmiş. Semt adını o fenerli bahçeden almış. Fenerbahçe bugün de İstanbul’un en güzel yörelerinden; geçmiş ve bol yeşertili, bol ağaçlıklı zamanın mirasını yemeye devam ediyor.

Biz Fenerbahçe’ye tramvayla giderdik. Bu yaz tramvayları pencereleri açılmış, soyunuk, püfür püfür tramvaylardı. Kırmızı, beyaz renkler, menekşe moru camlar hatırlarım.

Yol boyu, bahçeli hem de hayli geniş bahçeli, ahşap ve kâgir köşkler. Başınızı öbür yana çevirdiğinizde deniz. Ama denize bakan kim! Gözler köşkerin

sırasında. Bazı bahçelerde mermer heykeller. Bazı bahçelerde sarmaşık ülleri, kameriyeler, süslendirilerek budanmış taflanlar...

Villa Mon Plaisir'i nasıl unutabilirim?! O, ocukluğumun en üzel yapısıydı. Ön cephesinde dört mevsim panoları. Seramik panolarda ilkbahar galiba zambaklı, galiba eflâtun-pembe iekli, kavaklarla donanmış dere kıyısında tombulca bir genç kızdı. Yaz, başaklarını devşirmiş, dekolte mavi giysi sırtında, bir elini ağaca dayamış. Üzümlü Sonbahar hayli düşünceli. Karlar ortasındaki Kış, örtülere bürünmüş. Harikulâde üzel dört genç hanım.

Fenerbahçe Plajı'na gidip geldiğimiz ünler, eylül sonunda gitgide seyrekleşir. Plaj, deniz biter. Kışa doğru herhangi bir sebeple semte yine gelirsek, Villa Mon Plaisir'in mevsimlerini sac kapaklarla örtölmüş buluruz. Orada rüya biter...

Fenerbahçe Plajı İstanbul'un suyu en duru, saydam plajıydı desem yalan söylememiş olurum. Denizi henüz mahvetmemiştik. Kıyıda küçük yengeçler, pavuryalar, şeytanminareleri, deniz salyangozları yampiri yampiri yürürler, kuma gizlenirler, kum tozuturlar, yine de, çoğu kez, çocukların su dolu kovalarında can ekişirlerdi...

Bazı akşamüzerleri, plajdan dönüşte Belvü Gazinosu'nda oturulur, çay, gazoz içilirdi. Ve her defasında, Belvü'de, Atatürk'lü gece anlatılırdı.

Ve böylece 1930'ların Fenerbahçesi'ne uzanılırdı. Oysa 1960'lardan sonra her şey değişmeye başlayacaktı. Mermer heykelli köşklerde Türkân Şoray'lı, Hülya Koçyiğit'li Türk filmleri bir süre daha çeki-

lecekti ama, semt hızla apartman bombardımanına tutulacaktı.

Anayol olsun, ara sokaklar olsun, o sakın, hep yaz çağrışımlı, hep bahçe dünyalı Fenerbahçe, beş-on, bilemediniz on beş yıl içinde birbirine fazla sokulmuş, birbirinin özel dünyasını röntgenci isteklerle araştırmaya meraklı apartmanların semtiydi artık. Tek güzellik, apartmanlar önündeki, iyice daraltılmış eski köşk bahçelerinden arta kaldı.

Sonra Fenerbahçe ve Kalamış marinaları geldi. Marina sözcüğü bile irkiltici, iyisinden, ‘yat mezarlığı’ da denebilir. Yat sahiplerinin hoşuna gidiyor mu buraları? Gerçi hepimiz buralardaki lokantalara, eğlence yerlerine, barlara arada bir uğruyoruz. Uğrarken de geçmişî bilenler, göz açıp kapama, denizin masmavi, billûr günlerini anımsıyor.

Hayatımın bir döneminde, bendeki bütün fotoğrafları yırttım. Sonra, iş işten geçince, pişman oldum, hele şimdilerde... Fotoğraflar arasında: Fenerbahçe kampına gitmişiz, belki de 1950’ler. Annem, dayım, teyzem, biz kuzenler, masa başında. Babam niye yok? Bu fotoğrafı artık sadece hatırlıyorum.

Aslında, tramvayla gelip tramvayla döndüğümüz Fenerbahçe’nin yaz günlerini özlemekten başka bir şey kalmadı geriye. Büyüklerimizin çoğu öldü. Bizler dağılıp gittik. Bazı yaz akşamları İstanbul Yelken Kulübü’nün bahçesinde oturup bir kadeh rakı içtiğimde, Kadıköyü’ne bakarken, bir sıra duygusuyla hafiften sarsılıyorum. Sonra gündelik konuşmalar, sıra özlemine unutturur gibi oluyor.

Fener’e gelince, uzakta bir hayal feneri.

Bir Semtın Kıyısında...

Moda, edebiyatımızın son yüzyılda sıkça andığı semtler arasındadır. *Sergüzeşt*'in (1889) Avrupaî konağı oradadır. Tam yüz yıl sonra, Peride Celal'in *Kurtlar* romanında da geçer Moda. Sanki son kez konuşmaktadır.

Kırk-kırk beş yıl öncesinin Moda'sını birkaç kez yazmaya çalıştım. *Ada, Her Yalnızlık Gibi*'de yine anıyorum Moda'yı, plajını, sokaklarını, plaja inen yokuşu.

Şimdiki Moda'yı; pastacıları, dondurmacıları hadi neyse de, pidecileri, kebabçıları, mantıcıları, lahmacuncuları, kuytu kulüp-bar taslaklarıyla günümüz Moda'sını yazanlar çıkacak mı diye düşünüyorum.

Yerleşik bir semtin böylesine çehre değiştirmesi beni oldum bitti üzer. Moda, üzüldüğüm semt...

Şurada, köşe başını geçer geçmez, Kız Sanat Enstitüsü'nün duvara gömük camekânı göz okşardı. Camekânda öğrencilerin incikli cıncıklı elişleri sergilenirdi. Sarı duvar boyunca, mevsim mevsim, koyu yeşilden kızıla, sarıya yürüyen sarmaşık. Sarmaşıklar, camekânın ahşap çerçevesini sarar.

Ne o badanalı duvar, ne sarmaşık, ne ahşap çerçeveli camekân...

Apartman bolluğuna açılan Moda Caddesi'nde, Sarıca Köşkü, olanca iriliğine karşın şu yeni zaman mimarisinde, geriye çekilmiş, bahçesi yabanlığa bürünmüş, ağaçları ihtiyar, kendisi gölgeli, uzak bir rüyada silinir gibi. Belli ki son direnç günlerini yaşıyor.

Sarıca Köşkü, caddedeki son eski yapı. *Sergüzeşt*'in Asaf Paşa Konağı'nı bir tek o çağrıştırebiliyor. Fakat niye geriye kalsın. Kimi ilgilendirir bugün Sezai'nin romanı, romandaki 'esaret' sorunu...

Cadde kalabalık, herkes bir şeyler tıkınıyor, ayaküstü. Ayaküstü atıştırma, günümüzün bu 'fast-food' kasırgası! Sağda solda kuyruklar var. Otomobiller yol alamıyor. Milyarlık arabalar. Duran kalkan taşıtlar, birbirlerine öfkeyle bakan sürücüler. Otomobilleri düşmanca süzen yayalar.

Sezai'nin Moda'sı pastoral tablodur, akşam güneşli bir kır ve tenhalık tablosu. Peride Celal, kırkların Moda'sında, yamaçlardaki çimenlerden söz açar. Bende hep hoparlörlü, *You Are My Destiny*'li plaj...

Moda, kayıkhanesiyle, Bomonti Çay Bahçesi'yle, o eski Deniz Kulübü ve denize girilir 'raft'ıyla, Koço'suyla Moda'ydı. Koço iyi kötü koruyor varlığını. Ötekiler unutuldular bile.

Vedat Tek imzalı güzelim iskelesi bakımsız ve işlevsiz. Geçmiş günlerinin mavili lâcivertli çinilerle örülü şiirinden tek dize söylemiyor.

İskeleye gelirdik. Akşamüstü bilmem kaç vapuruna, oraya, babamı karşılamaya giderdik. Babalarımızın işten, 'İstanbul'dan eve dönüşü, böylece küçük bir şenlik, sıcak bir tören olup çıkardı.

Hızla kirlenen deniz, İstanbul'da bütün iskeleleri öğüttü. Şimdi kirli denizde, üç beş büyük iskele. Küçüklerindeki incelik, İstanbul'un da inceliği değil miydi?

Koço'nun altındaki Aya Katerina Ayazması, bir bakıma, Bursalı Nezihe Halamızın ayazmasıydı.

Bursa'dan gelişlerinde, her defasına ayazmaya uğrayan Nezihe Hala'nın bitmez tükenmez adakları olurdu. Ya gümüşten bir ev, ya çocuğu olmayan komşu kızı için gümüşten bebek, küçük kordelalarla bezenmiş...

Yahya Kemal'in "Moda'da Mayıs" şiirini eskiden sevmezdim; şafaktan önce uyanmış, bahar odasındaymış... Moda'da mevsimleri hatırladıkça, ağdalı şiir bile çekici geliyor. Hele "Sürekli sevgiyi duyduka anne topraktan" dizesi, içimi yakıyor.

İstanbul'un birçok semti 'kendi' olmaktan çıktı. 'Anne toprak'a insafsızlığımızı, besbelli, daha çok ödeyeceğiz.

*Hayatı rayiha sihriyle sindiren toprak,
Bugün ne semtine baksam, çiçek, çimen, yaprak!
İçinde rahata varmış yatan aziz ölüler
Demek ki böyle bahar örtüsüyle örtülüler!*

Kalbimdeki Üsküdar

O zamanlar Üsküdar dendi mi, herkesin ayrı, sanki başka başka Üsküdar'ları vardı.

Büyüklerimizin bazıları, Üsküdar'ı Yahya Kemal'in şiiri dolayısıyla seviyorlardı. "Üsküdar'ın Dost Işıkları" 1952'de bir dergide yayımlanmış. Biz de o zamanlar ellili yıllarda yaşadığımızdan, Yahya Kemal'in şiiri süksesini koruyordu ve bu şiirde bir dize, "Ötmekte fecre karşı horozlar birer birer", Yahya Kemal severlerin ağzından düşmezdi.

Üsküdar dendi mi, Üsküdarlı şarkılar, türküler hatırlanır, yağmurlu bir günde pek şık giyimli ‘kâtip’ yine yollara düşerdi.

Yine Üsküdar anılır anılmaz, tarihe açılanlar, Üsküdar’a Türk tarihinde özel bir sayfa açanlar pek çoktu.

Benim Üsküdarım elbette iskeleden başlar. Bilen en eski adı, Hrisopolis’miş, yani Altın Şehir. Burada yine iskeleler, tersaneler varmış.

Biz Üsküdar’a niye giderdik? Üsküdar’da oturan tanıdıklarımız pek yoktu. Üsküdar’a bir özlem gibi gidilirdi. Her şeyden önce tarihî dokusuna saygı duyulur; arada bir ya yaz sonu, ya sonbahar, Üsküdar’da camiler, türbeler, geçmiş zamanın taş a hayat vermiş yapıları gezilirdi.

Daha vapur kıyıya yaklaşır yaklaşmaz, deniz kenarında Şemsipaşa Külliyesi olağanüstü görünürdü. Bu duygumu hiç yitirmedim. Bugün de bu ufak tefek yapıların nasıl gönül okşadığını, ufak tefeklikten sıyrılarak, iç dünyamızda nasıl enginlere açıldığını hissederim. Mimar Sinan’ın orada bütün eserini bilûrlaştırdığını düşünürüm.

Ama Mihrimahsultan Camii’ni de unutmam. Günümüzün çirkin beton İstanbul’unda bu yapılar, mimarîde nereden nereye sürüklendiğimizin çok acı ve görkemli belgeleridir.

Zaten Üsküdar, baştan başa, bir resim yurdudur. Avrupalı ressamalar, İstanbul’u Doğu’nun gizemleriyle tasvir etmişken, ilk Türk ressamaları, bu gizemleri pek önemsememiş; şehri, özellikle Üsküdar’ı gündelik hayatı, havasıyla yaşatmayı denemişler. Onlara ‘Üsküdarlı Ressamlar’ denmiş.

Malik Aksel, resimleri şöyle tanımlar:

“İncir ağaçları arasında harap çatlak duvarlar, yan yatmış ahşap evler, bostan kuyuları hâlâ bir kısım ressamlarımızın eserlerinde yaşamaktadır. Üsküdar’ın, bu garip Türk diyarının mahrumiyete, bakımsızlığa rağmen toz toprak içinde kalmış gizli bir güzelliği vardır ki, bunu sadece bir devir Türk resamları görebildiler ve anlatabildiler.”

Çok tuhaf ama, Üsküdar, hep alçakgönüllü, tokgözlü yaşamasıyla anılmış. Evliya Çelebi, Müslüman’ı, Rum’u, Ermeni’si ve Yahudi’siyle bu geniş semtte yaşayanları “fakirliğe kanaat edenler” olarak adlandırıyor.

Yüzyıllar önce gönül zenginliğine işaret eden fakirliğe kanaat ediş, günümüzün amansız koşullarında artık derin hüznün yaratmakta.

Bir zamanın bayındır camileri, türbeler, çeşmeler, her biri sanat eseri mezar taşları, sonra, yol aldıkça evler, sokaklar, denize inen yokuşlar, bunlar acı bir hatıra.

Hattâ, çocukluğumun efsanesi Kızkulesi bile! Onu, Cumhuriyet bayramlarında ıslıl ıslıl donanmış hatırlayanlardanım, İstanbul’un simgesi, hele günbatımlarında, olanca güzelliğiyle bize bakardı. Fakat şimdiki haliyle kim bilir ne kadar üzüntüler, utanışlar söylüyor...

Öyle gezdiğimiz, gezindiğimiz Üsküdar’da, o yaz sonları, sonbahar başlangıçları, her biri bahçeli ahşap evler önünde durur, küçük fakat yeşerti, çiçek, bitki, ağaç zengini bahçelere bakardık. Daha evlerin pencerelerinden başlayarak, bahçeye doğru,

hanımelleri, yabangülleri, sardunyalar, sonra top top ayvalı ağaçlar, bir iki dut ağacı, bazan kiraz, bazan kıpkırmızı nar... Evlerden bize bakanlar, saksılarının çiçeğinden, bitkisinden, ekimlik dal koparıp verirler, biz de sevinçle dönerdik.

Günümüzün Üsküdar'ı neredeyse hepsinden yoksun.

Üsküdar'a ilkgençliğimde, Doğancılar'da oturan bir arkadaşım için çok sık giderdim. Semti bir uçtan bir uca dolaşır, edebiyattan konuşurduk. Ve Üsküdar hiç bitmezdi.

O yıllarda keşfetmiştim Mustafa Düzgünman'ı, son büyük ebru ustasını. Küçük aktar dükkânında ebru lâleler, papatyalar, ebru rüyalar yaşıtırdı.

Çarşılı dükkânlı caddeyi geçip yokuşa vurdunuz mu, Doğancılar'a, İhsaniye'ye yol alırsınız. Daha yirmi otuz yıl öncesinde, bütün buralar, beklenmedik çeşmeler, namazgâhlar, aşı boyası solmuş harap evler, hepsi sararmış fistikağaçları, çökkünlüklerine rağmen, art arda pastoral görünümüler sunardı.

Nihayet Doğancılar'da Üsküdar Mevlevîhanesi'ne gelirdik. Yapı, bahçe, küçük hazire o zaman onarılmamıştı, yıkık yıpraktı. Bununla birlikte, gelip geçeni âdeta durdurur, etkilerdi.

O kadar ki, bir hikâye yazmıştım, "Mecnunu Çok Dağlar"; hep Üsküdar Mevlevîhanesi'nin etkisi altındaydım.

Yapı, on sekizinci yüzyılın bir eseri; sonradan epey onarım görmüş, İstanbul'dan Anadolu'ya gidecek Mevlevî dervişlerinin konaklama yeriymiş. Halil-Numan Dede kurmuş.

Üsküdar, bir anlamda geçiş gidiş yöresi olduğu kadar, bir anlamda da son duraktır. Bektaşî Karaca Ahmed, burada İstanbul'un en eski ve en büyük mezarlıklarından birine ad vermiş.

Selvileri, geçmiş zamandan kalan taşları, sonsuz uykularına dalmışlarıyla başlı başına bir tarihî mekân. Ama çocukken ürkütürdü beni. Ölüm den-di mi, ille selviler görürdüm, ille Karacaahmet'i gözümün önüne getirirdim.

Üsküdar'ın bir özelliği de, İstanbul'u geniş si-luetiyle kuşbakışı görebilmesidir. Yine İhsaniye'ye dönersek, denize açılmış görünüm noktalarından bütün şehri izleriz. Burada İstanbul, her mevsimin kendine özgü ışıklarıyla, her mevsim sanki 'değişen' siluetler edinir.

Yirminci yüzyılın, bizi artık yeni bir zamana terk eden geçmiş yüzyılın başında çekilmiş bir fotoğraf görmüştüm. Üsküdar'ın tepeleri, sırtları bomboş. Öküzlerin çektiği odun ve kömür arabaları ağır ağır yol alıyor. Uzakta küçük bir semt camii. Hemen sağda kırlık, küçük çocuklar oynuyor, otlarla sarmaş dolaş uyuyan çocuklar da var.

Bugünün Üsküdar'ı, çirkin yapılaşmanın esiri olmakla birlikte, dünden anılar, söylencelerle 'canlı' tarihi de az buçuk koruyor.

Meselâ semtin adı, İhsaniye, ardında hikâyesi var:

Üçüncü Selim, Nizamiye ordusunun komutan-ları ve subayları için, buradaki Kavak, Karlık Bayırı kasırlarını yıktırmış; araziyi komutanlara, subaylara ih-san etmiş.

Zaten hem Üsküdar, hem hâlâ İstanbul, bir çeşmede, bir ahşap evde, bir sokakta, hattâ bir yıkıntıda, bir camide, bir kiliscde, bir mezarlıkta tarihten konuşuyor. Bu tarihin çoğu kez ‘sanat tarihi’yle özdeşlik kurması günümüzün kişiliksizliği adına gönül yakıcıdır.

O sanat tarihinde, hele Üsküdar’dan söz açılıyorsa, kuşevleri asla unutulamaz. Üsküdar benim için biraz da, beni büyüleyen bu kuşevleridir. Kuş köşkü de diyebilirsiniz, serçesaray da. Ayazma Camii’ndekiler mimarî tarihimizin ayakta kalabilmiş en güzel kuşevi örneklerinden. Küfeki taşından oyulmuş eşsiz eserlerde, köşkler, tek katlı evler, saraylar yüzyıllar öncesinin merhametinden konuşuyor.

Serçeler, sakalar, güvercinler orada birer sığınak, korunak bulmuş. Yeni Valide Camii’nin kuşevlerinde de. Caminin cephesinde yine cami çağrışımlı kuşevleri!

Üsküdar bütün doğayı sevmiş. Bağlar, bahçeler, hayvanlar... Kedilerin bile ‘hastane’si varmış Üsküdar’da. Hasta, kimsesiz sokak kedileri barınmış.

Üsküdar’dan ayrılmak kolay değil. Ne var ki, kuşevlerinin söz verdiği merhamet, bizim yolumuzu bu semte hep düşürecek.

Yazlardaki Anadoluhisarı

Yahya Kemal, tarihin geniş zamanı içinde gördüğü Anadoluhisarı’ndan söz açarken, “Ah o yaz bu hisarda kim bilir nasıl geçti?” diyor.

Ben de o zaman, “Ya benim yazlarım?” diye sorar dururum. Gerçi Anadoluhisarı’nda bir uçtan bir uca bir yaz yaşamadım. Bununla birlikte geçmiş günlerin İstanbul’unda Anadoluhisarı’na sık giderdik. Gönülde izleri kalmış.

Küçüksu Plajı henüz kapanmamıştı. Sularla çevrili İstanbul’da dört bir yandan denize girilirdi. Sıcak yaz günleri bir Boğaz vapuruyla sahil sahil dolaşarak Küçüksu’ya geldiniz. Serin deniz, güneş, nihayet akşamüstü... Plajdan çıkıldı mı, mısır yiye yiye, Anadoluhisarı’na yürüyüş. Vapura Anadoluhisarı İskelesi’nden binilecek.

Küçüksu’nun değilse bile, Göksu’nun son zamanlarıydı. O zamanlar ‘çevre kirlenmesi’ sözü dillerde dolaşmazdı. Ne var ki, güzelim Göksu Deresi’nin, bizim Kadıköyü’ndeki Kurbağalıdere gibi kötü kötü kokmaya başladığı da ortadaydı.

Yahya Kemal, “Göksu ne kadar hayal meyal bir kelimedir” diyor.

Yıpranan Göksu’da bu şiirli tanımlamanın son tanıklarıydık. Hırçın Boğaz denizinin hemen gözü önündeki dere, hele yaz günleri, derin bir durgunluğu ifade ederdi. Halide Edip’in sızılı aşk romanı *Kalb Ağrısı* bu deredeki bir sandal yarışıyla başlar. Durgun sularda akıp giden sandalları ben de gördüm.

Küçümen köprüye gelip Anadoluhisarı’na iyice yaklaştığımızda, her şey, hava, renk, ışık, sanki biraz değişirdi. Bizimkilere göre, Boğaz’ın bu yakası, zaten daha az ‘bozulmuştu’. Bozulmakla neyi kastettiklerini tam anlayamamakla birlikte, büyüklüme hak verirdim. Çünkü Anadoluhisarı’nda hop-

pa Boğaziçi yerine ağırbaşlı Boğaziçi'ni yakalamak mümkündü.

En çok, denize açılan, daha doğrusu, denize inen dar sokaklara bayılırdım. Avuç içi kadar bir sokak, iki yanda, birbirine bitişik evler, küçük bahçe, derken sokağın bitiminde deniz, yalnızca denize çıkan bir ara sokak. Sokak ne kadar darsa, sonunda ulaştığınız deniz o kadar geniş.

Hele günbatımına yetişmişseniz, ışık oyunları, ışıktan nakışlar büsbütün büyüleyecektir...

Ben Anadoluhisarı'nı tarihin anlattıklarıyla yaşamak istemezdim. Ne Yıldırım Beyazıt gelirdi aklıma, ne Güzelcehisar. Ben bu hisarda, çocukluğumun masallarındaki bazı esrarengiz yapıları yakalardım.

Hisarın önündeki parkı daima gölgeli, alaca ışıklı bulurduk. Masal yapısı, hemen bu parkla başlardı. Sonra arkada hisar, yıkık yıprak kuleleriyle o kadar geçmiş zaman çağrışımıydı ki, onu, rakamlarla sınırlı bir tarihin içinde düşünmek hoşuma gitmezdi. Aradan onca yıl geçti, Anadoluhisarı, park, gölgeler, alaca ışıklar bendeki gizemini asla yitirmedi.

İskeleye iyice yaklaştık. Fakat vapurun gelmesine vakit var. Köye doğru biraz yürürdük. Bugün de özelliğini az buçuk koruyan semt çarşısı. Evet, bugün de oradan geçerken içim titrer. İşinde gücünde, sakın yaşamalarda insanların, akşamları... bilmem neden, hep akşamları, işte iş dönüşü alışveriş ettiklerine inandığım semt çarşılarından biri, hem de en güzellerinden.

Biz de plaj dönüşü, yaz meyvelerinden, yaz sebzelerinden alırdık...

Orda, hemen yakınımızda Anadoluhisarı Camii: Fatih devrinde inşa ettirilmiş, II. Abdülhamid tarafından yeniden yaptırılmış. Bu, kâgir, çatısı ahşap cami, geniş, benim çocuk gözüme o zamanlar uçsuz bucaksız görünen bir bahçe içindedir. Bahçe içindeki hali, şehrin gürültüsünden patırtısından uzak semte, camii çok yaraştırırdı.

Gözüm hep minaresine, geometrik bezemeli şerefesine takılırdı.

Artık geri dönüş zamanı gelmiştir. İskeleye koşuşturmalı bir yürüyüş, vapurla ayrılış...

Anadoluhisarı bizi kim bilir hangi yazlara bekler...

Eczaneler

Çocukluğumda gördüğüm eczaneleri bir daha görmedim. Ne zaman nasıl kaybolduklarını bilmiyorum. Fakat o eczaneleri bir rüyada gördüğümü sanıyorum. Zaten bütün çocukluğumu bir rüyadan ayırt edemiyorum. Bu bir 'İstanbul rüyası'ydı.

O zamanlar Kadıköyü'nde otururken belli bir eczaneye mi gidiyorduk, yalnızca semtimizin eczanesinden mi alışveriş ediyorduk? Belleğin sisleri örtmüş...

Vapur iskeleye yanaşıp biz de Beyoğlu yakasından Kadıköyü'ne döndüğümüzde, iskeledeki, Rıhtım Caddesi'ndeki eczanenin önünden ille geçerdik. Adı belki İskele Eczanesi, belki Rıhtım Eczanesi'ydi. Belki de başka bir adı vardı.

Camekânı koyu ahşap çerçevesiydi. Camekânında madalyon şeklinde üç büyük cam kavanoz bütün günler biz çocukların hayallerini süslesin diye dururdu sanki. En baştakinde zümrüt yeşili, ortada-kinde topaz sarısı, üçüncüsünde yakut kırmızısı sıvılar birdenbire renkli bir düş dünyasına alıp çek-kerdi.

Mevsimlerden mevsimlere geçilir, yazlı günleri kışlı günler takip eder, güneşin aydınlığı solar, ne var ki kavanozlu eczanenin kavanozlarındaki ışıltılı renkler hep aynı kalırdı, hep ışık ışık, yaldız yaldız...

Bu sıvıların renkleri hep şuruplu, baygın, hep zehirli, acımtırdı. Evet, onların tadını hisseder gibi olurdu. Bazan da renklerinde bir dünya yüzdüğüne inanırdım. Yakut kırmızısında, topaz sarısında, zümrüt yeşilinde yüzen dünyalar. Kurduğum hayali pek harikulâde bulurdum.

Böyle cam kavanozlu birçok eczane hatırlıyorum. Çocukluğumun eczaneleri, ola ki, hep renkli sıvıların dolup taşıdığı kavanozlarla bezeliydi. Safir mavisini de hatırlıyorum. Kavanozların kimileri yeryuvarlak gibi küremsi, şişmandı.

Şuruplu, baygın, ya da zehirli, acımtırak renklerin bir başka özelliği daha vardı benim için. Renkler, o günkü ruh durumunuzla koşutluk kurarak anlam kazanırdı:

Mutlu günlerde, karanfil kokan lohusa şerbetinin, azıcık yudumlayabildiğiniz muz ve nane likörünün tadını, rayıhasını hissediyo gibi olurdunuz. Yok, mavi renkli sıvıyla baş başaysanız, hep sıcak yaz günleri, hep İstanbul plajları yaşardınız, hattâ

bir dilim karpuz, bir dilim beyazpeynir yemiş gibi olurdunuz...

Mutsuz günlerinizde o boyalı sular mutsuzluğunuzu gidermek için paha biçilmez intikam içkileriydi. Nitekim *Pardayanlar*'ı –yıllar sonra– okurken, her zehir sahnesinde, çocukluğumun eczanelerini, şu cam kavanozları ille gözümün önüne getirecektim.

Eczanelere ilişkin böylesi tuhaf çağrışımlarım var:

Eski eczanelerin ahşap gişelerini Beyoğlu sinemalarının, Kadıköy'ündeki Opera'nın, Süreyya'nın gişelerine benzettğimden, nice zamanlar sinemalarla eczaneler arasında, söze dökemediğim bir özdeşlik kurmuşumdur.

Kim bilir belki de ilaçların yapıldığı arka bölmede hiç izlemediğimiz filmler beyazperdeye... gizli, gizemli beyazperdeye yansıyordu. Kim bilir, yarı doktor bildiğimiz eski eczacılar gizli birer sinemacıydılar...

Tabii bu düşüncelerimi ne büyüklerime, ne yaşıtlarıma söyledim. İşte yıllar sonra size söylüyorum.

Eski eczacılar müşterilerini birer tanış, dost gibi karşılardı. Herkesin kullandığı ilaçlar bilinir, filanca hanımın 'mavi kutu'su, filanca beyin 'kırmızı hap'ı hemen, kolaylıkla, yanılığa düşmeden raflardan alınır, geçmiş olsun dilekleriyle verilir.

Cihangir'de bir eczacı hanım vardı ki, eczanesine girdiğimizde onu konu komşusuna fal bakarken bulurduk. Elinde fincan, üç vakitli birtakım saadetler söylerdi, ama hep saadetler. Biz de dinlerdik. Ancak fal bittikten sonra Gripinimizi, Pirimadonumu-

zu alırdık. (Pirimadon nasıl yazılıyordu: Belki ilk ‘i’ yoktu, Primadon... Mor yazılı beyaz kutu...)

(Şimdi teyzem eczacı Sârâ Akdağ’dan aslını öğrendim: Pyramidon’muş. Zavallı belleğim.)

1960’larda, başımda kavak yelleri esen yeniyetmeliğimde, teyzem Pendik’te eczane açınca, benim de kısacık bir eczane çıraklığı dönemim oldu. Pendik’te hepi topu birkaç eczane olduğundan, teyzemin Yeni Eczane’si her üç beş gecede bir nöbete kalır, ben de teyzemle birlikte kalırdım.

Bir yaz dönemiymdi, hayatımın en güzel yazlarından biri. Sayfiye kimliğini yitirmemiş Pendik’te yaz hep evlerin dışında yaşanır, şenlik olup çıkardı. Bahçelerde yaz sinemaları, kapı önlerinde çay içmeler, geceyarısı poğaçaları...

Teyzemin eczanesinde en sevdiğim yer, arkadaki bölümdü. Orada küçük ecza dolaplarında şiddetli, orta dereceli, hafif zehirlerin şişeleri dururdu. Etiketler renk renkti. Küçük terazi. Bir de güllaç kılıklı kaşeler filan.

Ölçek ölçek tozlar konur, sular eklenir, ilaç yapılırdı. Yapım süresince sanki derin bir sessizlik hissolunurdu.

Eczanelerden kolonya alınırdı. Bu kolonyalar şimdinin markalı hazır kolonyalarından başkaydı ve eczacı, yine ölçerek biçerek kolonyayı kendisi hazırlardı. Küçük, donuk, metal şişelerdeki yoğun esanslar galiba tuvalet ispiertosuyla seyreltiliyordu.

Zaten her eczacının kolonyası beğenilmez, eczacının limonçiçeğine, lavantaya kıyamadığı söylenirdi.

Bu kolonyaların, şimdi birçoğunu hatırlayamadığım, güzel adları vardı. Yan yana şişeler, şişelerde açık, uçuk sarıdan kavuniçiye, hattâ kıızıla renkli sular. Etiketlerde adlar; İstanbul Geceleri, Itır, Fujer...

Şişenizi kendiniz getirecektiniz, limonçiçeği istiyorsanız ondan, lavanta istiyorsanız lavantadan. Böylece evlerin eski kolonya şişeleri birer emektar gibi yaşamalarını sürdürürdü.

Kadıköyü'nün bir eczanesi daha o zamanlar, yani 1960 öncesi, pudra, parfön –evet, o yılların deyişiyle ‘parfön’– ve sabun satardı. Annem Chat Noir pudrasıyla Soir de Paris parfönü kullanırdı.

Gerçi çok daha pahalı parfönler vardı ama, aile bütçemiz ancak Soir de Paris'ye yetiyor olmalıydı. (Her zaman Paris derken, bu kolonyanın Paris'ini ‘Pari’ diye okumamıza anlam veremezdim.)

Sonraları annem, Soir de Paris'yi de alamaz oldu ve eski, boş, hepsi menekşe renkli, gümüşî kapaklı Soir de Paris şişelerine limon kolonyası gelip yerleşti.

Çocukluğumun evinden Yardley marka talk pudrasını, gül kokan pembe bir sabunu da gözümün önüne getirebiliyorum.

Eczanelerde, yaz gelince, tek bir deniz topu vardı. Belki başka deniz topları da vardı ama, onlar şişirilmemiş dururdu. Şişkin deniz topunun renk renk dilimleri bana çok çekici gelirdi.

Bunlar bir rüyada gördüğümü sandığım eczanelerin küçük şıklıkları, ufak tefek süsleriydi. Birçok şey gibi silinip gittiler. Bugünün markalar, ambalajlar, gösterişler dünyasında hiçbir özellikleri kalmadı.

Tasarruf fikrinin yerini savurganlık ekonomisi alırken o şiirli anlamları da şüphesiz sönecekti.

Şimdi hatırlıyorum, Bahariye'deki eczaneden öksürük şurubum alınırdı. Bu şurubu, kargacık burgacık yazılı reçeteyi sökerek eczacı hazırlar, biz de akşamüstü gidip alırdık.

Günün birinde adlı sanlı ilaçlar dönemi çıkageldi. Öksürük şurubum ansızın, okunması, söylenmesi hayli zor, yabancı dilden bir ad edindi. Artık ondan içiyordum.

Adlı sanlı ilaçlar, kutular, ambalajlar saltanatıyla eski eczaneler döneminin sona erdiğini nerden bilebilirdik. Biz yine hep aynı eczanelere gidip geldimizi sanıyorduk. Ama ilaçlar gibi ilişkiler de değişiyordu. Kalabalık şehirde eczacı yakın ahababınız değildi artık. İlâç alırken havadan sudan konuşacak vakit yoktu.

Asabî hanımların ikide birde tutan çarpıntılarına iyi gelsin diye damla damla içtikleri Nevrolcemal –bu ad, bir mutluluk gibi gülümsetiyor beni hâlâ– çoktan yapılmaz olmuş; Nevrolcemal'den şifa bulan hanımlara Nevrolcemalsizliğin yasını tutmak kalmıştı...

Yazamadığım İstiklâl Caddesi

Aslında İstanbul'un en eski caddelerinden biri; benim İstiklâl Caddemse hem 1960'larda başlıyor hem de Galatasaray'dan Taksim'e kadar sınırlı.

Bir sonbahar günüydü, Galatasaray Lisesi'nde yatılı okumaya başladım. Yatılı öğrenciliğe hiçbir

zaman ısınamadım. Özgürlük günlerim çarşamba ve cumartesiydi. Cumartesiye elbette daha çok seviyordum. Ver elini İstiklâl Caddesi!

Okulumuzun karşısındaki güzelim Galatasaray Postanesi çok hoşuma giderdi. Az mektup postalamadım oradan. Günün her saati kalabalık olurdu, geceleri bile. İnsanların mektuplaştığı son yıllar. Telefon için sıra beklenir, şehirlerarası telefon için kayıt yaptırılır, yine beklenir. Eziyetliydi, ama başka heyecanları söz konusuydu.

İstiklâl Caddesi edebiyatımıza geçmiştir. Ziya Osman Saba bir öyküsünde mağazaların değişen vitrinlerini anlatır. Bu heyecana ben de yetiştim. Beyoğlu'nun bütün lüksü mağaza vitrinleriydi, öyle sık sık değişmeyen dekorlarıyla. Bir kez değişti mi bütün dikkatimi o vitrine verirdim. Bazan bir ilkbahar, pembeli, beyazlı bahar çiçekleriyle; bazan yanan şömine, kalın perdeler, sıcacık bir kış evi; bazan mankenlerin tuvaletlerle katıldıkları derme çatma bir balo... Bugünün modern vitrin anlayışından uzak, ama hepsi şiirli.

İstiklâl Caddesi bir yandan da sinemalar rüyasıydı. Adlarını aklıma geldiği gibi söylüyorum: Yeni Melek, Atlas, Emek, Lüks, Saray, Rüya, Yeni Ar, Lâle, sonraları Dünya ve Fitaş. Unuttuklarım olabilir. Bu sinemalarda birbirinden etkileyici filmler seyrettim. Her biri hayal dağarcığımı zenginleştirdi. Yazı yazmayı kitaplar kadar filmlere de borçluyum.

Yaşımız ilerleyince, sinemadan çıkıp Çiçek Pasajı'na uğramak bir alışkanlık olacaktı. Öğrenci işi votkalı bira, patates kızartması, midye tava. Yıl-

lar var ki Çiçek Pasajı'na gittiğim yok. Fakat kapısı önünden her geçişte bu tarihî binaya, orada yaşanmış zamanlara dalıp giderim.

İstiklâl Caddesi zaten bir yaşanmış zamanlar, saltanatlı saltanatsız hayatlar yumağıdır. Caddede birbirinden görkemli apartmanlar, başınızı kaldırıp baktığınızda durakalırsınız. Sonra caddeye açılan ara sokaklarda karanlık, kuytu yapılar, gizemli yaşamalar, büyük kederler...

Gelin kederlerden vazgeçip pastanelere dalalım. Yerinde yeller esiyor Tilla'nın. Baylan'a zaten yeti-şemedim. Neyse ki İnci'yle Hacı Bekir yerli yerinde. Pastaları, şekerlemeleri, tuzluları, şerbetleri, çikolataları, bonbonlarıyla bir oburluk fırtınası.

Şimdinin nostaljik ve bana sorarsanız pek de işlevi olmayan tramvayı kırk yıl öncesinin İstiklâl Caddesi'nde galiba yoktu. Ya da tramvay yeni kaldırılmış, trolleybüs çalışmaya başlamıştı. Bunları tam hatırlayamıyorum.

İstiklâl Caddesi'nde her zaman temiz pak insanlar mı dolaşırdı? Şimdi öyle anlatma modası var. Herkes özene bezene giyinip Beyoğlu'na çıkarmış...

Hatırladığım cadde her zaman kozmopolitti, dün de bugün de. İyi giyineni, üstü başı döküleni daima yan yanaydı. Bu da Beyoğlu'na ayrı bir anlam katardı. Asıl demokrasi oradaydı. Efendisiyle iti kopuğu, bıçkını bir arada, iç içe.

Evet, hazırlık sınıfında yatılı okuduğum Galatasaray Lisesi'nin kapısından çıkıp, kuşlar kadar özgür, adımlarımı yavaşlata yavaşlata Taksim'e geldiğim o günler... Şimdi ne zaman İstiklâl Caddesi'nden geç-

sem, o günlerin düşleri ve ülküleriyle sarmaş dolaş olurum. İlle yazar olacağım. Hoş, bir ara sinema oyuncusu da olmak istemiştim. Yazar olup bu vitrinleri, bu yapıları, sinemaların, tiyatroların afişlerini uzun uzadıya tasvir edeceğim... Geldim gidiyorum, hâlâ gönlümce yazamadım hiçbirini, gönlümce söyleyemedim.

Bir tılsımlı değneğim olsa, dokunsam, hepsi değişse. Yazmak, söylemek yerine o İstiklâl Caddesi'ni bir kez daha yaşasam...

Aynalı Pasaj'da Bazı Günlerim

Oraya biz hep Çiçek Pazarı'ndan geçerek girdik. O zamanlar adı Avrupa Pasajı mıydı, yoksa Aynalı Pasaj mıydı? Ben, Aynalı Pasaj dediğimizi hatırlıyorum.

Avrupa Pasajı adı halkın pek kullandığı bir ad değildi.

Buraya yakın Çiçek Pasajı vaktiyle Naum Tiyatrosu'ymuş. Kim bilir kimler o oyunlarda güldüler ve ağladılar, aktörleri, aktrisleri alkışladılar.

Sonra ne olmuşsa olmuş, on dokuzuncu yüzyılın iyice sonunda, galiba pek ateşli bir Beyoğlu yangınından sonra Avrupa Pasajı inşa edilmiş.

İlk dönemlerde terziler, kuaförler, iplikçiler faaliyet göstermiş. Dahası, İstanbul'un çok uzun yıllar en ünlü çiçekçisi olan Sabuncakis de burada dükkân açmış.

Bir çiçekçi de benden, ama Sabuncakis değil. Aynalı Pasaj'a sıkça gelip gittiğimiz ellili, altmışlı

yıllarda, pasajın 26 numaralı dükkânı, Jirayr Çiçek Evi'ydi. Vitrinden fırlak tahta tabelada öyle yazar-
dı ya, büyüklerimiz ille Jirayir diye okurlardı. Çiçek
Evi'nin kapısında bazan kocaman bir çelenk durur,
ölüm çağrışımları saçardı.

Bizim Aynalı Pasaj günlerimize kadar, pasajda
ayakkabıcılar, kürkçüler, çalgı tamircileri, kuyumcu-
lar her sabah dükkân açıp her akşam dükkân kapa-
mışlar. Bunları ya görmedim ya unutmuşum.

Annemle ikimiz geldiğimizde Aynalı Pasaj bir
uçtan bir uca, düğmecilerin, katmercilerin pasajıydı.
Bir de kumaşçı Acıman vardı, camekânında afili ku-
maşlar sergilenirdi.

Benim için Aynalı Pasaj, düğmeciler diyarı, düğ-
meler mucizesidir.

Cihangir Kumrulu Yokuş Sokağı'ndan kapı karşı
komşumuz Melâhat Hanım, anneme elbiseler diki-
yor. Bu elbiselerin kumaşlarından gelişigüzel kesil-
miş bir örnek parça, Aynalı Pasaj'a götürülecek.

Elbisenin modelinden saptanmış düğme sayısı
üç de olabilir, dört, beş de. Tabii yedek düğmeler
de düşünülecek. Düğmeciye girdiniz. Tuhaf bir
dükkân, üstte çekme kat var, burada hem bir oda
varmış, hem de küçücük bir mutfak. O daracık yere
hepsi nasıl sığıyorsa sığıyor.

Düğmeler çeşit çeşit, irili ufaklı, model model.
Bazıları renksiz, sadece biçim örneği. Kumaş parçası
her birine denendikten sonra, nihayet fakat pek güç
karar verilecek.

Onlar öyle düğmelerdi ki, her biri sanat eseri-
di. Bazan kumaşın bütün renkleri bu düğmelerde

dalgalanır, dedim ya, bir düğme mucizesi ortaya çıkardı.

Ama Aynalı Pasaj'da düğmeler kadar, şimdi yerinde yeller esen, buzlu camlı, top top lambalar da hoşuma giderdi. Hele, sütunlar arasındaki pence-relere, üçgen çatının çerçevesi camlarına bakmaya doyamazdım.

Aynalı Pasaj'a ad veren aynalara gelince, bunlar handiyse insan boyundadır. Karşılıklı aynalarla pasaj büyüdüğüne büyür. Her birinde annemle ikimiz, o günün, belki bir ilkbahar, belki bir yaz, sonbahar gününün pasaj insanları. Sanki sonsuza kadar oradan yansıyıp maceralarını fısıldaşıyorlar.

Nişler içindeki heykelleri en sona sakladım. Onlara bakınca duyumsadıklarımı dile getirmem pek öyle kolay değil. İşte 'Avrupa' Pasajı o heykelleriyle 'hakikaten' Avrupa Pasajı olurdu.

Pasaj ve heykeller yalnız beni değil, usta bir şairi de etkilemiş, Edip Cansever'in dizelerinde can bulmuşlar:

Aynalıpasaj'ı geçtim

Geçerken sağlı sollu aynalara baktım -her günkü gibi-

Vitrinlere baktım, düğmelere, fermuarlara

Yukarıdaki taş heykelciklere baktım...

Geçen zaman Aynalı Pasaj'ı değişimlere, dönüşümlere uğrattı. Önce, geçmiş zaman elbiselerinin sanat eseri düğmeleri rağbet görmez oldu. Ardından, hanımlar mahallelerin unutulmaz, çalışan,

vefalı terzilerini terk edip konfeksiyon dünyasına saplanıp kaldılar. Pasaj seksenlerde iyice kimsesizdi. Doksanlara doğru dükkânlar birer ikişer boşaldı, boşaltıldı. Yıllarca restore edildi. Bugün bambaşka bir hava esiyor, dericiler, hediyelik eşya, şu bu. Benim çocukluğumdan iz kalmadı. Olsun, yine yaşıyor, yine soluk alıyor. Gelecek bir zamana yeni anılar bırakacak...

Kitabevleri

Gerçek kitapsever için kitabevleri çıldırtıcı yerlerdir.

Düşünün, yolda karşınıza bir kitabevi çıkıyor, acele işiniz var, vitrindeki kitaplara bakmaktan kendinizi yine de alamazsınız.

Önce vitrindeki kitaplar, sonra içerdeki, dizi dizi, sıra sıra, raflarda...

Ne zaman bir kitabevine girsem, ordaki bütün kitapları edinmek isterim. Vakit sabahtır, vakit öğleden sonra, akşamüzeridir, kitabevindeyseniz zaman unutulur. Gençlik yıllarımda, yetişme yıllarımda sabahdan akşama kitabevlerinde yaşadım.

O zamanlar Teşvikiye’de oturuyorduk. Otobüsle, dolmuşla Beyazıt’a geliyor, doğru Sahaflar’a gidiyordum. Sahaflar’da birbirinden güzel kitabevleri vardı. O zamanlar yalnızca günün moda kitaplarıyla yetinilmez, her yazarın her kitabına raflarda ulaşılabilirdi. Şurda Salâh Birseller, şurda Samim Kocagöz’ler, şurda Gogol’ler...

Çocukluğumdan hatırladığım kitapçı, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitabevi'ydi. Cağaloğlu'nda, Ankara Caddesi'nde. Dişçimiz Macit Bey'in muayenehanesi de orada. Dişçiden çıkar çıkmaz, kitabevine gidiyoruz ve bana bir kitap alınıyor, henüz masal kitapları.

Bu masal kitaplarını, bir daha okumam diye elden çıkarmıştım. Sonra pişman oldum. Hepsi dünyanın en güzel masallarıydı...

Geçmiş günlerin kitabevlerinde bilgisayarlar filan yoktu. Kitapçı, sorduğunuz, aradığınız kitabın künyesini ezbere bilirdi: Feridun Fazıl'dan *Barbaros Hayrettin Geliyor* mu, İnkılâp basmıştı, mevcudu kalmamıştır... Barbaros kardeşlerin hayatlarını, zaferlerini ve ıstıraplarını anlatır...

Bana mı öyle geliyor, kestiremiyorum: Geçmiş günlerin kitabevleri gün ışığına pek açılmayan mekânlardı. Hep elektrik ışıkları hatırlıyorum. Böylece gün ışıklı gezip tozmalardan uzak, hep yağmurlu, eve kapanıp kitap okunacak günlerin çağrışımlarıyla dolup taşardı kitabevleri. Bu da sizi yeni yeni romanlara, hikâye, şiir kitaplarına davet ederdi.

Tek başıma gittiğim ilk kitabevi, Beyoğlu'ndaki Kitap Sarayı'ydi. Şimdi yerinde yeller esiyor.

Kitap Sarayı, adı gibi sarayı andırır, büyük kitabevi'di. Oradan *Köprüaltı Çocukları*'nı, Yakup Kadri'nin *Hep O Şarkı*'sını, Orhan Kemal'in *Baba Evi*'ni aldığımı hatırlıyorum. Üçünü de soluk soluğa okumuştum.

Kitap Sarayı'nın kapıya yakın bir köşesinde edebiyat dergileri dururdu. *Varlık*'lar, *Ataç*'lar, *Yeni Ufuklar*'lar... Edebiyat dergileriyle ilk karşılaşmamdı.

Kitap Sarayı'nın az ötesinde, Taksim'e doğru, Madam'ın kitabevi vardı. Madam'ı gişeyi andırır küçücük bir pencerenin ardından görebilirdiniz. İçeriye girmek handiyse yasak. Karakuru Madam pencereyi açar, istediğiniz kitabı bir saat işitemez, bağırır çağırır, ama en bulunmaz kitabı da tılsımlı değneğiyle buluverirdi.

Teşvikiye'de de bir iki kitabevimiz vardı. Tam otobüs durağının arkasındaki Güneş Kitabevi'ydi galiba. Belki de Güneşli Kitabevi, kırtasiye malzemesi de satardı. Bir uçtan bir uca aşk romanları, Muazzez Tahsin'ler, *Küçükhanımefendi*'ler...

Nişantaşı'na yürüdüğünüzde Deniz Kitabevi: Raflardan aşağıya ağlar sarkıyor, âdeta balık ağları. Herhalde kitap hırsızlığına önlem...

Ama kitabevlerinden kitap yürütmek de yapılmayan işlerden değildi. Galatasaray Lisesi'nde öğrenciyken, Tünel'deki Hachette Kitabevi, okula bir duyuru göndermiş; kitap aşırıan öğrencilerin tek tek saptandığını, saptananların okul yönetimine açıklanacağını duyurmuştu. Bazılarımızın yüzleri sararmışsa da, arkası gelmemişti... Koskoca İstanbul bir ara neredeyse kitabevsiz kalmıştı. Bugün öyle değil, sığınabileceğimiz birçok kitabevi var.

Kitabevleri benim için hâlâ çıldırtıcı yerler..

Oteller

Otellerle tanışmam, Kıbrıs'tan İstanbul'a gelen akrabalarımıza otel arayışlarımızla başlar.

Gerçi daha önce, epey önce Almanya’da bir gece bir otel odasında kalmış, ertesi sabah uçakla İstanbul’a dönmüştük. Fakat bu geceye ilişkin tek anı, otel odasında çekilmiş bir iki fotoğraf; ben hiçbir şey hatırlamıyorum.

Servet Yenge’yle Tevfik Amca o yaz İstanbul’a geleceklerinden ve bize ‘zahmet vermek’ istemediklerinden, onlara otel aramaya koyulmuştuk. O yaz dediğim, nüfusu canavarlaşmamış, تنها İstanbul’un yazlarından biri...

Parkotel üzerinde durulmadı. Oysa evimize en yakın otel, Parkotel’di. Onun seçilmemesinin sebebi, hayli pahalı oluşuydu. Parkotel’de ancak zenginler kalabilirmiş.

Beyoğlu otellerinden biraz ürkülerek söz açılıyordu. Zaten büyüklerimizde Beyoğlu’na karşı kolay kolay dinmeyecek bir uzaklık hiss olunurdu. Ben, sinemalarına, mağazalarının süslü vitrinlerine, karanlık cephelerinden gizem fişkıran yapılarına tutkunken, büyüklerimiz, Beyoğlu’nu gidilip ille dönecek bir yer olarak görürlerdi.

Bununla birlikte Tepebaşı’na gittik. Eski Dram Tiyatrosu’nun karşısında birkaç otele baktık. Büyük Londra Oteli’nin odaları beğenildi. Caddeye bakan bir odanın balkonuna çıktık.

Balkona çıkış bana büyüleyici gelmişti. Engin görünüm bir yaz başlangıcı sabahının ışıklarını kuşanmıştı. Yalnız ışıklarını değil, ince buğudan bir tülü de kuşanmıştı.

Büyük Londra Oteli’nden fiyat alındı. Mermer sütunlu kapı, yol halıları, armalı camlar, girişteki avize çok hoşuma gitmişti. Hâlâ unutamam.

Sonra Sirkeci'ye gittik. Sirkeci otelleri için de öyle pek ahım şahım şeyler söylemiyordu büyükle-
rim. Bir iki otel dolaştık. Necip Fazıl'ın keder dolu
“Otel Odaları”nı o zamanlar okumamıştım. Günün
birinde okuduğumda, hep o yaz sabahı ve Sirkeci
otelleri...

Sirkeci'de, şimdi adını yanlış hatırlamıyorsam,
İpek Palas beğenildi. Yengemle amcam orada kala-
bilirlerdi, İpek Palas'tan da fiyat alındı.

Böylece otellerle karşılaşıyordum. Tuhaf bir
mutluluk duymuştum lüksçe, derli toplu otel oda-
larından. Bu duygu sürdü. Yerleşik ev düzeni beni
çoğu kez boğmuştur. Otellerin dünyasında hep ba-
şını alıp gitmek vardır.

Kıbrıs'tan gelen akrabalarımız o yaz Büyük
Londra Oteli'nde kaldılar. Bir başka yaz da İpek
Palas'ta.

Derken bir sonbahar Almanya'dan tanıdığımız
Profesör Fink ve karısı, İkinci Dünya Savaşı sıra-
sında sığındıkları İstanbul'a yeniden geldiler ve
Parkotel'de kaldılar. Parkotel'i o zaman görebildim.
Şaşaasını büsbütün yitirmemişti. Küçük bir orkest-
ranın çaldığı büyük yemek salonu, Beyoğlu'ndaki
Yeni Melek Sineması'nda seyrettiğimiz Hollywood
filmlerinin görkemli sahnelerini çağırıyordu.

Hilton'un kat kat yükselmesi İstanbul'da başlı
başına bir olay oldu diyebilirim. Hele otelin iç döşe-
mesine başlandığında, Hilton neredeyse bir efsaney-
di. Açıldıktan sonra, herkes akın akın Hilton'a gitti.
Çarşısı, salonları, yıldız ışıklı Şadırvan'ı, şusu busu
çok konuşuldu. Biz Hilton'a gitmedik. Parkotel'den

de pahalı, hem de çok pahalı Hilton’da çay içmek, bir şeyler atıştırmak aile bütçemize denk düşmüyordu. Hilton’u çok uzun yıllar sonra gördüm. Hilton bende, babamın anneme bir zarf içinde teslim ettiğı ‘maaş’ıyla iç içe, hayli buruk yaşar.

Divan, Maçka Oteli, Tarabya Oteli derken, İstanbul usul usul bir oteller kenti olup çıkıyordu. Pera Palas nostaljisi de o sıralara rastlar.

Yirmi yıl önceydi, Edip Cansever’in sesinden:

*Oteller, oteller, o bakımsız suçluluğum benim
Geçmem kapınızdan bile artık.*

Ah, ben hâlâ bir otelden bir otele savrulup gidebileceğim günleri düşünüyorum.

Ayaspaşa

Taksim’den Dolmabahçe’ye inen yola kıvrılıp sonra Kabataş’a da inecekmişçesine bu kez sağa kıvrılınca hep rüzgârlarla, mevsim ne olursa olsun, hep ayazlarla karşılaşacağımı sanırdım.

Çünkü buralara Ayazpaşa deniyordu. Belki kimse demiyordu da, ben, Ayaspaşa’yı Ayazpaşa diye işitiyor, dinliyordum...

Semt, adını, Kanunî’nin sadrazamlarından Ayas Paşa’dan almış meğerse. 1539’un büyük veba salgısında vebadan ölen Ayas Paşa’nın burada, sık koruluk içinde havuzlu bir konağı varmış. Dört bir yan ağaçlıkmış.

Biz Ayaspaşa'ya çocukluğumda Cennet Bahçesi için giderdik. Hayatımın ilk 'kafe glase'sini orada içmiştim. Buzlu, kremalı, çikolatalı, harikulâde bir kahve-kakao karışımı. Kamışıyla tepedeki kremayı hafiften karıştırıcaksınız... Cennet Bahçesi'ne yıllarca gittim. Bütün İstanbul'u oradan görebilirdiniz. Cennet Bahçesi artık yok.

Ayaspaşa'nın çocukluğumda bir başka özelliği daha vardı. Gümüşsuyu'na Teknik Üniversite'ye gidişlerimizde, orada öğretim üyesi olan babamı kapıdan alır, bana pek dik gelen yokuşu tırmanırken Ayaspaşa'nın güzel, bakımlı apartmanlarına bakardık. Eski apartmanlar çok hoşuma giderdi. Onlardan birinde, ömrünün yaşlılık döneminde Abdülhak Şinasi Hisar oturmuş.

Sonraları Abdülhak Şinasi'nin eşsiz İstanbul kitaplarını okuyunca, köşkler, yalılar, *Boğaziçi Mehtapları* anlatmış bir yazarın, varsın Ayaspaşa'da olsun, bir apartman katında neler hissettiğini kendi kendime çok sormuşumdur. Herhalde geçmişin güzel günlerini bir apartmanın soluk ortamında yeniden hissetmek tutkusu ağır basmıştı...

Apartmanları geçer geçmez, hatırladığım dönemlerde, saltanatını hâlâ koruyan Parkotel karşımıza çıkardı.

Fakat önce Alman Sefareti'nden söz açmalıyım. Sefâret, çok şükür, yerli yerinde duruyor; Parkotel gibi inşaat enkazı olmadı. Alman Sefareti buradaki geçmiş zaman mezarlığına yapılmış. Çatısındaki Prusya kartalları İstanbul halkının dikkatini çekmiş, yapıya 'Kuşlu Saray' adı takılmış.

Parkotel'in hüzünlü, hatıralı hikâyesini tekrarlamaya gerek yok. Yalnız şaşırtıcı olan şudur ki, yakın tarihimizin pek çok anısıyla yüklü, bu gerçekten tarihî otelin korunması için yasalarımızın aciz kalışı. Evet, buna şaşmamak elde değildir. Ben bile. Yahya Kemal'in orada, bir otel odasında yapayalnız yaşadığı döneme yetiştim. Polis arabaları eşliğinde Adnan Menderes'in Parkotel'e girişine, hem de birkaç kez tanık oldum.

Günümüzde Ayaspaşa bilmem eski görkemini koruyor mu? İstanbul'un öyle semtleri vardır ki, şiiirlere geçmiştir. Ayaspaşa bu açıdan çok ilginç bir semttir. Galiba hiçbir şiiirde anılmazken birçok romanda adı geçer. Özellikle popüler aşk romanlarının bir sayfasında Ayaspaşa'nın ille 'mutena apartmanına' rastlanılır. Bu 'mutena' sözcüğü de bana pek dolu dolu gelirdi.

Selimehatun Camii Sokağı'na girer girmez, şehrin 'alafranga' kesiminin en güzel mescitlerinden biriyle karşılaşsınız; tam bir İstanbul mahallesinin küçücük camii. Alafranga Ayaspaşa'da Halide Edib'in *Sinekli Bakkal*'ından bir şeyler söyleyip durur.

Azıcık aşağıya inin, Fransız Cizvit papazlarının kilisesi. Vaktiyle hamammış, Birinci Dünya Savaşı sırasında kilise olmuş. O yapıya da hayranlık duyarım. Başlıca özelliği değişik kültürleri bir arada yaşatmak olan 'asıl' İstanbul'un bu köşesi bütün kültürlere açıklığın da belgesidir. Gerçek bir doku zenginliği.

Demin andığım Cennet Bahçesi'ne kiliseyi geçtikten sonra gidebilirdik. Yine dik yokuş. Zaten

Ayaspaşa yokuşlar labirentidir. Ne var ki dik yokuşun sonunda, sıcak yaz gününü serinletecek, pek tatlı kafe glase!..

Gerçi Ayaspaşa ayazlı değildir, fakat yokuşbaşlarının, dönemeçlerin yaz-kış esen rüzgârları benim çocukluk kulağımı da büsbütün yalancı çıkarmaz.

Maçka

Bazı semtler bir şiirin dizeleriyle hatırlanır. Maçka benim için öyledir:

*ne vakit maçka'dan geçsem
limanda hep gemiler olurdu
ağaçlar kuş gibi gülerdi
bir rüzgâr aklımı alırdı...*

Attilâ İlhan'ın ünlü şiirinde, üstelik, “akşamlar bir roman gibi biterdi”. Bu yüzden olacak, Maçka bana hep romanlı bir semt gelir. Geçmiş günlerin romanlarında Maçka gerçekten de anılır: Burası, zengin kişilerin yaşadığı yerdir.

Çocukluğumda Maçka'ya sık giderdik. Otobüs-ten son durakta iner inmez, şehrin ortasında tuhaf bir mezarlık, irkiltirdi beni. Orada yapayalnız bırakılmıştı. Ne geleni ne gideni olurdu. Ama hemen karşımızda deniz ve Attilâ İlhan'ın şiirindeki gemiler. Bugünkünden çok farklı, engin, ufuklara açılan bir İstanbul peyzajı. Özümseye özümseye bakmış olmalıyım ki, günün birinde, “Üçüncü Şahsın

Şiiri”ni okuyunca her ayrıntıyı yerli yerine oturtabilmiştim.

Maçka’da Taşlık Gazinosu’na giderdik. Taşlık, bugün bir otelin alanına gömülüp gitti. Oysa orada yaz öğleden sonraları ve yaz akşamları yaşanırdı. Hem de yıllar yılı.

Taşlık’ın bende bir başka müthiş anısı var. 1967 yılının temmuz ayında *Yeni Ufuklar* dergisinde ilk yazım yayımlanmıştı. Arkadaşım Şaner’le birlikte gazinoya gitmiş, buz gibi biralar içerek bu sevinci kutlamıştık. Çoktan tanınmış bir yazar sayıyordum kendimi.

Maçka gizemli bir semttir. Geçmiş günlerin güzel romanları, oradan söz açarken hep görkemli apartmanları anar. Cadde üzerinde hepi topu birkaç apartman, deniz görür, lüks, o romanların deyişiyle ‘mutena’... Ama ara sokaklara girince durum değişir. Daha orta halli evler, apartmanlar çıkar karşınıza. Yalnızca caddesinde afır tafırlıdır semt. Alafranga dünya usul usul geri çekilir. Küçük bir mahalle camii, olanca alçakgönüllülüğüyle sizi kendine çeker. Ne vardır ki bu camide? Bir türlü kestiremem, fakat rüyalarım bile girmiştir.

Gençlik yıllarımda ille Maçka’ya kadar yürürdüm. O zamanlar Maçka Palas’ta Kerime Nadir’in oturduğunu öğrenmiştim. On dört-on beş yaşlarımda romancısıydı Kerime Nadir. Neredeyse bütün kitaplarını okumuştum. Bir gün yolda Kerime Nadir’le karşılaşacağımı umardım. Hemen İzmir Palas’ta oturan Muazzez Tahsin’le gerçekten bir gün sokakta karşılaştım. Heyecan içinde yanına git-

miş, romanlarını çok severek okuduğumu söylemiş-
tim. Gülümsemişti.

Maçka'nın bir başka özelliği de, orada sevgi-
li edebiyat öğretmenim Bakiye Ramazanoğlu'nun
oturuyor oluşu. Ona giderdim. Lisede öğrenciydim,
başında hakikaten kavak yelleri esiyordu. Reşat
Nuri'den, Sait Faik'ten konuşurduk, içim titrerdi...

Dönüşte bazı akşamlar, açık görünümde günba-
tımlarına dalıp giderdim. Maçka, bu yüzden, benim
için, hayal kuruluşların semtidir. Yazmak macerasında
büyük hayallerim vardı...

İstanbul'un pek çok semti yabancı geliyor ar-
tık. Tuhaftır, Maçka'dan vazgeçmedim. Eskisi
kadar Maçka'ya yürüyüşlere çıktığım yok. Hele
Teşvikiye'de otururken iki adım ötemdeydi Maçka.
Şimdiyse daha seyrek gittiğim bir yer. Ama eski ha-
vasını az buçuk koruyor. Demin adını özellikle an-
madığım otel bile fazla bozamadı Maçka'nın kendi-
ne özgü havasını.

Sonra bir parka girersiniz. Orada bir huzur gibi
Türk şiirinin ustaları sizi beklemektedir. Çok sevdi-
ğim Behçet Necatigil, Oktay Rifat, Orhan Veli, Ca-
hit Sıtkı, Sabahattin Kudret Aksal... Dizeler gelir gi-
der; yaşanan zamanın kirinden pasından arınırsınız.
Hep düşünmüşümdür, buralardan geçip giderken
Necatigil ne düşünürdü diye. Şiirlerini mi örerdi,
radyo oyunlarını mı, hayatla edebiyatı bir kılıyordu
işte... Sonra mağrur ve yalnız şair Nigâr Hanım, bu
parkta, defterler dolusu anılarının eski yazıdan yeni
yazımıza geçirilmesini, yayımlanmasını hâlâ bekler
gibi... Neyzen Tevfik'e gelince, yalan hayatlarımıza
küfrü basıp duruyor yine...

Geri dönsem Taşlık Gazinosu'na, öğretmenim Vedat Günyol ilk yazımı yayımlamış, bira bardaklarımızı tokuştursak, Şaner, “Oldu işte, yazar oldun işte!..” dese... Keşke hepsi yeniden yaşansa...

İstanbul Gazinolarında...

Bir kitaptı: Necdet Sakaoglu'yla Nuri Akbayan'ın, bu iki değerli imzanın birlikte yazdıkları, hazırladıkları *Binbir Gün Binbir Gece*.

Altbaşlık kitabın özünü dile getiriyor: *Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Eğlence Yaşamı*. Bol resimli, bol fotoğraflı, renkli bir eser. Dalıp gidiyorum sayfalarına.

Kitabın sonlarında “Gazinolar” bölümü var. Vefa Zat'ın araştırmasına yer verilmiş. Beni nerelere alıp götürmedi ki...

Gazino sözcüğünün İtalyancadan geldiğini biliyordum da, kirevi anlamına geldiğini bilmiyordum. Gazino bizde on dokuzuncu yüzyılın sonlarında açılmış. Şair Nigâr Hanım güncesinde gazinolardan ve kumarhanelerden pek yakını. Eşi oralara dadanmış, eve dönmez olmuştur.

Halid Ziya'nın büyük romanı *Aşk-ı Memnu*'da Behlûl çalgılı kahvelere, kafeşantanlara gider. Bir tür gazino havası esmektedir.

Vefa Zat'tan öğrendiğimize göre, alafranga müzikli gazinoların yanı sıra, Kemani Tatyos Efendi Emperial Bahçesi'nde incesazlı program yaparmış.

Gazino dendi mi, yıllar öncesine dönüp, Ankara'nın ünlü Gar Gazinosu'ndan söz açmak iste-

rim. Gerçi bir kez olsun gitmedim Gar Gazinosu'na. Dayım Demokrat Parti döneminde yüksek bürokrattı. Ablam Ankara'ya onlara gitmiş, bir gece de Gar Gazinosu'na götürülmüş. Yabancı truplar sahnedeymiş. Çok kıskanmışım.

Yine gazino dendi mi, Gar Gazinosu kadar, alaturka müzikli gazinoları da anmak isterim.

Bu soy gazinoların harikulâde anlatılmış romanı, Nahid Sırrı Örik'in –ne yazık ki kimselerce okunmayan– *Yıldız Olmak Kolay mı?* kitabıdır.

Nahid Sırrı 1940'ların sonundaki gazino dünyasını betimler. O yılları bilmeme olanak yok. Ne var ki dile getirilen gazino dünyasını kıyısından köşesinden yaşadım.

1955 sonrasıydı, Küçük Çiftlik Parkı, sahnede Perihan Altındağ Sözeri, “Mümkün mü Unutmak Güzelim”i söylüyor. Ortalıkta tuhaf bir telâş, garsonlar koşuyor, tıpkı Nahid Sırrı'nın betimlediği gibi, buzlu badem, rakı, sigara satan mayolu genç hanım...

Muzaffer Buyrukçu'nun bir öyküsünde Hamiyet Yüceses söyler. Gazinoya gidecek parası olmayan delikanlılar, gazinonun ötesinde birden suskunlaşırlar...

1960 öncesi miydi, Emirgân'da, adını hatırlayamadığım gazinoda Sevim Çağlayan, kocaman bir istiridye kabuğundan çıkmıştı...

Sonrası 1970'ler. Sevda Ferdağ çok yakın dostum. Sinema oyuncuları sahneye çıkıp şarkı söylüyorlar. Sevda'nın birçok gecesi. Para kazanmak için çıktığı sahneyi sevmediğini bilirdim. Ama sinema usul usul sönüp gitmekteydi.

Sahnede acı çeken bir büyük aktör, Sadri Alışık, bu acısını kahkahalara dönüştürürdü. Bizler aşağıda ya da kuliste neşeler, sevinçler, eğlenceler yaşarken sahnedeki insanın yapayalnızlığını ayırt edecektim.

Ama ısıltılı, büyüleyici gecelerdi. Çok sık tuvaletler giyen Behiye Aksoy, mikrofonu çevire çevire “Bir Garip Yolcu”yu okuyor. Ajda Pekkan, bu alaturka gazinolarda *Vogue*’un kapağından fırlamış gibi. Zeki Müren, fantastik giysilerle Maçka Taşlık’ta...

O yıllarda bir gazino yazısı bile yazdım: Neriman Köksal, Ankara’da sahneye çıkacaktı. Yazmamı istedi. Neriman Hanım’ı nasıl kırabilirdim...

Vefa Zat şöyle noktılıyor:

“Bu gazinolarda muayyen günlerde aile, halk ve kadın matineleri düzenlenirdi. Ama artık hepsi de kapanmış, İstanbul’un eğlence yaşamında önemli bir unsur silinmiştir.”

Çocukluğumdan başlayarak o günlerin bütün adları, şarkılar, neon ışıklar, tuvaletler, smokinler, çalgılar, fasıllar, sahne dekorları, baygın parfüm kokuları, yaz geceleri, deniz kıyıları, kış geceleri, gazino kapılarında bekleyen taksiler, alkış sesleri, her şey belki de gazete koleksiyonlarının sararmış, pas renkli olup çıkmış sayfalarındaki gazino ilânlarında hâlâ yaşayıp duruyordur...

Arnavutköyü

O zamanlar Arnavutköyü’ne iki üç haftada bir mutlaka giderdik. Tepelere doğru bir ara sokakta

annemin amcası Ferit Amca, eşi Bedia Yenge ve kızları Savgat otururlardı. Onların üçünü de çok sevdim. Şimdi hiçbirini hayatta değil.

Kırktan fazla yıl öncesinin Arnavutköyü, Boğaziçi'nin en güzel semtlerinden biriydi. Buraya tramvayla da gelir miydik, bugün hatırlamıyorum. Yalnız caddeden çınıltılı tramvayların geçtiğini hatırlıyorum.

Taksim'den dolmuşa binerdik. Taksim o kadar sakindi ki, bu Boğaziçi dolmuşları bir türlü dolmaz; önde oturan babam, beşinci kişinin de parasını ödeyeceğini söyleyerek dolmuşu kaldırırdı.

Arnavutköyü'ne gelince, daha Akıntıburnu'ndan deniz havası esmeye koyulur; bizim Cihangir'in isli havası silinip gider.

Eskiler, semte ulaşımında vapurun ilk akla gelen taşıt olduğunu belirtiyor. Özellikle yirminci yüzyılın başında. Evet, bazan biz de vapurla gelirdik. Bunlar hep yaz günleriydi. Vapurda dışarda oturulur, o hep özlenen 'deniz havası alınır'dı.

Boğaziçi'ni iskele iskele dolaşan bu vapurlar bazan birdenbire aklıma gelir, beni yakar kavurur. Hem de nice yıllardan beri.

Arnavutköyü'nün iskelesi çevresinde, denize açılan içkili lokantalar, deniz üstü kahveler çok güzeldi. Hemen hepsi Rumların geleneklerinden benim çocukluk zamanıma gelmiş.

Doğumumdan bir yıl önce, 1948'de *Apoyevmatini* gazetesinde ilân ediliyor: Profiti İlia Panayırı sebebiyle kilise yanındaki kır gazinosunda 'taze balık, midye tavası, sıcak ve soğuk mezeler, buz gibi bira'...

Orhan Türker'in *Mega Revna'dan Arnavutköy'e* kitabında okumuştum. Gerçekten de, sahil lokantaları, kahveleri, semtin içinde de tepelere doğru uzar gider, artık 'kır kahveleri, gazinoları' olurdu.

Ama Türker, 1999'da Protifi İlia Yortusu'na katılan hepi topu elli-altmış kişi saymış.

Yunanistan'a göç, daha biz Cihangir'deyken başlamıştı. Çocukluğumun en ürkünç anılarından biridir Altı-Yedi Eylül. İlk göç ondan sonra başladı. Halkın yaşama biçiminin dışında, karşılıklı kör siyasetin oyununa gelinmişti.

Arnavutköyü de Altı-Yedi Eylül'den nasibini almış. İlkokul öğretmeni Bedia Yenge'yle sağlık memuru Ferit Amca'nın o geceyi kederle anlatışlarını uzak sözcüklerle hatırlayabiliyorum. Aradan bunca zaman geçmesine ve o sıralar beş altı yaşında olma rağmen.

Oysa Rum dostlarımız çoktu. Üstelik bugünün 'göstermelik' dostlukları değildi.

Başka zaman da yazdığım gibi, dinler arası, inançlar arası kardeşlik söz konusuydu. Arnavutköyü'ne gidişlerimizde Taksiarhis Kilisesi'ni ziyaret eder, mum yakardık.

Bedia Yengelerin Rum komşuları bizim bayramlarımızda kutlamaya gelirlermiş; Cihangir'deki terzi Rum madam da bize gelirdi, hem de sabahın ilk kutlayıcısı olarak.

Taksiarhis Kilisesi dedim, çan sesleri kulağımda. O öylece günün belirli, bilinen zamanlarında bütün semte çan sesleri salardı.

Bir gidişimizde, Ferit Amcaların evlerinin tam karşısına panayır kurulmuştu. İp cambazını seyret-

miştik. Uzun saçlı, pullu mayolu, genç bir kadın renkli halkalar atıp tutmuştu. Akrobatlar vardı.

Bir gidişimizde –yazmıştım– Ferit Amca Osmanlı çileğini anlatmıştı. Arnavutköyü’nün çilekleri bugün ben yaştakilerin anabilecekleri bir hayaldir. Usul usul değişti Arnavutköyü, gözümüzün önünde, içli bir ayrılık hikâyesi gibi.

Bugünkü Arnavutköyü’nün restore edilmiş, varlıklı evlerini artık önlerinden geçerken görüyorum. O evlerin kapısını çalıp bir bardak su istemek aklımın ucundan geçmez. Ama annemin babaannesi Feride Hanım, susadı mı, yol boyu her kapıyı gönül rahatlığıyla tıklattırdı.

Hepsinin sırtında, eriyip giden, yırtılan ‘kültür gömleği’!

Hızla Değişen Bebek

Çocukluğumdan beri aklımı çeler: Adı niye Bebek?

Boğaziçi’nin, adları merak uyandırıcı başka semtleri, köyleri var. Sözelimi Vaniköy... Ama ben hep Bebek’e takılmışımdır. Bu ad, semte birdenbire alafranga bir hava verir.

Bir gün sırrını öğrendim. Alafrangalık konusunda düşündüğüm gibi değildi. Bizans zamanında küçük bir balıkçı köyü olan semte, İstanbul’un fet-hi sıralarında bir bölükbaşı atanıyor, Bebek Çelebi. Fetihden sonra bölükbaşının koruduğu yerlere artık Bebek denecek.

Ne var ki öykü benim için pek değişmedi. Bebek'i yine süslü püslü, uçarı bir Boğaziçi köyü olarak görmeye devam ettim. Bu, ilk izlenimlerden geliyor. Arnavutköyü'ne, Bedia Yengelere gittiğimiz günler, hele yaz mevsimiyse, Bebek'e kadar ille yürürdük. Ortam birden değişirdi. Arnavutköyü ne kadar alçakgönüllüyse, Bebek o kadar hoppaydı...

Ama o günlerin Boğaziçi semtlerinin asıl güzelliği de buydu. Bir semtten bir semte başka dünyalar çıkardı karşınıza.

Ziya Osman Saba o içli hikâyelerinden birinde Bebek'teki gazinodan söz açar. Babasıyla birlikte gitmişlerdir; soğuk bira, kaşarpeyniri. Çocuk Ziya Osman bira içmez, kaşarpeynirinden tadar...

Öyle sanıyorum ki bu gazinonun son günlerine yetiştim. 1956, 57 gibi bir tarih. İkinci Meşrutiyet'in 'Millet Bahçesi', deniz kenarında duruyor. Adı değişmiş olabilir. Soğuk birayla kaşarpeyniriyse gözümün önünde. Park düzenlemesiydi, kamuya açılmaktı, yoldu, şuydu buydu derken gazino yok edildi.

Oysa hem İkinci Meşrutiyet'in 'millet' sosyolojisini temsil ediyordu, hem de bir şairimizin hikâyesinde anılmıştı...

Bebek'te yok edilen yalnızca deniz kıyısı gazinosu değildir. Bu semt, Boğaziçi'nin en önce ve en hızlı değişen yörelerinden biri olsa gerek. Daha kırk yıl önce, üstelik Arnavutköyü'nde ahşap evler yerli yerindeyken, Arnavutköyü'nün hemen yanı başında, Bebek'te ilk apartmanlar yükselmeye koyulmuştu. Sırtlarda, tepelerde korular merhametsizce

tahrip ediliyor, apartmanlar da Boğaz'a nazır daireleriyle zengin kişilerin alımına sunuluyordu.

Değişen çevre, değişen mimarî o zamanlar pek az kişiyi tedirgin etmiş olmalı. Lüks apartman dairelerinin yüksek kiralardan konuşulur, oralarda yaşayanlara gıpta edilirdi. Dahası, bu yalı apartmanlardan denize girenlere hayran hayran bakardık.

Bebek'te bir gazino daha vardı, daha doğrusu bir çalgılı, şarkılı gazino. Yirmi beş-otuz yıl önce sinin ünlü şarkıcıları, sinema yıldızlığından gazino sahnesine geçenler orada sahne alırlar, şatafatlı geceler yaşanırdı.

Geçmiş güzel günlerin Bebek'inden benim için pek fazla bir şey kalmadı. Çarpıcı mimarîsiyle Mısır Konsoloslugu yine etkileyicidir. Hemen bitişiğindeki parkta, özellikle sonbahar günleri dolaşmak hoş gidebilir. Sonra Bebek Camii. 1910'ların yapımı, İstanbul'un son güzel camilerinden biri. Ve o çok sevdiğim iskele.

İskeleyi, Boğaziçi vapurlarının çok daha sık gezinip durdukları günlerde görecektiniz. Kurumlu, mağrur bir iskeleydi. Sonra vapur seferleri azaldıkça kurumlanışı söndü gitti...

Ünlü bademzemeci, Bebek'te bugün semtin hemen hemen tek simgesi. Yıllardan beri o bademzemelerinin tadında çok şükür en küçük bir değişiklik olmadı, aynı kıvam, aynı geniz yakıcı rayiha...

Bir de çok hoş bir kitapçısı vardı Bebek'in. Öyle büyük bir kitabevi değildi, ama hep seçkin, edebî değer taşıyan kitaplar sergilenirdi vitrininde. Ne za-

man Bebek’e gitsem, kitabevinin vitrinine bakmadan geçemezdim.

Arnavutköyü’nü geçince ve Bebek’e gelmeden, set üstü bir apartmanda Belgin Doruk otururdu. Seyrek de olsa, bu iyi kalpli insanı ziyarete giderdim. Sonra dönüşte Bebek’e kadar yürür, parktan geçer, eski Türk filmlerinin duyarlı sahnelerini gözümün önüne getirmeye çalışırdım.

İşte Bebek günlerim böylece geçip gitti.

Emirgân

Bugüne kadar Emirgân’dan hemen hiç söz açmayışıma şimdi şaşıyorum. Çocukluğumda yaşadığım Emirgân, ‘tarih’iyle birlikte çıkagelen bir semt değildi. Dördüncü Murad’ın Revan seferinden dönüşte buraları Emirgûneoglu’na verdiğiinden kimse söz etmezdi.

Biz Emirgân’a daha çok yaz mevsiminde giderdik. Çınar ağaçlarıyla çevrili açık kahvede, hasır taburelerde oturduğumuzda ince bir esinti dolanıp durur, yazın en sıcak gününde bile Emirgân’ın püfür püfür estiği söylenirdi.

Ağaçları ve çeşmesiyle küçük meydan kahvesi bana hep asıl Boğaziçi renklerini geri getirir, ille denizin harelenen mavisi, göz birden yeşil alacalarla dolup taşacak, bütün bunların ortasında yorgun, yaşlı bir mermerin biraz soluk, damarlı beyazı hissedilecek. Sonra başka renkler de katabilirsiniz, taşın, kiremidin, ahşabın renklerini. Ama önce yeşilden

maviye, başka bir beyaza koşuşmalar, kalp çarpıntıları...

Emirgân'a bazan da akşamı geçirmeye gelirdik. Akşamı geçirmeye gelmişsek, kahvede değil, kahvenin bitişiğindeki çay bahçesinde otururduk. Çay bahçesinin o zamanki adını unutmuşum. Çayı semaverle isterdik. Semaverde çay âdeta uzun bir törendi.

Yaz akşamı başlar, hem çay içilir, hem de annemin yaptığı tavuklu sandviçler yenirdi. Tuhaf bir hüznün hissederdim. Çay bahçesinin az berisinde mi, ucunda mı, küçük fakat şık bir lokanta olmalı. Böyle bir şey beliriyor. Lokantada bizden varlıklı insanların edalı bir akşam yemeğine hazırlandıklarını gözümün önüne getirebiliyorum.

Bizim için yaz akşamı kısa sürerdi. Onda, bilemediniz on buçukta ille noktalanacak. Lokantadakiler ise geceye sanki yeni başlamışlar...

Emirgân'a bazan da uzun yürüyüşler için giderdik. Artık sonbahar başlamak üzeredir. Bütün yaz yemyeşilini nasılsa koruyan bitki örtüsü usul usul sararmakta, yapraklara kahverengi 'cennet benekleri' yürümekte, havada yaz ateşi sönmektedir.

Çok sevdiğim Emirgân Camii'nin önünden geçer, yokuşa vururduk. Yolumuz Reşitpaşa'ya. Reşitpaşa, Boğaziçi'nin kendini koruyabilmiş ender semtlerinden biridir. Hele o zamanlar... Dik yokuş boyunca, cepheleri çinkolu ahşap evler, akasya ağaçları, hayatın gelip geçiciliğini pastoral bir tablo gibi anımsatan içli mezarlık, gölgeler ve esintiler...

Sonra geri dönerdik. Emirgân Camii'nin avlusuna girerdik. Sonbahar gelmişse, avluda mermer ve

sarı yaprak öbekleri, Boğaziçi renklerinde yepyeni bir uyum yaratırdı.

Çocukluğumun yıllarında Emirgân Korusu halka açık değildi galiba. Koruya ilişkin hiçbir anım yok. Tepede duvarla çevrili yoğun ağaçlık. Yalnızca irak bir görüntü.

Koruya giden yolun başında, tam uçta bir gazino vardı: Billûr Köşk. Enikonu pahalı bir gazinoydu. Biz hiç gitmezdik. Billûr Köşk adı bende masal çağrışımları uyandırırdu.

Yine Emirgân'da kâğıthelvalı günlerim var. Ama artık başımabuyruktum, bizimkilerin seyyar satıcıdan bir şey yenmez ilkesine aldırıldığım bile yoktu. Emirgân'ın kâğıthelvasını birer ikişer tıkınıyordum...

Dedim ya, başımabuyruktum, gençtim. Yaz, sonbahar, Emirgân güzel bir gezinti yeriye benim için. Çınaraltı kahvede buluşmalar, upuzun edebiyat ve siyaset söyleşileri. Mavisi menekşelenen deniz, sık yaprak örtüsü, mermeri yorgun çeşme...

Sonra bazı bahçeler, sarmaşıklarla, ulu ağaçlarla, yaprakdökümüyle hep sonbahara hazırlanan. Emirgân'da o bahçeler meğerse ömrümün sonbaharına da hazırlıyormuş beni...

Poğaçalı Yeniköy

Yeniköy adına bakmayın; bu 'yeni'lik ta on altıncı yüzyıldan kalma. Sementin isim babası Kanunî Sultan Süleyman. Bizans döneminde hayli yıkık yıprak

olan Yeniköy, Kanunî'nin saltanatı sırasında bayındır kılınıyor.

Ama ben Yeniköy'ü hep son zamanların bir Boğaziçi semti gibi düşünüyorum. Biraz uçarı, biraz alafranga, biraz gösterişli bir hava eser orada.

Daha İstinye'yi geçer geçmez, bol ağaçlıklı cadde, kıyıda hemen hepsi yüksek duvarlı, fazla korunaklı yalılar Yeniköy'e edalı anlamlar katar. Ağaçlıklı yol, İstanbul'un bence en güzel yollarından biridir.

Bu yol üzerinde bir zamanlar Carlton Oteli vardı. Kim bilir kaç yıl öncesinin yazlarıydı, otelin plajından denize girilirdi. Hayli lüks, girişi çıkışı, kolası, sandvici, her şeyi pahalı bir plaj. Epey gençken ve başkalarının çağrılısı olarak bir iki kez gitmiş, aşağılık duygusuyla kıvranıp kalmıştım.

Plajın yanında da bütün görkemiyle o günkü Said Halim Paşa Yalısı. Başına bugünkü yıkımlar gelmemiş. Beyaz, iri, sedetli bir inci gibiydi yalı.

Ama Yeniköy'ün kalendermeşrep köşeleri de vardır. Afır tafırlı hali, çarşıya, iskeleye yaklaştıkça diner. Semt, Boğaziçi'nin geçmiş, alçakgönüllü günlerinden konuşmaya koyulur.

Bilmem hâlâ yerli yerinde duruyor mu, iskeleye giden kısacık yolda, yüzünüz denize baktı mı, sol kolda fırın! Boğaziçi köylerinin o güzel fırınlarından biri. Yeniköy'e ne zaman gelsek bu fırından kıymalı, peynirli, sade poğaçalar alırız.

Yeniköy'e bazan karadan, bazan denizden geldik. Vapur iskeleye yanaşır, iskelenin göz alan özellikleri yoktur. Ama çok güzel, çok şiiirli bir Boğaziçi

iskelesidir yine de. Hemen bitişişinden dolmuş motorlar Beykoz'a kalkar...

İskeleye gelmişken İskele Restoran'a göz atmak olmaz. Orada gençliğimden anılar kaldı. Bir arkadaş topluluğuydu, k     bir oba. Hafta sonları, çoğu kez cumartesi günleri gün indi mi, buraya geldik. G verdik e g vermiş saksı bitkileriyle, lokanta, bir limonluğu  ağrıştırırdı. Romanlar yazmaya başlamıştım, mutluydum... Edebiyat, resim, sinema konuşurduk içki masasında...

Biraz daha yol alalım. Denize bakan kilise. Rüya-ma bile girmiştir, Van Gogh'un tuhaf çatılı kiliselerini andırır. Her mevsim değişik görüntüler edinir. şimdi ilkbahar eşişinde kiş yorgunluğunu söyleyip duruyor.

Kıyıda deniz derinden uğuldayıp durur. Bu denizde bir zamanlar, Bakhaların dalgalarla dans ettiğine inanılırmış. Esintinin yönlerine göre kimileyin oynak, coşkun, kimileyin hırçın...

Kıyısı böyle olan Yeniköy sırtlara, tepelere doğru yokuşlarla donanır. Giriş caddesinin şaşaası,  arşısının Boğaziçi renkli havası usul usul değişmeye koyulur.

Daha yirmi yıl öncesine kadar bu yokuşların sağında solunda ahşap ya da kâgir Boğaziçi evleri sıralanırdı. şimdi siteler dönemi başladı. İ  içe girmiş apartman dizileri, geçmişin yeşil sırtlarında beton uygarlığının amansız birer sözcüsü.

Daha tepelerde yakın gelecekte, besbelli, beton uygarlığı dört bir yanı merhametsizce kuşatacak.

İyisi mi, biz buralardan kaçalım, kıyıdaki balıkçılara, balık sergilerine sığınalım. Gerçi Boğaziçi'nden

denize giremiyoruz artık, koca denizi kirlettik. Balığın da sonu geldi gelecek. Tablalarında pul pul balıklar, eski bereketli zamanlarına âdeta yas şarkısı söylüyor.

Bu kadar gezdikten sonra kıyıdaki küçük kahvede oturmadan geri dönmeyelim. Orası, Boğaziçi'nin en güzel köşelerinden. Poğaçalı Yeniköy'den inanılmaz yadigâr.

Deniz, deniz taşıtları, karşı kıyılar, beklediğimiz ilkyaz!

Karlı Bir Kış Günüydü

Karlı bir kış günüydü. Ama biz, dedemle ikimiz yola çıktığımızda kar henüz başlamamıştı. Kar vapurla karşıya geçerken başladı.

Vapurdan inince İstanbul'u bir anda bembeyaz buldum. 1950'lerin İstanbul'una kar yağıyordu. Ortalıkta tek taşıt yoktu. Köprüyü yürüyerek geçtik. Eminönü'ne yaklaşırken hep Yenicami'ye bakıyordum. Dedem Yenicami Külliyesi'nin macerasını anlatıyordu. Bir roman, belki de bir masal, inşası yıllarca süren cami, limana gelenleri büyülesin istenmiş...

Bugün de, onca siluet değişimine rağmen, İstanbul'un en güzel anıtlarından biri.

Eminönü, İstanbul'un en eski tarihinden başlayarak liman olma özelliğini korumuş. Şimdi vapur iskeleleriyle, ekmek arası balık satıcılarıyla, kasetçileriyle çevrilmişliğine bakmayın. Bir zamanlar kıyı şeridinde ta Mısır'a gidecek gemiler demirliyormuş.

Biz o gün Mısırçarşısı'na alışverişe gidiyorduk. Mısırçarşısı! Çocukluğumda bu isim bana pek tuhaf gelirdi; çarşıya girer girmez çuval çuval mısırla karşılaşacağımızı sanırdım. Meğerse, çarşı, burada ilaç satılan küçük dükkânların yerine yapılmış. Turhan Valide Sultan'ın zamanında yapılan çarşıda Mısır'dan gelen ilaçlar satılıyormuş.

Biraz daha yol alırsak piyangocusu, saatçileriyle donanmış ara yol başlar. Oraları hep öyle hatırlarım. Neyse ki pek değişmedi. Saatçilerin camekânları önünde durur, bir yığın saatin tıkr tıkr işleyişine hayranlıkla bakardım.

Benim için Eminönü biraz da Hacı Bekir'dir. Aki-desiyle, badem şekeriyle, tadı baygın bademezmesiyle. Onun da vitrinine bakmadan geçmek olmaz.

İçine pek girip çıkmadığımız eskili yenili büyük işhanları Eminönü'nü on dokuzuncu yüzyıl sonlarından başlayarak bir iş ve ticaret merkezine dönüştürmüş. Kentin yaşamasının girdisi çıktısı buralarda soluk alıyor.

Eminönü'yle Sirkeci'nin sınırı o kadar kesin çizilemeyeceğine göre, Büyük Postane'den mutlaka söz açmak gerekir. Millî Mimarî döneminin çok değerli bir mimarı olan Vedat Tek'in eseri postane. Yirminci yüzyılın başlarında Posta ve Telgraf Nezareti Binası'ymış.

Sirkeci'ye doğru döndüğümüzde meşhur Filibe Köftecisi'ne ille uğramak geçer içimden. Yeniyetmelik yıllarımda her gün Ankara Caddesi'ne gelir, kitapçıları dolaşırdım. Öğle yemeği ille köfte-piyaz; tadına doyamazdım.

Sirkeci Garı'nın önünden dolmuşlar kalkardı. Biniş eve dönerdim. Ama Sirkeci Garı'nı her defasında şöyle bir yaşadıktan sonra.

Tasarım Alman mimar Jasmund'a ait. 1890'dan beri İstanbul'a hizmet veriyor. Dış cephesinin granitleri, mermerleri arada bir temizlendikçe gar aydınlanır. Ben saat kulelerine de bayılırım. Fakat saatlerin dakiklığına güvenmeye gelmez. İşte buraları trafik keşmekeşidir. Gerçi oldum bittim kalabalık taşıtlıydı Eminönü-Sirkeci arası. Bugün trafik lambalarıyla, üst geçitleriyle, otobüsleri, tramvayı, taksileri, kamyonları, bütün o kıyametleriyle büsbütün yoğun. Yoğun telâş. Yoğun tıkanıklık. İş düzeninin amansız koşullarında insanlar sürüklenip duruyorlar. Gelenler ve gidenler. Nereye? Niçin? Değişmez bir hız ve akış içinde herkes. Onlara biraz fazla baktınız mı, başınız döner. Simitçiler, işportacılar arasından geçerek yine vapur iskelesine gelemim. Üsküdar da olabilir, Kadıköyü de. Vapurlar bu gürültü patırtıdan bizi kurtarabilir. Deniz daima enginleri çağırıştırır.

Dediğim gibi, karlı bir kış günüydü. Eminönü'yle daha önce tanışmış mıydık bilmiyorum. O karlı kış günüyse hiç aklımdan çıkmaz.

Yenicami

Eminönü'ndeki Yenicami'nin bende bir efsanesi var. Bu, çocukluğuma ait bir efsane. Yalnızca benim için bir efsane.

Caminin hikâyesi, biraz ilgili herkesin bildiği gibi, on altıncı yüzyılın sonlarında başlar. Ünlü Safiye Sultan, adına bir cami yaptırmak istemiş. İlk tasarımcı, Davut Ağa. Davut Ağa karışık bir işten töhmet altında kalınca, Dalgıç Ahmet Ağa inşaaata başlıyor.

Ne varki, 1603'te inşaat duruyor. III. Mehmed'in saltanatı sona ermiş. I. Ahmed tahta geçince, Safiye Sultan da eski saraya gönderilmiş. Yarım yüzyıl kadar kimseler Yenicami'yle ilgilenmemiş. İnşaatın ne kadarı yapılmış, pek bilinmiyor.

Sonra hikâyeye başka bir Valide Sultan karışıyor. Avcı Mehmed'in annesi Turhan Hatice Sultan caminin inşaatını sürdürtecek. Yenicami 1663 yılında törenle açılmış.

O gün bugün, yüzyıllardır yerli yerinde Yenicami. Gerçi görünümü değişmiş. Yabancı ressamların eserlerinde, denize daha yakın ve çok geniş bir meydan ortasında, limanın hareketliliği içinde görüyoruz Yenicami'yi. Bugünün trafik kargaşasına, köprü çıkışının kalabalığına henüz yenik düşmemiş. Bu yenik düşüşün başlangıcı on dokuzuncu yüzyıla rastlıyor.

Benim anlatmaya çalışacağım efsane ise denize çok daha yakın Yenicami'nin günlerinden esinlenme olsa gerek.

O soğuk ve karlı kış günüydü. Köprüden geçip Eminönü Meydanı'na gelince, dedem bana, çok eski zamanlarda Yenicami'nin önündeki basamakların denize indiğini söylemişti. (Ne gravürlerde, ne resimlerde pek böyle bir ize rastlanmasa da.)

Pek inanmamıştım. Fakat unutamamışım. O an, kar yağan İstanbul'da Yeniciami'yi hayalimde deniz kıyısına taşımış olmalıyım.

Dedem, 'tarihte meşhur' Safiye Sultan'ın genç kızken yaşadığı Venedik'i, hani benim sadece kart-postallarda gördüğüm sular şehrini unutamadığını söylüyordu. Öyle anlatıyordu ki, sanki Venedik'te Safiye Sultan'ın Bafo halini görmüştü.

Safiye Sultan, Venedik'in yine meşhur San Marco Kilisesi'ni de hiç unutamamış. Yaşlılığında oraları çok özleyip Eminönü Meydanı'nda benzeri bir külliye inşa ettirmek istemiş. Deniz kenarında, büyük bir meydanda doğduğu kenti belki yeniden yaşamak istiyormuş.

Dedemin anlattığına göre, Safiye Sultan'ın ömrü camiye görmeye el vermemiş. Eski saraya gönderildikten sonra, orada derin bir yalnızlığa gömülmüş III. Mehmed'in annesi.

Bir zamanlar saltanattayken genç kızlığının şehri Venedik'i özleyen bu kadın, bu kez de, Osmanlı sarayındaki uzun saltanatlı günlerini, yıllarını özler olmuş. Bir gün su sesleri duyarak, gondolları sayıklayarak ölmüş...

Safiye Sultan'ın nerede gömülü olduğunu bilmiyorum. Oysa Turhan Hatice Sultan'ın türbesi Yeniciami birimleri arasındadır. Üstlerinde lâcivert yazılar, pek çok pencereli; aydınlık bir türbe.

Şehrin en işlek köşesindeki bu anıtsal yapı, Yeniciami, bezeme işçiliği açısından klasik dönem zevkinin son temsilcisi gibidir. Mavinin ağır bastı-

ğı çiniler, hünkâr mahfilindeki oya gibi işlenmiş taş parmaklıklar, göz kamaştırıcı filayaklar...

Dedemle yaşadığımız o karlı kış gününden bu yana kim bilir kaç yıl geçti. O zamanlar bu ‘Safiye Sultan’ adını unutmayaşıma hâlâ şaşarım. Dedemin çok canlı bir anlatımla dile getirdiğini hatırlıyorum. Öyle sanıyorum ki, Safiye Sultan’ın su sesleri işite- rek ölümüne acımuştım.

Aradan zaman geçti. Aynı öyküyü bir tarihî ro- manda da okudum. Bugün unutulmuş bir yazar olan M. Turhan Tan, Safiye Sultan’la tanışıp görüşmüşçe- sine yazıyor, tıpkı dedem gibi, o da, Safiye Sultan’ın eski sarayda, sürgünde geçen günlerini uzun uzadıya tasvir ediyordu. Yine gondollar, yine su sesleri...

Uydurma bile olsa, bu gurbet, sıra özlemi beni şimdi de etkiliyor.

Sultanahmet’le Tanışmam

Doğup büyüdüğümüz şehirde, semtlerle, sokak- larla, parklarla, meydanlarla tanışmalarımızın hep ayrı ayrı hikâyeleri vardır. Bu hikâyelerin bazıları unutulur, bazıları etkisini uzun yıllar korur.

Sultanahmet dendi mi, 23 Mayıs 1919 tarihi daima bir ışık çakımında belirir. Gerçi tarihin 23 Mayıs 1919 olduğunu sonradan öğrenmiştim. Ama Sultanahmet’e dair ilk hatıram buradaki büyük mi- tingdir. O zamanlar bu mitingi yaşamış, bu mitinge büyük bir coşkuyla katılmış kişiler henüz hayattay- dılar.

Batan imparatorlukta kurtuluş umudu arayan bu insanlar, payitaht İstanbul’un yüz binlerce evladı Ayasofya’dan Çemberlitaş’a meydanda toplannışlar. Konuşmacılar arasında Halide Edib Adıvar ve onun derin anlamını bugün de koruyan siyasal görüşü: “Milletler dostumuz, hükûmetler düşmanımızdır”...

Vatanın aydınlığa çıkması için büyük bir yakarışı andıran bu mitingi birçok tanığından dinledim, Halide Edib’in eşsiz anılarından okudum. Ne var ki, belgesel filmini de gördüğüm o gün, sabahın onu, kalabalık, vatan için haykırışan o insanlar bende hâlâ bir bilinmezlik. Kim bilir nasıl bir acı içindeydiler, kim bilir hangi sessiz çılgılığı atıyorlardı...

Şimdi ne zaman Sultanahmet’e gelsem bu heyecan yakama yapışır. Ama Sultanahmet, göz kamaştırıcı anıtlarıyla da biraz Sultanahmet’tir.

Önce Sultanahmet Camii, daha doğrusu Külliyesi. Geniş avlusuna girer girmez, on yedinci yüzyılın dünyasını, uygarlığını sezinlerim. Camiyle birlikte burada âdeta bütün bir semtin kurulması düşünülmüştür. Türbe, hünkâr kasrı, medrese, imaret, dükkân, evler, hepsi bir arada asıl Sultanahmet’i yaşatmışlar.

Ahmet Hamdi Tanpınar, “Sultanahmet’in içi bütün bir mavi bahar rüyasıdır” diyor. Bu mavi bahar rüyasında ışık sanki başoyuncudur. Tek bir ışık mı; çiniyle kardeşlik kurmuş sayısız ışık.

Çinilere gelince, sözü yine Tanpınar’a bırakmak gerekir: “Evet, bu çiniler çok güzeldir. Bu nar çiçeği kırmızıları, bu menevişli beyazlar, bu çimen yeşilleri gerçekten bulunmaz şeylerdir.”

Çinilere baktıkça, on yedinci yüzyıl sanatçısının, hem de, resimle doğrudan doğruya ilişkisi olamayacak sanatçının çiçek hayalleriyle kaybolup gidişine hayranlık duymamak elde değildir.

Sedef kakmalı yorgun pencere kanatları bir an içe kapanışlar çağrışırsa da, başınızı kaldırıp baktığınızda, bütün o kubbe süslemelerinin ve kubbenin başlı başına bir dünya, gezegen oluşturduğunu hissedersiniz.

Mimar Sedefkâr Mehmed Ağa, renkli cam sanatıyla da bezediği mimarîsinde, âdeta, yaşadığı dönemi bir masal gibi anlatmış, bir masala dönüştürmüştür.

Sultanahmet'te park, dört mevsim, neredeyse ayrı ayrı gezilebilecek dört park gibidir.

Sultanahmet Parkı Cumhuriyet'ten sonra birkaç kez yeniden düzenlenmiş. Otuzlu yılların sonunda yapılan havuz, o günün İstanbullularınca çok beğenilmiş.

Beni hep korkutan dikilitaşlarıyla, Alman Çeşmesi'yle, Japon süs elmaları ve kirazlarıyla, yalancı akasyalarıyla bu geniş park alanı, İstanbul gibi çok büyük bir kentin sıkışıklığında son ferahlıklardan biridir.

Alman Çeşmesi dedim, İmparator II. Wilhelm İstanbul'a niye ikinci kez gelmiş, onu bilmem de, bu çeşmenin o ikinci gelişin anısına yapıldığını bol bol dinlemişimdir. Yirminci yüzyılın başında açılışı yapılan çeşme, bütün parçaları Almanya'da işlendikten, oluşturulduktan sonra İstanbul'a gemiyle getirilmiş.

Bu çeşmenin mozaik çağrışımlı, altın parçacıklarla bezeli kubbe içi hem çok ışıltılıdır, hem de, tuhaf biçimde karanlık, karaltılıdır. Asıl Sultanahmet'te bugün kendine özgü, farklı bir duyusun ifadesi gibi durmaktadır anıt çeşme.

Demin dikilitaşlardan ürktüğümü söyledim. Evet, hele o hiyeroglif yazı. Sanki bir sır, sanki bir gizem. Anlamı sökülmüş sökülmesine, sözcükler çözülmüş, ama yine de bir bilmece gibi duruyor. Size de öyle gelmez mi?

Gülhane'de Bir Gece

1957 yazıymış. Fotoğrafın arkasında saptanmış. Demek kırk küsur yıl önce. Hep birlikte, bütün aile Gülhane Parkı'na gitmişiz.

Gülhane'de Bahar ve Çiçek Bayramı. Daha doğrusu sürüp giden bir bayram, 1 Mayıs'la sınırlandırılmamış. O zamanlar bizim kuşak 1 Mayıs'ı yalnızca Bahar ve Çiçek Bayramı bilirdi.

Gülhane Parkı bir uçtan bir uca ışıkla donatılmış. Haziran gecesinde yol boyu ışıktan lâleler. Işıktan lâleleri inci gerdanlık gibi sıra sıra top ampuller tamamlıyor. Böylesi bir ışık şenliğiyle ilk kez karşılaşıyorum. O kadar hoşuma gidiyor ki...

Bizimkiler parkın kalabalığından yakınıyorlar, pek it kopuk takımı dolmuş... O zamanın böylesi can yakıcı sınıfsal ayrımları vardı.

İti kopuğuyla bir arada, Gülhane'nin eğlence gesine karışacağız. Neler mi yok parkta: Elektrikli

otomobiller var, birbirleriyle çarpışıyorlar. Dönme dolap var. Korku tüneli var, derme çatma kara trenle geçiyorsunuz korku tünelinden, hortlaklar, cadılar, maskeli korkunç yaratıklar...

Biraz aşağıda, ağaçlar altı çay bahçesinde kukla tiyatrosu başlamış! Bütün hayatımca beni etkileyecek kuklalar! Oldum bittim büyüleyici gelir kukla tiyatrosu, kuklalar, sahne, dekor, kukla giysileri. Bahçeye girip bir süre kukla tiyatrosunu seyretmiştik.

Sağdan soldan alaturka müzik. Sazlı çalgılı gazinolar mı var? Devrin ünlü ses sanatçıları mı söylüyor? Yazık ki hatırlayamıyorum. Hatırladığım, birbirine karışan alaturka şarkılar.

Sonra yine ışıklar. Bu kez oval şekillerle dönen, birbirine sarılan, birbirinden ayrılan ışıklar. Her köşeden ışık fışkırıyor.

Bütün aile atlıkarıncaya biniyoruz. Ne var bu atlıkarıncada böylesine alıp götüren, yıllarca gönül izi bırakan?

Renkli ampuller yanıp sönüyor. Laternayı andırır bir müzik. Ve dönüp duruyoruz, ışıkların parlattığı yuvarlak pano çevresinde, boyuna dönüyoruz.

Bir adam lahmacun satıyor. İstanbul lahmacunla yeni mi tanışmıştı, yoksa bizimkiler mi lahmacunu İstanbul'da ilk kez görüyorlardı... “Yenilmez! Pistir...” deniyor. İnce kıyılmış soğan dilimleri, ince kesilmiş beyaz turp ve lahmacun, dumanı tüten... Bizden başka herkes yiyor.

Vahşi Hayvanlar Pavyonu'na geldik. Pavyonun kapısında sözümona ürkütecek aslan başı, karton, boyalı, dişleri kapıya doğru uzamış. Bakımsız kafes-

lerde bir aslan, bir de uyuşuk, besbelli uyuşturulmuş, bedbaht kaplan. Boa yılanı da var mıydı?

Gülhane bitecek gibi değil.

Siyah, büyük çadırda meşhur Abra Kadabra inanılmaz gösterisini sunuyor. Büyük, siyah çadırın dört bir yanında bu gösterinin dehşet illüstrasyonları. Çocuk belleğim kapıyor, sandıktaki biçilmiş genç kız, kafasını sol elinde tutan adamı, galiba bir de denizkızı...

Sarayburnu kapısına yaklaştıkça, denizden gelen yaz esintisi.

Gülhane biraz sonra bitecek. Ama ben bitmesin istiyorum.

Alaturka şarkılar burada, sahilde sanki daha da çoğalıyorlar. Bir kadın sesini bir erkek sesi bölüyor, aşk, ıstırap, ayrılık, hicran...

Bizimkiler bunun ‘musiki’ değil, ‘gürültü’ olduğunu söylüyorlar. Ama güleç insanlar görüyorum, başörtülü kadınlar, bııklı beyler, çocuklar, yaşlılar, gençler, hepsi sanki mutlu ve musiki olmayan şu gürültüyü dinlemekten gönençli.

Yok, durulmaz artık bu ‘cavalacoz’un arasında.

Durulmuyor. Bütün ısrarıma rağmen girdiğimiz kapıya geri dönülmüyor. Sarayburnu kapısından apar topar çıkılıyor. Son kez ışıktan lâleler. Gülhane akşamı böylece sona eriyor.

Cavalacoz sevinmeye devam ediyor.

Biz küskün, asık yüzlü evimize dönüyoruz.

Yıllar önceki hayal kırıklığım, bir kez daha merhaba.

Bahelerburnu, Sarayburnu

Burada deniz bir uçtan bir uca öylesine alkan-
tılı, öylesine akıntılı olduğundan, komşumuz Deli
Muazzez Hanım'ın ikide birde Sarayburnu'na gi-
dip, kendini denizlere, rüzgârlara vererek hafakanla-
rını yatıştırdığı söylenirdi.

Kırkı aşkın yıl öncesinin İstanbul'unda, biraz
ıssız Sarayburnu'na bir hanımın tek başına gitmesi
cesaret işi sayılır, bu cesaret de Muazzez Hanım'ın
deliliğine verilirdi.

Oysa Sarayburnu, Bizans döneminde, impara-
torluk sarayının bahçeleriyle çevrili olduğundan
Bahelerburnu diye anılırmış. Fatih Sultan Meh-
med Yeni Saray'ı, yani Topkapı Sarayı'nı yaptıрма-
dan önce, Bahelerburnu artık bir zeytinlik olup
çıkılmış.

Yüzyılların, Bizans'ı da sayarsak, binyılların anı-
larını taşıyan Sarayburnu'nda Muazzez Hanım'ın
günün birinde 'kendini denize atacağından' korku-
lurdu. O zamanlar İstanbul'da böylesi bir söz vardı,
bunalarlar söyler, 'kendimi Sarayburnu'ndan deni-
ze atacağım' derlerdi. Bir semt, bir yöre, bazan bir
deyime kaynak olabiliyor.

Çocukluğumda Sarayburnu'na Atatürk Heyke-
li'ni görmem için götürülmüştüm. Yazın en sıcak
gününde bile alabildiğine esintili burun, bizim git-
tiğimiz sonbahar günü hayli serin, ürpertiliydi.

Öğretmenimiz heykelin macerasını anlattı. Ata-
türk Heykeli, Türkiye'deki ilk 'figüratif' heykelmiş.
Avusturyalı sanatçı Krippel eserini Viyana'daki atöl-

yesinde tamamlamış. Sonra burada 1926 ekiminde heykel dikilmiş.

Niye burada, bu noktada? Öğretmenimiz, Mustafa Kemal Paşa'nın tam bu yerden Samsun'a hareket ettiğini de söylemişti.

Sarayburnu sıkça gittiğim bir yer değildir. Ama severim oralarda gezinmeyi. Sarayburnu'nda ne aşklarım, ne heyecanlarım oldu. Bana hep yalnızlık duygusu verir. Yine de, İstanbul'u kuşatmış bir yerdir. Kısa bir yürüyüşle, hem Marmara'yı, hem Boğaz'ı, hem de Haliç'in girişini kuşatabilirsiniz.

Denizden karaya döndüğünüzde İstanbul'un tarihî silueti hâlâ size bir şeyler söyleyebilir.

Sarayburnu'nun kamuya açılması için yirminci yüzyılın başları beklenmiş. Gerçi 1880'lerde hem rıhtım, hem tren hattı bu tarihî bölgede önemli değişiklikleri gerektirmiş. Nihayet Gülhane Parkı 1910'larda halka açılarak, çevre birdenbire gezinti, eğlence yeri olmuş.

Bu hava günümüze kadar sürmüştür.

Çay bahçeleri, park her zaman renkli. Kaçamak ve şiirli flörtler, bir gelin arabasından inen gelinle damat, neşeli topluluklar, genç insanlar, Sarayburnu'na tuhaf, hem sevinçli hem içli bir anlam katıyor.

Amatör balıkçıları da unutmayalım. Elde olta, günü burda noktıyorlar. Trafiğin gürültüsünü Sarayburnu'nun doğa çağrışımlı esintisi bir ölçek de olsa perdeliyor.

Sepetçi Kasrı'na gelince, İstanbul'daki sahilsarayların en eskisiymiş. On yedinci yüzyıldan bu yana

onarımlar çehresini az buçuk değiştirse bile, kendi zamanından izler taşıyor.

Seyrek gelirim Sarayburnu'na dedim ama, bazan karşı kıyıları buradan görmek bir zlem olup çıkar. Günün her saatinde karşı kıyıların, karşı yakanın renkleri, ışıkları değişir. Hele lodosta, karşı kıyıları birden yaklaşır. İşte Kızkulesi!

Yaşadığım İstanbul'un görünümleri de değişti. Yalnızca renkler, ışıklar değil. ocukluğımın ve gençliğimin Sarayburnu'ndan gördüğüm manzara başka bir Haydarpaşa, başka bir şkdar, başka bir Kadıköyü'yd. Yeşiller vardı, yapı yoğunluğu cinnette varmamıştı. Deniz daha mı hırçın maviydi? şimdi kirlenip yorgun düşmüş.

Neyse ki Sarayburnu 'ay bahçesi' geleneğini koruyor. Üstelik gece-gündüz!

Samatya

İstanbul'un öyle semtleri var ki, buraları hâlâ özellikli kılan, orta halli, yoksul yaşamlar dense yedirir. Kgir, seyrek ahşap evleriyle, işinde gücünde, emek ağırlıklı yaşamasında Samatya işte o semtlerden biri.

Benim için 'kardeşi' Yedikule gibi Samatya da, ryalarımnda kalan İstanbul'u gerçekten yaşadığım, hissettiğim yerlerden biridir.

Eski bir kartpostalını görmüştüm Samatya'nın. Kıyıda yelkenliler, iki katlı, üç katlı kâgir evler, yine iki katlı ahşap evler, arkada büyük taş bina, ince bir

minare, sonra yine kıyıda galiba bir deniz kenarı gazinosu. Deniz durgun. Besbelli bir yaz günü. Belleğimden çıkıp gitmesin diye dakikalarca bakmıştım.

Semtın tarihi çok eskilere uzanıyor. Bizans'ın yapılarından izlere bu yüzden rastlayabiliyoruz Samatya'da. Bin-bin beş yüz yıl öncesinin yaşamasını düşlemeye koyulabilirsiniz. Çalkantılı Bizans'ta, ayaklanmalardan, kanlı olaylardan kaçanların sığındığı bir manastır; evet, Samatya'daymış.

Zaten semt, Osmanlı döneminde de Ermenilerin ve Rum Ortodoksların yerleşim alanı olmaya devam etmiş. Mimarîsinin farklılığı buradan kaynaklanıyor ve İstanbul'a zenginlik katıyor.

Samatya'ya, benim kartpostalda duyumsadığım gibi, bir yaz günü gitmiştik. Birlikte gittiğim insanlardan hiçbiri hayatta değil artık; ne annem, ne dedem, ne anneannem. O yaz günü, yine kartpostaldaki gibi, deniz kenarındaki gazinoda oturmuştuk. Samatya, dedemin gençliğinden beri sevdiği bir yermiş.

Gazinoda sanki şenlik vardı. Türkçe, Ermenice, Rumca, çat pat Fransızca, diller birbirleriyle sarmaş dolaştı. Yaz, insanlara sevinç getirmişti. Yankılı gü-lüşmeler sahil boyunca dalgalanıyordu...

Samatya'yı tek başıma keşfedişimse çok sonralara rastlıyor. "Yedikuleli Mihriban" adlı bir televizyon dizisinin senaryosunu yazıyordum. Yedikule'ye gidip gelirken Samatya da gönlümü çelmişti.

Sonra bir söz hatırlıyordum: Samatya'dan Kurtuluş'a taşınmış, dostumuz bir Ermeni madam, "Ah

o Samatya!” derdi, “orası İstanbul’un Paris’iydi...” Kim bilir hangi zamanları hatırlamak istiyordu...

Samatya’da Paris’i bulamamıştım. Zaten Paris’i aradığım falan yoktu. Ama Samatya’yı bulmuştum. Kiliseleri, Bizans artığı örenleri, ızgara planlı sokaklarıyla semt beni durmaksızın çağırıyordu. Oralarda günlerce dolaştım. Açık pencerelerden gelen televizyon sesi, çocukluğumun radyo seslerini anımsattı. Mahalle arasında bisikletle dolaşan kızlarda, oğlanlarda Orhan Kemal romanı gezinip dururdu.

Mutlaka çarşıya uğrardım. Balıkçıları, sebzecileri, her türlü gıda maddesi satanıyla bu çarşı alçakgönüllü, gözü gönlü tok bir dünyanın simgesi gibiydi.

Vakit akşama iyice yaklaştığında, eski geleneği koruyan meyhaneler gözüme çarpardı. Meselâ renk renk likörlerin şişe şişe sıralandığı bir meyhaneyi unutamam.

İstanbul’dan bir lanet gibi geçip gitmiş Altı-Yedi Eylül Olayı Samatya’yı da yaralamış. Özellikle Rumlar olaydan sonra bölük bölük göçmüşler, doğup büyüdükları kentten, yurtlarından ayrılmak zorunda kalmışlar.

“Yedikuleli Mihriban”ın bazı sahnelerini Samatya’da bir ahşap evde çekmiştik. Ev sahibesi, semtten ayrılıp gitmiş o kişileri, çocukluk, gençlik arkadaşlarını anlatmıştı. Bir süre mektuplaşmış. Sonra o da bitmiş. Yaşlı ev sahibesi, “Ayrılıklar bana göre değil...” demişti.

Bugünün ‘yeni’ İstanbul’u beni hiç ilgilendirmeyen bir İstanbul. Ama yolum hasret gibi Samatya’ya düştüğünde kendi İstanbulumdan çok şükür bugün de bir şeyler... güzel şeyler bulabiliyorum.

Her Zaman Yedikule

Ben Yedikule'yi geç keşfettim. Ama şimdi 'İstanbul' dendi mi, bu semti hiçbir yere değişmem. Yedikule'de her zaman geçmiş güzel İstanbul'dan yaldızı hâlâ parlayan ışıltılar vardır.

Semte trenle mi geldiniz, perondan çıkar çıkmaz, hemen dar sokakta uzayıp gider evler, küçücük dükkânlar, berber, bakkal, bir semtin bütün alışveriş dünyası.

Yan sokaklar öteki yan sokaklara açılır. Bu sokaklar birbirleriyle kesişir, ayrılır, birleşir. Günün alçakgönüllü apartmanları arasında, İstanbul'u yaşatan, evet, 'hâlâ' yaşatabilen, yorgun fakat harikulâde ahşap evler, kâgir evler, taş evler nice zamanların yaşıntılarını fısıldayıp dururlar.

Çocuklar, büyükler, bu semtin insanları, daima alçakgönüllü, özlemlı yaşamalarında ‘bizim’ olan bir şeyleri simgeleyip söylerler. Behçet Necatigil’in semtin adını taşıyan bir şiiri var. Şair, çalışan insanlar görmüş, küçük işlikler, marangozhaneler, hep çalışan, üreten insanlar. Onlar hep var olsunlar diyor...

Ama belki de deniz-kara surlarının karşılıklı durduğu sur kapısından girdiniz semte. Öyle çevrenize bakmadan geçip gitmeyin. Sur kapısında, az beride, İstanbul'un son bostanlarından biri, kim bilir kaç çeşit güçlkle boğuşarak ayakta durmaya çalışıyor.

Bostancının tezgâhında az önce derlenmiş maydanoz, salata, turp, taptaze sebzeler, yeşertiler. Her zamanki gibi ‘peyzaj’ı andırıyor.

Yeşillikten nasibinizi aldıınızsa, semtin anacaddesine yol alabiliriz. Bazıları anacaddede, bazıları ara sokaklarda zarif ve hüzünlü camiler, çeşmeler, hamamlar, çan kuleli kiliseler, beşinci yüzyıldan kaldığı söylenen İmrahor Camii bu semtte tarihten kesitler sunar.

Camilerle kiliselerin yan yanallığı dinler arası kardeşliği ifade etmektedir. Zaten Yedikule, Samatya'ya da uzanarak değişik dinlerden insanların çok uzun zamanlar insanca bir dayanışma içinde birlikte yaşadıkları semttir.

Küçük hayat şartlarının simgesi sayabileceğimiz sefertası apartmanlar yakın zamanın yapılarıdır. Oysa, Yedikule'nin köklü bir yerleşim merkezi oluşu çok eskilere dayanır. Bizans'tan Osmanlı'ya semt, Evliya Çelebi'nin tanıklığıyla, yeşil alanlar, güzel bahçeler, bereketli bostanlarla donanmış. 1950'lere kadar ahşap mimarî varlığını korumuş. Sefertaları 60'lara doğru boy gösteriyor.

Burada bir zamanlar Havagazı Fabrikası varmış. Şimdi üretimi durmuş. Ama yapılar bütünü, Yedikule Havagazı Fabrikası'nın geçen yüzyılın sonundaki önemli endüstri tesislerinden biri olduğunu belgeliyor.

Fabrikaya ulaşan tren yolu köprüsündeyseniz, İstanbul'un silüetini asla ihmal etmeyin. Çoğu kez puslara bürünmüş o silüet, bu şehir ne kadar güzelmiş! dedirtiyor.

Belki de bir tren geçip gidecek, insanlar işlerine gidecekler, evlerine dönecekler...

Caddedeki Safa Meyhanesi'ni unutmadım. Safa, 1949'dan günümüze, elli yıllık bir meyhane.

Elli yıl boyunca, içki masasını cıvıklığa düşürmenin İstanbul'daki cender mekânlarından. Birkaç yıl önce ölen yaşlı sahibi Süleyman Kızıltay belli saatte meyhaneye gelir, takım elbisesi, kolalı gömleği, kravatı, o zarıfhaliyle masaları dolaşırdı. Herkes ayağa kalkardı. Böylece içki içmenin de bir eğitimi olduğunu hissederdiniz. Aynı incelik bugün de sürüyor.

Ahşap dokusu, eski tarz elektrik fenerleri, merdivenleri üç beş basamak evleri, yirmi dört saat yaşayan caddesiyle bugünkü dünyasını daha ne kadar koruyabilecek Yedikule, bilmiyorum. Gün gelecek, yeni zamanın gösterişçi dünyasına belki yenik düşecek. Ama şimdi asıl İstanbul'dan, asıl İstanbul yaşamından sözler, sırlar söylüyor.

Sahaflar Çarşısı

Orada, Sahaflar Çarşısı'nda bir hayat buldum ben.

Hiç üşenmez, bütün yaz günleri, Cihangir'den kalkıp Beyazıt'a gider, Sahaflar Çarşısı'nı gezerdim. Böyle kaç yıl... Hayatımın en güzel yılları.

Kitaplar orada başladı. Kitaplara bakıyordum. Bu kitaplar benim olmalıydı. Onları edinip eve götürmeliydim. Okumalıydim onları.

Onlar tezgâhlarda dururdu. Yeditepe Yayınları, Varlık Cep Kitapları, Türkiye Yayınevi, Şaheser Romanlar. Bunlar birer ikişer eve geldiler. Ama Sahaflar'a gitmek arzusu dinmedi.

Gerçi bugünün Sahaflar Çarşısı, benim anlattığım, anlatmak istediğim altmışlı yılların çarşısı değil. Ama o günlerden bir şeyler yine yansıyor.

Nasıl mıydı o günler; ilk günü bile hatırlarım:

Bir sonbahar günüydü. Beyoğlu'ndaki Kitap Sarayı'nda raflara bakarken Sahaflar Çarşısı'nın adını, iki kitapseverin konuşmasından işitmiştim. Asıl 'kitabevleri', her şey Sahaflar'daymış!

Dar, mermer kapıdan girerken yüreğim çarpıyordu. Dar merdivenden çıktım. Sonra sıra sıra kitapçılar başladı. Bütün bir edebiyat orada duruyordu.

Adlarını hiç bilmediğim yazarlar ve eserleri. Kapaklarına, kapaklarındaki resimlere bakakaldığını kitaplar. Öğrenci harçlığıyla hangi birini alacaksın?! Ama hepsi al beni diyor. Al beni!

Öyle kitaplar gördüm ki, sayfalarını çevirdikçe resimler çıktı karşıma. Resimli hikâye kitapları, şiir kitapları...

Yazlar, sonbaharlar, okul zamanı yalnız cumartesi günleri, hep burada, Sahaflar Çarşısı'nda. Henüz öyle 'en çok satan kitaplar' listeleri, baskı üstüne baskı yapan ve okunmayan, okunmuş gibi yapılan kitaplar falan yok. Tersine, 'edebiyat'ı sen kendin yakalıyorsun. Bir avcısın, Sahaflar Çarşısı'nda her defasında güzelim bir eseri avlıyorsun...

Buranın aziz kitapçıları vardı. Aradığınız bir eseri bulmak için günlerce, haftalarca uğraşırlar, kitapları okur, kitaplar salık verir, kitaba karşı yol yordam öğretirlerdi. Harçlığınız yetmezse, çok gençseniz, öğrenciyseniz, kitabın ederini bir sonraki gelişinizde almayı önerirler, size güvenirlerdi.

Sonra bir şeyler değişmeye başladı. Ben mi değişmiştim? Yazılarım yayımlanıyordu ya, yazardan sayıyordum kendimi. Tezgâhlarda kitaplarımın sergileneceği günü bekliyordum.

Ama başka şeyler de oluyordu: Kitabın kutsal dünyasını soluduğumuz Sahaflar Çarşısı'nda işportacılar, kırtasiye, sergiciler belirmeye başlamıştı. Kitap neredeyse gözden düşüyordu. Dünkü aziz kitapçılar birer ikişer uzaklaşıyorlardı çarşıdan.

Ben de uzaklaşıyordum galiba.

Eski kitapların sararmış, bazan yırtılıp bin emekle onarılmış sayfalarına geleceğe bir emanetmişçesine dokunan coşkun eller hatırlarım bu çarşıdan. Eski bir kitap için duyulan heyecanı hatırlarım. Yıllar sonra yüz yüze gelmişsiniz, bir düşünün, yıllarca aramış, beklemişsiniz o kitabı, şimdi yaşlı sahaf size uzatıyor, size emanet ediyor...

Bir yaşama biçimiydi herhalde.

Gözümün önünde:

On üç-on dört yaşındaymışım. Sahaflar'ın Kapalıçarşı yönündeki kapısından giriyormuşum. Tenteler, asma yaprakları altında durarak kitaplara bakıyormuşum. Bazı akşamüzerleri, hele sonbaharsa, gün erken sönüyorsa, ince ışıklar yanıyormuş kitabevlerinde. Saatlerce orada, kitaplar arasında kalıyormuşum...

Şimdi ne zaman yolum düşse, Sahaflar Çarşısı'na bu anılarla uğrarım. Görünüm aynı değil, biliyorum. On üç on dört yaşım çok gerilerde kaldı. Ama o sevinç, o coşku, o eski, sararmış kitaplar rüyası hiç dinmedi. Yazıların, harflerin, sözcüklerin büyüğü

aynı baş dönmesini, aynı yürek çarpıntısını yine geri getiriyor, yine kendimden geçiyorum...

Mayısta Süleymaniye

Bir ilkokul günüydü. Firuzağa'dan bütün sınıf otobüse binmiş, Süleymaniye Camii'ne gitmiştik.

İnce esintili mayıs başına rastlayan o günden itiş kakış çocuk sevinçleri kadar, bütün beyaz mermerlerle döşeli, geniş, büyük bir aydınlık saçan, Evliya Çelebi'nin 'ak yayla' dediği avlu kalmış bende. Avluya girer girmez susmuştuk.

Sanat tarihçileri, sanatkârca sezişleri ağır basan mimarlar, Sinan'ın eserini İstanbul'un en önemli simgesi sayarlar. Burada inanç ve tapınma, güzel sanatların uçsuz bucaksız perspektifine açılır.

Âkif'in ve Yahya Kemal'in şiirleri esere çok farklı açılardan yaklaşır. Âkif, "Süleymaniye Kürsüsünde" inanca, çalışma, üretme ahlâkının eşlik etmesini diler. Yahya Kemal, geçmiş saltanatın izdüşümünde, yaşadığı günü arar.

Bir de Tanpınar'ın Süleymaniye hikâyesini dinlemiştim. *Huzur* romancısı, değişen her mevsimde camiye yeniden gidermiş. Dostlarıyla gidilen o mevsim dönümü günlerinde, caminin ışık düzeninde bütün renklerin, alacaların, yansımaların silme değiştiğine tanıklık edilirmiş.

Biz o zamanlar, Süleymaniye'yi ilk ziyaret ettiğimiz günlerde, yıllarda Cihangir'de oturuyorduk. Okuldan eve dönerken gözlerimi ayıramadığım bir

alt kat penceresi vardı. Pencerenin perdeleri her zaman açıktı ve pek de geniş olmayan odada bir ressam çalışırdı. Böylece ilk kez resim sanatıyla tanışıyordum.

Bu ressam, Zeki Faik İzer'di. Bir akşamüzeri meraklı çocuğu evine çağırırdı. Tuvali, boyayı, paleti gördüm.

Ve sonra bir taslak: Süleymaniye Camii'nin iç mimarîsi... karakalemle yansıtılmış keskin çizgiler. Soyut gibi duran bu resim, birdenbire tarihî sürekliliğe açılıyor; Zeki Faik İzer, kaç yüzyıl öncesinin eserinden kendi zamanına çağrışımlar taşıyordu...

Bilmiyorum nerede Zeki Faik'in eseri; onu arada bir görmek, duyumsamak isterim...

Babama gelince, Süleymaniye'yi teknik deha açısından anlatırdı. Sinan büyük tapınakta kirli havayı çekmek için yepyeni bir düzen kurmuş. Akşam namazlarında bir yandan kandiller, şamdanlar, bir yandan insan soluğu, isli havaya yol açtığından Süleymaniye'nin giriş kapısı üstünde bir oda varmış, is burada toplanırmış. Dahası, bu is, kalıcı mürekkep yapımında kullanılırmış.

Süleymaniye'yi dıştan ve içten ayrı ayrı yaşamak mümkündür. Dışta bütün külliye, hele Sinan'ın alçakgönüllü türbesiyle görkemli bir yalınlığa açılır. İçte de sürer yalınlık ama, Allah'a ayrı ayrı yakarma köşeleriyle cami, onca alanına karşın 'ev' duygusunu da barındırır.

Hukuk Fakültesi'nde okuduğum yıllarda, bazı öğleden sonraları camiye giderdim. Sinan'ın yarattığı eski, asıl Süleymaniye'yi tasarlamaya çalışırdım.

Çünkü eski gravürlerin saptadığı tapınak ve çevresi, geçen zamanda lâyük olduğı şekilde korunamamıştı.

Tanpınar, Bâki'yle Sinan'ın dost olup olmadıklarını sorar. Bâki Süleymaniye'nin yapılışında binaların inşasına nezaret etmiş. Yine Tanpınar'dan iz sürersek, Bâki'nin şiirindeki 'mimarî konstrüksiyon' bu esere de borçluymuş.

Safahat'ın ikinci kitabında yer alan "Süleymaniye Kürsüsünde", inancın gericilikle eşanlamlı sayılmasından acı acı yakınır. İnanç adamı Âkif, yeni zamanın olgunluk eserleriyle dini bağdaştırır ve hep ilerlemeye yol almak ister.

İstiklâl Marşı'nın şairi, Sinan'ın da çok sevdiği, abanoz vaiz kürsüsünden seslendiriyordu şiirini herhalde.

Böylesi bir anıt eserin oluşumu, Tanpınar'ın birkaç sayfasında canlandırılır. İmparatorluk başkenti kalıcı silüetine açılırken; ustalar boyuna 'çalışmak'ta, dar imkânlı hayatlarına alın terinin erdemiyle anlam katmaktadır.

Evet, mayısta bir gündü. Belkıs Öğretmen bizi Süleymaniye'ye götürmüştü. Bu sabah bütün çağrışımlarıyla aklıma geldi...

Eyüp 1999

Çocukluğumda Eyüp'e 'Eyüp Sultan Hazretleri'ni ziyarete giderdik. Başlı başına bir tören, başlı başına bir yolculuk, gezintiydi.

Büyüklerimin anlattığına bakılırsa, Eyüp Sultan çocukları çok severmiş. Eyüp'teki düdüklü testiler,

tahta oyuncaklar, Eyüp Sultan'ın çocuklara bir armağanıymış. Ben o geleneksel oyuncakların son örneklerine yetiştim.

Bayram öncelerinde mi gelirdik, annemin adakları, komşu hanımların adakları için mi gelirdik, bütün çocuklar, semtin hanımları, sabahtan –hem de erken saat– yola çıkılır, Eyüp Sultan Türbesi'ne ziyarete gidilirdi. Sırtımda sünnet kılığı, yine Eyüp'e götürülmüştüm. Bir defasında da, komşumuz geçkin bir kız için hacet penceresi önünde niyaz edilmişti...

Bugünün Eyüp'ü bambaşka. Sağda solda, yıkıntılar, bayındırlık çalışmaları ortasında, onca zamana karşın, birer tektaş yüzük gibi parlayan türbeler, küçük camiler, mescitler, kütüphaneler, yol boyu, dünün dünyasını fısıldıyor. Sonra günümüzün karmakarışık Eyüp'ü başlıyor.

Bir yanda çarpık yapılaşma, bir yanda geçmişin gönülden mimarîsi. Eyüpsultan Külliyesi'ne vardığınızda, o eski dünya belki yalnız mimarîde varlığını koruyabilmiş.

Şadırvan Avlusu'ndaydı galiba, sakat leylekler biz çocuklara harikulâde görünürler, onların filozofça hallerine bakakalırdık. Bu leylekler, göç vakti gelip de, ya kırık kanatlarından, ya ölüme yaklaşmış yaşlarından, yola çıkamayan leyleklermiş.

O leylekler yok artık.

Hırpalayıcı bir yoksulluk var.

Kırk, kırkı aşkın yıl öncesinin Eyüp'ünden geriye pek az şey kalmış. Çarşısında kebabçısı ve fırını ünlüydü. Fırından halka alınır, kız çocukları bu halkaları bilezik gibi kollarına geçirirlerdi.

Korunmasına çalışılan ahşap evler ne zamana kadar direnecekler, pek belli değil. Daha doğrusu, yakın gelecekteki acı kaderlerini hep birlikte görmezden gelmeye çalışıyoruz.

Külliyeye girdiğiniz vakit, dua edenlerin yüzlerinde sıkıntı, endişe, yarına yönelik kaygılar okunuyor. Anne-babalarımızın Eyüp Sultan ziyaretleri birer coşku gezintisiydi. Ne olmuştu da coşkunluk yerini kaygıya bırakmıştı.

Oysa biz gümüş şebekelerin çevresinde ille üç kez dolaştırılırken, çocukluğun sevinçlerini yaşırdık. Az sonra, Kuran okuyan türbedarı göreceğiz. Sonra türbeden geri geri adımlarla, hep bir saygıyı koruyarak çıkılacak. Sonra her birimize oyuncak alınacak.

Bu kadar da değil; Eyüp Sultan'ı ziyarete çeşitli sebeplerle gelememiş komşularımıza, ya Eyüp kaymağı ya kuşlokumu, bazan da esans alınacak. Böylece ya hasta ya düşkünce o komşularımız da Eyüp'ten küçük armağanlarını almış olacaklar...

Şimdi hatırladım: Avluda bir yerde 'Kısmet Kuyusu' vardı. Yok, avluda değil, belki de mezarlığın ortasında. Kuyuya yaklaşıp, dualar okuduktan sonra, niyetinizi söyleyeceksiniz. Hep iyilikler, sağlıklar, sınıfınızı geçmeler temenni edeceksiniz.

Her biri bir sanat eseri olan bu mezar taşları, zamanın içinde yok olmaya terk edilmişler.

Eyüp-Sütlüce arası kayıkla karşıya geçme geleneği bugün de sürüyor. Geçmiş zamanın konukseverliğini de koruyan kayıkçılar bize çay ikram ettiler.

Eyüp muhakkak ki İstanbul'un simgesel semtidir. İstanbul'un en eski dönemlerinden günümüze

izler bu semtte hâlâ soluk almaya çalışıyor. Eyüp'ü ayakta tutmak, bir anlamda, kültürü ayakta tutmakla eşanlamlyken, şimdi bütün bu yörede derin kimsesizliğin ifadesini yakalıyoruz. Eyüp yaşamaya çalışıyor, ama pek ağır bedel ödeyerek.

Ben yine çocukluğuma döneyim: Bayram sabahları geri gelsin, Eyüp Sultan'ı ziyaretlerimiz geri gelsin. O günlerin az buçuk bolluklu geçim şartlarıyla. Eyüp Camii içindeki bütün çınarlar yeşersin...

Parlayan/Sönen Umutlar Çarşısı

Basbayağı kırk yıl olmuş, İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, İMÇ şehrin hayatına katılalı. Aslında 1955'ten sonra proje hareketlenmiş.

Ben yapım günlerini açık seçik gözümün önüne getirebiliyorum. Sanatçıların eserleriyle bezeli bir çarşı bizim için çok yeni bir kentsel girişimdi. Fakat bugün Füreya'nın seramik, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun mozaik panolarına, Kuzgun Acar'ın incelikli çarşı amblemine aynı heyecan duyuluyor mu?

Hızır Bey'in ve Kâtip Çelebi'nin mezarlıklar avlusunda korunmuş hazireleri çarşıya gelip gidenlerin gözüne çarpar mı?

Hızır Bey fetihten sonra İstanbul'un ilk kadısıymış. Kâtip Çelebi, çağının engin görüşlü bilim, kültür adamı. Bazı kaynaklar mezarının, adının verildiği ilkokulun bitişiğinde, bir sebilin yanı başında olduğunu söylüyor. Böylece geçmişin değerleri bizim için daima birer meçhul.

1960'lar biterken ilk bölümleri faaliyete girebilmiş çarşı, altıncı blokta 'Plakçılar Çarşısı' olup çıkar. Fakat bugün o eski plaklar nerde?! Şimdi kasetler, diskler... Burada aynı zamanda ses kayıt stüdyoları...

Plakçılar Çarşısı'na ne zaman uğrasam, parlayan ve sönen umutlar, hayaller ülkesine gitmiş gibi olurum. Önce camekânlardaki şarkıcı posterleri. Evet, kimler? Ve yıllardan yıllara, onlar kimlerdi? Bir zamanlar kimlerin fotoğrafları asılmıştı şuralara ve şimdi yerlerini kimlere bıraktılar?

Burada birdenbire otuz yılın bütün müzikleri sanki çalmaya, söylenmeye, uğuldamaya koyulur. Filan tarihte, o 'ses sanatçısı', belki de henüz 'ses sanatkârı' deniyordu, hatırlarım, ilköğrenliğime kadar sürmüş bir deyiş vardı, 'ses ve perde sanatkârı'. Devrin ünlü sesleri beyazperdede de boy gösterirler, bol şarkılı filmlerde oynarlardı.

Aslında pek bir şey değişmemiş görünüm açısından. Bugünün şarkıcıları, türkücüleri, arabeskçileri yine gülümseyen yüzleri, göze hoş gözükmek isteyen ifadeleriyle altıncı blokta sizi karşılıyorlar.

İlk anda, onca dükkânıyla Plakçılar Çarşısı'nı, her aradığınız eseri bulabileceğiniz bir 'müzik kütüphanesi'ne benzetebilirsiniz.

Plak şirketlerinin satışa sunduğu eserler, iyisi kötüsü, ticarîsi, sanatlık değer taşıyanı, her biri, ne olursa olsun birer umut taşımamış mıdır? Dinlenmek, beğenilmek, yarına kalmak umudu...

İşte yine sanatçı resimleri. Her biri hiç olmazsa bir şarkıyla yaşamak, unutulmamak isteyen insanların fotoğrafları. Sessiz bir solistler geçidi...

Ama yükseliş maceralarında kim bilir ne acılar, ne kaygılar, tasalar gizlidir.

Sesinin güzel olduğuna inanan her delikanlı, her genç kız, hattâ çocuk yaştakiler buradan umut dilemiyor. Bir kaseti çıksa... Kaseti çıkar çıkamaz meşhur olacaktır o genç. Yalnız şöhret mi... bir anda hayatı kurtulacak, bir anda servet sahibi olacak, ev, otomobil, aşk... Yoksunluğunu duyduğu maddî-manevî her şey burada, altıncı bloktaki plakçılar çarşısında beş on şarkılık kasetle çözümlenecek!

Ne var ki maceraya atılanların onda dokuzu daha yaralı, daha kırık, gelecek umutları büsbütün sönmüş, çekip giderler çarşıdan. Bu yüzden plakçılar çarşısı, umut kadar kalp ağrısının da çarşısıdır.

Sonra bakın, daha düne kadar sevdiğiniz, hayranı olduğunuz sanatçılar. Zaman ne çabuk geçmiş! Unutulmuş şarkılarıyla burada yine var olmaya çalışıyorlar. Binde bir bir alıcı geliyor, yirmi beş-otuz sene öncesinin albümlerini soruyor. O susmuş seslerin kırgın sevinçlerini ben duyar gibi olurum.

Ben zaten hep eskilerde yaşadığımdan, Plakçılar Çarşısı geçmişten bir sesle, şarkıyla, müzikle karşılaşma durağıdır. Çarşıdan ayrılınca kadar geçmiş güzel günlerin anısı sürer.

Aradığınız albümler kolunuzun altındaysa, mutlu zamanların sesi soluğu daha bir zaman, her dinleyişte sizinle olacaktır.

Dinleyin, işte başladı hep o şarkı!

Sokollumehmetpaşa Camii

Her gün ya da çok sık önlerinden geçip güzelliklerini pek de ayırt edemediğimiz yapılar... yapıtlar vardır. Belleğimizde soluk izleri kalır. Ama bu soluk iz, günün birinde zorlar; o yapıyı yakından tanımak isteriz.

Sokollumehmetpaşa Camii'yle ilintimi böyle özetleyebilirim. Kim bilir kaç kez Şişhane'den Unkapanı Köprüsü'ne varmış; köprüden geçerken solda kalan, dönüşteyse, sağ yanımızdaki bu yapıya hep bir taşıttan bakmıştım.

Beni şaşırtan yalınlığıydı. Öylesi bir yalınlık ki, vakur bir edaya bürünmüştü artık. Yazık ki, yükseltlen yol yüzünden bu eşsiz yapı kendini sereserpe gösteremez. Onun inceliğini dizi dizi pencereleri söyler.

Aslında iki adı varmış: Hem Sokollumehmetpaşa Camii, hem de Azapkapı Camii. Halk arasında yaygın olan, bu ikinci ad.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, öyküsü belki de en çok bilinen sadrazamı, öldürölüşünden kısa bir süre önce yaptırmış bu eseri. Kadırğa'daki külliyesinde olduğu gibi, bu camide de Mimar Sinan'ın sanatına ihtiyaç duymuş Sokollu.

İnsanî, bireysel serüveni belgelenmemiş tarihimizin bazı sayfalarını yeniden kurmak isterim. Sokollu'yla Sinan'ın karşılaşmaları, tanışmaları; işte, 1577'de Azapkapı Camii'nin yapımına başlanması, o günler, o duyuşlar, o görüşmeler. Hepsi sonsuza kadar bilmece olarak kalacak...

On altıncı yüzyılın dünyasını gözümün önüne getiremedikçe, Sinan'la Sadrazam'ın sözleri de uçup gider.

Sokollumehmetpaşa Camii, aslında talihsiz bir yapıt. On dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar, imparatorluk başkentinde vakur edasını korumuş. 1807'deki büyük yangın, camiye kadar yürümüş ve yapı epey hasar görmüş.

İkinci onarımı, Birinci Dünya Savaşı yıllarına rastlıyor. Ne var ki savaşın çetin koşulları, gitgide daralan hayat imkânları onarımı yarım bıraktırmış. Azapkapı Camii uzun yıllar kendi haline terk edilmiş.

1941'de onarılıyor ama, onca zaman bakımsız kalan eserin süslemeleri eriyip gitmiş, çinileri çalınmış. (Bir de bu çalınan çinilerin nerede olduğunu çok merak ederim.)

Bu kez Kütahya çinileriyle bezenmiş cami. Kubbe yazısını, hat sanatının son ustalarından Halim Efendi yazmış. 1940'ların Türkiye'sinde eski sanatlarımızın büsbütün sönüp gitmediğine birer belge her biri. Renkli alçı pencereler de...

Halkın inancına göre, camideki bazı sütunlar sarılık, karasarılık için şifaymış. İnaniş bugün de sürüp gidiyor.

Sokollumehmetpaşa Camii şimdilerde yine belirgin yıpranışlar içinde. Önce yol, çevre düzenlemeleri, anıtsal görünüşünü bozmuş. Şimdiyse, zaman, olanca tahribatını hissettiriyor.

Okul kitaplarımızda Sinan'ın büyük bir mimar olduğunu, sanat tarihimizin eşsiz eserlerini ona borçlu olduğumuzu okumuştuk. Gerçi bu eserler nedir, nerededir, bunlar hemen hiç belirtilmemiştii.

Ben de uzun yıllar bucağından geçip giderken Azapkapı Camii'nin Sinan eseri olduğunu bilmiyordum.

Artık öğrendim. Fakat gökdelenli, Amerika kentleri benzeri yeni İstanbul'da, çocukluğumun, gençliğimin İstanbul'una hiç mi hiç benzemeyen bu şehirde Sinan'ın ne işi var diye düşünüyorum. Bazan içim sızlıyor.

Evet, mermerinden ahşabına, dış cephelerinden iç yapısına, hattâ 1940'ların Kütahya çinisine, bu eser, geleceğin insanlarına ne söyleyecek? Uzak, çok uzak sezdirişler, fısıldayışlar mı?

Biraz Edebiyat

Okuduğum Kadıköyü

19. yüzyılın sonunda, Samipaşazade Sezai'nin *Sergüzeşt*'te (1889) alafranga bir semtiyle tasvir ettiği, Moda'daki görkemli bir konağı anlattığı Kadıköyü, Türk edebiyatının son yüzyılında değişen çehresi, değişen toplumsal ortamıyla gündeme gelmiştir. *Sergüzeşt*'in saptadığı alafranga konak, az ötesinde uçsuz bucaksız kırlıklara, yeşilliklere, bir idil ortamına açılır. Konak, eşyasıyla, yaşama biçimiyle Batı'ya açık 'Avrupaî bina'dır. Bahçesinde çınar, kestane, zeytin ağaçları vardır.

Yahya Kemal Beyatlı da "Fenerbahçe", "Moda'da Mayıs", "Erenköyü'nde Bahar" gibi şiirlerinde beldeyi bitki örtüsü zenginliği, doğal güzellikleriyle anacak; Kadıköyü'nün bu semtlerinden duyduğu hazzı dile getirecektir. Şair "Erenköy'deki leylâkl bahçe"den, Moda'da baharı odasında hissettiğinden, mayıs ayının çiçeklerinden söz açar.

Sermet Muhtar Alus'un *Pembe Maşlahlı Hanım* (1933) adlı romanında II. Abdülhamid döneminin kadın-erkek ilişkileri çerçevesinde anlatılan Kadıköyü, Kuşdili, Fenerbahçe gibi gezinti yerlerinin özellikleriyle saptanır. Atlı arabaların, maşlahlı hanımların, mirasyedilerin, külhanbeylerinin bitmez tükenmez bir bahar ve yaz havası içinde görünükleri bu yerler, bir yandan da havaî, hoppa yaşamların mekânlarıdır. O yaşamların son günlerini Melih Cevdet Anday *Aylaklar* (1965) adlı romanında anlatır. İmparatorluk düşkünü bir konak ailesi, Kadıköyü'nün hızla el değiştiren yeni dünyasında eski günlerden izdüşümlerle umut aramaktadır.

Bununla birlikte Güzide Sabri, Kerime Nadir, Muazzez Tahsin Berkand ve Esat Mahmud Karakurt gibi popüler romancılar, beldeyi, daha uzun süre bir dinlence ve huzur köşesi olarak görmüşlerdir. Köşkler, bahçeler, küçük korular, havuz başları, kır gazinoları, deniz üstü içkili lokantalar bu yazarların romanlarında, Kadıköyü'nün son güzelliklerini söylemeye devam eder. Özellikle Kerime Nadir'in *Romancının Dünyası* (1981) adlı anılar kitabı, Kadıköyü'nün sayfiye semtlerinde 'kuş yuvası' evler hatırlayışıyla donanmıştır.

Peride Celal *Gecenin Ucundaki Işık* (1963) adlı romanında Çiftehavuzlar'daki bir zengin evini canlandırırken, el değiştiren servete, yeni dönemin biraz karanlık kazanç yollarına işaret ederek, Kadıköyü'nün yeni mutlu azınlığını tanııtma fırsatı bulur. Böylesi bir dikkat Metin Eloğlu'nun "Fantiri Fitton" (*Sultan Palamut*, 1957) şiirinde sınıf atla-

ma özlemiyle belirmiştir. Belde, bir yandan yeni zaman zenginlerinin rahat yaşamlarını sürdürdükleri, bir yandan da, orta halli ve yoksul sınıfın yükselme olanakları aradıkları semtler toplamıdır.

Mahmut Yesari *Sevda İhtikârı* (1934) romanında, Safiye Erol *Kadıköyü'nün Romanı*'nda (1939) beldeyi vapurları, yeni yeni açılan sinemaları, tenis kortları, dalgakıranı, deniz fenerleri, balık avı, plajları, bahçelerde gerçekleştirilen monden partileri, hâlâ süregelen alaturka düğünleri, pastaneleri, tek tük, ilk apartmanlarıyla yansıtmışlardır.

Böylece Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*'ndaki (1930) sakin, asude Erenköyü köşkü, yerini kalabalığı yoğun bir kent yöresine bırakır. Benzer bir saptamayı Kenan Hulusi Koray'ın bazı öykülerinde de görmek mümkündür: Yazlık semtlerde, sözgelimi Suadiye'de, Caddebostan'da yaz hayatı sürmekle birlikte, asıl Kadıköyü, iskeleden Altıyol'a, Moda'ya gitgide kentleşmekte, yaz-kış yaşanır olmaktadır.

Refik Halit Karay birçok kroniğinde Kadıköyü'nü anarken bitki örtüsünden, özellikle çiçeklerden, meyvelerden, bunların hoş rayihalarından söz açar ve yöreyi İstanbul'u güzel kılan belli başlı nedenlerden biri sayar. Yazar, “Kadıköyü Takdir” yazısında (*Ago Paşanın Hatıratı*, 1939) “Kadıköyü İskelesi'ne ayak basan herkesin gönlünde, kendiliğinden, bir eğlenme, avunma ihtiyacı”nın doğduğunu vurgular. Kadıköyü aynı zamanda ‘üstad-ı şiir ve nesir Cenap Bey’ başta olmak üzere şairlerin, ediplerin, tıp adamlarının, siyasetçilerin beldesidir.

1921 tarihli bu yazı, Kadıköyü çarşısını aydınlık, özenli, süslü dükkânlarıyla çizer; ‘balığın en tazesı, etin en iyisi, zahirenin en halisi’ burada satılmaktadır. Bağdat Caddesi uzun yürüyüşler için birebir, kumsal ve körfez gezintileri için Kalamış Koyu eşsiz, mehtap içinse Moda’da bir kayanın üzeri daima göz kamaştırıcıdır. Aynı yazarın *Nilgün* (1950-1952) adlı romanında birbirine açılan, iç içe geçen köşk bahçeleri tasviriyse, eski Kadıköyü konusunda düşlere karışmış bir peyzaj çizer.

Halit Fahri Ozansoy’un *Edebiyatçılar Çevremde* (1970) adlı anılar kitabı, Kadıköyü’ne tutkun Ahmet Rasim gibi edebiyat adamlarını, Kadıköyü sahnelerinde ilk Müslüman Türk kadın tiyatro oyuncusu Afife Jale’nin acıklı serüvenini anlatır. Bu eser Kadıköyü’nün semtlerinde yaşanmış günleri dile getirir ve yüzyılın başlangıcında henüz suyu kirlenmemiş derelerden, örneğe Kurbağalıdere’den, henüz yeşertisi sönmemiş bahçelerden, örneğe –bugün beton apartman yığına dönüşmüş– Papazınbağı’ndan söz açma fırsatı bulur.

Ziya Osman Saba hikâyelerinde, “Misakımillî Sokağı no. 37” adlı şiirinde (*Nefes Almak*, 1957) çocukluğunun, gençliğinin, nişanlılık ve evlilik günlerinin Kadıköyü’nü bir duyarlılık geçit töreni niteliğiyle kaleme getirmiştir. Bu verimlerde belde, Neveser gibi vapurları, Kalamış gibi koyları, ahşap ve birkaç katlı taş evlerin sıralandığı, ağaçlıklı sokakları, elektrik direkleriyle yer değiştiren havagazı lambalarıyla âdeta bir özlemler yurdudur. “Misakımillî Sokağı no. 37”de ‘kaymak yoğurtçular’, bozacılar,

yağan kar, pencere içindeki çiçekli saksı, arnavutkal-dırımli yollar artık unutulmaya yüz tutmuş bir başka Kadıköyü'nü söylemektedir. Cevdet Kudret'in *Bir Bakıma* (1977) adlı denemeler kitabında, Ziya Osman Saba'ya ayrılmış sayfalar, işinde gücünde, kendi dünyasına çekilmiş, dürüst ve namuslu bir şairi aktarırken, Kadıköyü'nün aynı yaşamı sürdürmeye çalışan birçok insanını da simgeler.

Nâzım Hikmet'in *Memleketimden İnsan Manzaraları*, Haydarpaşa Garı'nın çok renkli bir tasviriyle başlar. Yıllar öncesinin bu dünyası değişik katmanlardan kişileri, davranışları, sözleri yansıtarak yalnız bir belge niteliği taşımakla kalmaz, günümüze de ses yöneltir.

Kadıköyü'nü tarih içinde irdeleyen titiz bir edebiyat verimiyse, Bilge Karasu'nun *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı* (1970) adlı eserinde yer alan "Ada" öyküsüdür. Burada Kadıköyü, Pendik'e ve Adalar'a uzanan bir çizgide, Halkedon adını taşıdığı Bizans günlerinde anlatılır.

Abdülhak Şinasi Hisar *Ahmed Haşim/Şiiri ve Hayatı* adlı (1963) monografisinde, Ahmet Hâşim'in yaşadığı evden söz açarken orta halli yurttaşın ev düzenini, Bahariye Caddesi'ndeki eski Kadıköyü apartmanlarını (Belvü Apartmanı), Kadıköyü-Sirkeci vapurlarını, uzaktan görünen Sarayburnu'nda günbatımı ışıklarını hep bir hicranla yazmıştır. Zaten son dönem Türk edebiyatında Kadıköyü ve yörekenti gitgide bir ayrış ve hatırlayış yumağı olup çıkacaktır. Oktay Rifat'ın *Yeni Şiirler*'inde (1973), adı anılmayan, hep ilkyazlı, çiçekli, bahçeler içinde ("O

Semtler” şiiri) bir Kadıköyü, renkleri bellekte kalmış bir resim gibidir. Aynı tutum Hulki Aktunç’un *Gidenler Dönmeyenler* (1976) adlı hikâye kitabında da karşımıza çıkar ve Kadıköyü yine adı anılmaksızın, çocukluğun sislerine karışmış olarak görünür. Adnan Giz’in *Bir Zamanlar Kadıköyü* (1988) ve Müfit Ekdal’ın *Bir Fenerbahçe Vardı* (1988) özlü çalışmaları, beldeyle ilintili son sözler niteliğindedir.

Edebiyatta Çamlıca

İstanbul’un Adalar, Beyoğlu gibi bazı semtleri edebiyata daha geç dönemlerde yansımışken, Çamlıca yüzyıllar boyunca, özellikle şiirde iz sürmüştür. Tıpkı Boğaziçi gibi, Çamlıca da on dokuzuncu yüzyılın sonunda ve yirminci yüzyılın başlangıcında, edebiyattaki yerini korumuş, ne var ki, semte ilişkin birtakım değişimlere işaret ederken, daha eleştirel bir ifadeye bürünmüştür.

Recaizade Ekrem’in *Araba Sevdası*’nda (1896) ağaçlıkla sınırlı Çamlıca, servi ve meşe ağaçlarıyla, bir yanda ‘metruk bir mezarlık’la, bir yanda ‘büyük büyük sararmış kayalar’la belirir. Oysa Namık Kemal’in *İntibak*’ında (1876) Çamlıca’yı çiçek ve meyve bahçelerinin izdüşümleriyle yakalamak olanaklıdır. Burada Çamlıca pitoresk bir görüntüyle tasvir edilmiştir. *Araba Sevdası*’nın anlattığı Çamlıca’yla çevrenin değişmeye başladığını fark ederiz.

Bununla birlikte semtin güzelliği, temiz havası, bitki örtüsü daha bir zaman için edebiyata esin

kaynağı olacaktır. Şiir alanında, Abdülhak Hâmid Tarhan'dan Yahya Kemal Beyatlı'ya, hattâ Orhan Veli'den Özdemir Asaf'a, Çamlıca, bir huzur, dinlenme köşesi, temiz hava alma bucağıdır. Abdülhak Hâmid'in "Şehrimizde Çamlıca en hoş tepe" dizesine, Yahya Kemal, "Eski Musiki"nin "sada ve nur akını"nı ekler; bir ilkyaz gecesi Çamlıca'da tanbur dinlenir. Faruk Nafiz Çamlıbel tepeyi ay ışığı içinde ve dolunayda hatırlar; Çamlıca'nın bir ulu çınarı için ayrıca bir şiir yazacaktır. Orhan Veli'yle Özdemir Asaf ise, o eski Çamlıca'nın yirminci yüzyıldaki değişimine işaret ederler. Orhan Veli'nin, "Şöyle bir fırsat bulup yarım gün / Yan gelebilmek Çamlıca tepesine" dizelerinde semt âdeta sepya fotoğraflardaki, aile albümlerindeki kır gezintisi görüntüsüne dönüşür. "Çamlıca bahçelerinde eski günler hatırlanıyor" diyen Özdemir Asaf da bir anlamda değişimi, başkalaşımı dile getirmekte, bu eski günleri, eski şiirin izdüşümlerini şefkatli ve duyarlı bir anlatımla sarakaya almaktadır.

On dokuzuncu yüzyılın sonundaki edebiyat, düzyazı alanında, Çamlıca'yı peyzaj dokusu içinde saptamıştır. Samipaşazade Sezai, Çamlıca'nın uzun eteklerinde açmış çiçekleri, bahar kokusunu saptar. Çamlıca'nın 'güzel kırlarından' söz açmayı gereksinir.

Fakat yirminci yüzyılda Abdülhak Şinasi Hisar, artık bu yöreyi bir hatıralar imbiğinden süzerek anlatacak ve belki bize Çamlıca'nın 'geçmiş zaman'a karıştığını da söylemiş olacaktır. Abdülhak Hâmid'in çocukluğundan, gençliğinden söz

açan Hisar, böylelikle Çamlıca'nın köşklerine, bahçelerine, havasına, suyuna değinme fırsatı bulur. Çamlıca'yı bir renk cümbüşü içinde sergilerken, eski köşk hayatının özelliklerini de dile getirir. Semte tutkun olan Hisar, *Çamlıca'daki Eniştemiz*'de (1944) bütün bir doğayı tasvir etmeye özen göstermiştir: Burada mevsimler, yalnızca hava koşullarıyla değişmez, bir yandan da çiçekler değişir ve her mevsimin Çamlıca'ya özgü çiçekleri var gibidir. Yazların şenliği bitince ve sonbaharın hüznü başlayınca Çamlıca yeniden alevlenir, geçip göçmekte bir güzelliğe tekrar kavuşur. Öte yandan, *Çamlıca'daki Eniştemiz*, Üsküdar-Çamlıca yolundan geçirilirken, anlatıcının gözlerini sımsıkı kapamasına yol açacak ölçüde sosyal endişeleri saptar: Yukarıdaki varlıklı görünüm, aşağıda hayli kötü koşullarda yaşandığını örtemez gibidir.

Halide Edib Adıvar'ın gençlik dönemi romanlarında Çamlıca, varlıklı bir yaşayışın ortamı olarak belirirken, doğası açısından rüzgârlı, yüksek tepelerin hırçın dünyasıyla tasvir edilir. Semt, çoğu kez, güzel görünümüne, koruluk alanlarına karşın, bir 'uzlet' köşesinin renklerini taşımaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, tepedeki varlıklı köşk hayatını, *Beş Şehir*'de (1946) kazanç kaynaklarıyla saptar: Yüzyılın başlangıcında, "cenup Akdeniz'in bir İslam çevresinde zevk, sanat içinde yaşamak isteyen zenginleri" İstanbul'a gelmişler; Çamlıca'da, Boğaziçi'nde, sonraları da Kadıköy'nün bahçelik semtlerinde oturmuşlardır. Böylece 'büyük bahçe ve korular' yeşermiş, köşkler zamana direnebilmiştir.

Fakat hemen eklemek gerekir ki, Tanpınar'ın andığı Çamlıca, 'zengin, fakir her sınıf'ın birlikte görüldüğü, birlikte eğlendiği İstanbul semtlerinden biridir. Çamlıca orta halli yurttaşın kır gezintileri için eşsiz bir yerken, zamanla modası geçer, Çamlıca'nın yerini alafranga Büyükkada alır ve piknikler, günübirlik gezintiler Büyükkada'ya kayar. Tanpınar, Çamlıca'daki tarihî eserlerin son tanıklarından biridir: Küçükçamlıca'da, "altından Avcı Mehmed devrinin bir çeşmesi akan" taraçayı unutamaz; eski sokaklardan geçer, denize bakan sokaklarda ahşap mimarînin örneklerine dalıp gider. Nihayet köşklerin debdebesi son bulacak; Çamlıca'da, "çok yüksekte açılmış şemsiyeleriyle yaz gecelerimizi dolduran o geniş nefesli gazellere benzeyen fıstık ağaçları", "yumuşak kokulu" ıhlamurlar, sararan yaprakları sarı kehribarları andırır kavaklar, sakızağaçları bir hatıra gibi bir süre daha yaşayacaktır. Zaten Tanpınar, Çamlıca'yla Boğaziçi'ni "hatırası, debdebesi ve sanatkâr zevkleri" yirminci yüzyılın ilk yarısına yansıyabilmiş "asıl geçmiş zaman ülkesi" sayar.

Tanpınar'ın saptayımıyla, atalarımızın, "şark kayserlerinin" hazinelerini Çamlıca'dan seyrettikleri günlerden günümüze, Çamlıca boyuna varlığını, zengin bitki örtüsünü, özel mimarîsini, seçkin konumunu yitirecek, gitgide unutilan bir semt olacaktır.

Sâmiha Ayverdi'nin *İstanbul Geceleri*'nde (1952) Çamlıca'ya ayrılmış sayfalar birçok yazıklanmayı içerir. Bir zamanlar simitçi, helvacı, oyuncakçı, mısırcı, kestaneci, kuruyemişçi gibi satıcıların ekmek parası kazandığı, herkesin ziyaret ettiği Çamlıca,

Ayverdi'nin deyişiyile, "Ah bu köşkler... bu yıpranmış eski zaman harabeleri"yle donandıkça, bize artık "çiçekten dilleri, rüzgârdan feryatları, güneşten tufanları, rengi, kokusu, şekli, duruşu, kibarlığı ve asaleti ile masallar, hikâyeler" fısıldayacaktır.

Ercümend Ekrem Talû, Sermet Muhtar Alus, Reşad Ekrem Koçu gibi İstanbul yazarlarının dergilerde, gazetelerde kalmış nice yazılarında defalarca anılmış Çamlıca, edebiyattan usul usul ayrılırken, sözgelimi Sevim Burak'ın bir oyununda şöyle bir belirip bir piknik anısıyla hatırlanacaktır. Çamlıca Tepesi'ni dile getiren son bir çalışma, burasını elden geldiğince korumak, bayındır kılmak istemiş Çelik Gülersoy'un *Çamlıca'dan Bakışlar* (1982) adlı monografisidir.

Çağdaş Edebiyatımızda Boğaziçi

Yirminci yüzyılda çağdaş bir anlayışı benimseyen Türk edebiyatı, Boğaziçi'ni pitoresk özellikleriyle olduğu kadar, kültür ve uygarlık tarihi açısından da ele almış; edebiyatın hemen hemen bütün türlerinde irdelemiştir. Boğaziçi, şairler, romancılar ve hikâyeciler için bir doğa harikası olmaktan çıkarak, geçmiş zamanın bugüne taşıdığı ekinse bir ocak niteliğiyle anılmıştır. Aynı şekilde edebî nitelikli düzyazılarda Boğaziçi'nin birçok özelliklerine değinme fırsatı bulunmuştur.

Yahya Kemal Beyatlı'nın saptadığı Boğaziçi, tarih açısından, Bizans zamanında tek tük köylerden ve

kiliselerden ibaret bir yöredir. Asıl Boğaziçi fetihten sonra kurulur ve Kavaklar'a kadar bayındır bir görünüme kavuşur. Yahya Kemal'e göre, "bir semtten diğerine geçerken, bir yıldızdan bir yıldıza geçmiş kadar başkalık" duyulur; "Kandilli, Anadoluhisarı, Kanlıca, Çubuklu birbirine komşu köylerdir; lâkin her birinin çerçevesi, havası, güzelliği başkadır. Birinden ötekine geçerken manzara değişir".

Daha *Eylûl*'de (1900) Mehmed Rauf, Boğaziçi'ni bir aşk üçgeni romanının dışına taşıarak, değişen dönemlerin ve modaların dile getirilmesinde bir odak kabul etmiştir. Böylece, Kanlıca, Çubuklu gibi semtlerin modasının geçtiği, asıl zenginlerin, kibarların Büyükdere'ye, Tarabya'ya akın ettikleri ve oralarda alafranga hayatlar sürdürdükleri belirtilmiştir. Mehmed Rauf, "çok büyük, geniş bir göle" benzettiği Boğaziçi'ni yazdan sonbahara, sonbaharın kışa evrildiği günlere kadar tasvir etmiş; buradaki bitki örtüsünün âdeta bir takvimini çıkarmıştır. Günün alafranga dünyasına özlemlili kişiler, Boğaziçi'nin Anadolu sahilinde sürüp giden dingin hayattan uzaklaşarak, Rumeli yakasında yalılarda, Avrupaî lüks otellerde, örnekse Summer Palace'ta monden olmakla övünmektedirler. Geçmişin törel dünyasından *Eylûl*'ün kişilerine sanki bir tek lüfer avı kalmıştır. Aynı yazar, başka romanlarında da Boğaziçi'ne dönüp bakmış; Anadolu sahilini, çoğu kez, bir köhnelikler, eskimişlikler yurdu görmüştür. Sözgelimi, pek ünlü Göksu Deresi'ni, Göksu'daki geleneksel mısırcıları küçümsemekten kendini alamamıştır.

Göksu, Halid Ziya Uşaklıgil'in ünlü romanı *Aşk-ı Memnû*'da (1900), romanın kişilerinden biri tarafından, tepeden tırnağa yenilenmek ister. Bu, öyle bir yenilenmedir ki, romancının biraz da istihzayla yansıttığı gibi, Boğaziçi ve Göksu, egzotik bir masal ülkesine dönüşün istenmektedir.

Değişen Boğaziçi için bu ilk gözlemler, Yahya Kemal'in Bahriye Nazırı Cemal Paşa'ya ve Hisarlar Komisyonu'na 1918'de sunduğu bir açıklamada endişelerle donanır. Yahya Kemal, Boğaziçi'nin çehresinin değişmesinden büyük kaygı duyduğunu açıkça vurgular ve "Hisar'ı harap halinde muhafaza etmeye taraftarım. Bu harabe şimdiki halinde bırakılmalı ki, gözlerimizin alıştığı timsalinin tesirini verebilsin" der.

Yirminci yüzyılın başlangıcındaki Türk yazarları, Boğaziçi'ni romanesk bir görünüm sunan o yarı harap haliyle tasvir etmekten kaçınmamışlardır. Yakup Kadri *Nur Baba*'da (1922) Ziba Hanımefendi'yi ve yeğeni Nigâr Hanım'ı Boğaziçi'nde yaşatır; saltanatı sona eren yalıları, musiki âlemlerinin bitmekte olduğunu, yalıların önünden geçen gecelere özgü sandalları ve kayıkları söyler. Yıllar sonra *Hep O Şarkı*'da (1956) bir kez daha Boğaziçi'ni eski günlerinde anacak, rengi uçmuş bir gravürden gördüklerini saptayacaktır. On dokuzuncu yüzyılın sonundaki Boğaziçi köyleri, kıyıları, Nahid Sırrı Örik'in "Kanlıca'nın Bir Yalısında" adlı uzun öyküsünde, artık yalıları ve köşkleri kiraya verilen bir beldedir. Şirket vapurları çalışmakta; yaz gelince, İstanbul'un varlıklı sayılabilecek aileleri Boğaziçi'nde yaz için ki-

ralık yalı, köşk aramaya çıkmaktadırlar. Mimarîsi ne-redeyse göçmekte olan Boğaziçi dünyasında doğa, inanılmaz bir son gürlük yaşamaktadır. Nahid Sırrı, bitki örtüsünün çlgıncasına bir egemenlik kurdu-ğunu gözler. Asırlık korularda ağaclar, sımsıkı bir yaprak yelpazesini gökyüzüne doğru açmış, güneşin nüfuz etmesini olanaksız kılmıştır. Bununla birlikte, Boğaziçi'nin eski, saltanatlı insanları, şimdi kendi başına gürleşen koruların, bahçelerin bezediği köşk-lerde, yalılarda yarı meczup hayatları sürüklemekte-dirler.

“Kanlıca'nın Bir Yalısında”yla hemen hemen aynı dönemi işleyen *Siyah Gözler* (1910), Cemil Süleyman Alyanakoğlu'nun bu unutulmuş romanı, Boğaziçi'nde ikili ve ikici bir hayat gözlemler: Bir yanda doğanın güzelliği ve sözgelimi Beykoz Ça-yırı'ndaki seraserpe, şenlikli dünya, öte yanda genç yaşta dul kalmış bir kadının muhafazakâr yaşama biçiminde cinnete varan yalnızlığı, aşk ve cinsellik ihtiyacı... Bir otuz yıl kadar sonra, Halide Edib Adı-var *Tatarcık*'ta (1939) ülküsel bir Boğaziçi köyü-nün (Poyrazköy) monografisini kaleme getirecek, toplumsal hayattaki değişimleri, özellikle kadının özgürlük ve kişilik kazanışını Boğaziçi dekorunda işleyecektir.

Şiirlerinde Boğaziçi'nin yalnız peyzajını yansıtan Yahya Kemal gibi, Ruşen Eşref Ünaydın da *Boğazi-çi Yakından*'da (1938) yöreyi bütün bir güzellikler, doğa mucizeleri tablosunda tasvir eder. Bu eserde Boğaziçi'nin bugün artık bütününüyle kaybolmuş asıl doğası, ağacları, bitkileri, balıkları, kuşları, in-

san elinden çıkma mimarîsi, uygarlığıyla canlandırılmış, satır arası dokundurmalarla hepsinin sonuna gelindiğine işaret edilmiştir. Benzer kaygılar, Refik Halid Karay'ın yaklaşık 1910-1940 arasında kaleme aldığı birçok yazısında göze çarpmaktadır. Karay, Boğaziçi'nin daha Birinci Dünya Savaşı eşiğinde, özellikle Anadolu sahilinde, moda dışı kalarak terk edildiği, bütün bir mimarî mirasın korunmasız bırakıldığı düşüncesindedir. Geçen zaman içinde burarlarda devlet ve saltanat düşkünü, eski beysoyluların handiyse yoksullukla boğuşanları kalmış; yalılarının yeni zamana ayak uydurmuş kafessiz pencerelerinden görülen, çökük ihtiyar çehreler, bezgin yaşlı halayıklar, döşemelik kumaşı çoktan eprmiş möbleler olmuştur.

Bununla birlikte Karay, Boğaziçi'nin yeni zamanlarda bir kez daha gözde bir sayfiye yöresi olmasına değinerek, Boğaziçi'ndeki yenileşmeye karşı çıkmış ve betonun, çimentonun girdiği Boğaziçi'nden geriye hiçbir şey kalmayacağını ısrarla vurgulamıştır ("Boğaziçi Olduğu Gibi", *Tanıdıklarım*, 1940). Romancı, bu soy yazılarından başka, *Bu Bizim Hayatımız* (1950) romanında dünün ve o günün Boğaziçi'ni son güzellikler çerçevesinde kaleme getirmiş, son romanı *Sonuncu Kadeh'te* (1965) ise Boğaziçi'nden bir hatıralar öbeği sunmuştur.

Türk edebiyatına *Boğaziçi Mehtapları* (1943) ve *Boğaziçi Yalıları* (1954) gibi eşsiz iki eser armağan eden Abdülhak Şinasi Hisar, Boğaziçi'nin 'bu asrın ilk yıllarında' eski Venedik'i hatıra getirdiği kanısındadır. Özellikle yalı mimarîsinin ışığa ve loş-

luğa bir arada açılışı, yelpazelenişi üzerinde durur. Yalının Boğaz'ı seyretmeye ayrılmış ön odalarında ışıklar içeriye sıçrayarak yansılıyla daima aydınlık ve gölge oyunları meydana getirmektedir. Bu aydınlatışlar ve gölgelendirişler kimileyin duvarlarda, döşemede, tavanda ya boyuna bir ırmak gibi akarlar ya da rüzgârla ürpermiş tenin çağrışımlarını uyandırır. Boğaziçi bir yönüyle sanat bucağıdır. Abdülhak Şinasi sözgelimi musiki dinlemeyi rüya görmeye benzetir. Çalgı sesleriyle, insan sesleriyle kurulacak gönül bağı, tıpkı rüyalarımızda olduğu gibi, anılarımızı, dahası, yaşamamış olduğumuz hayatların anılarını da devşirerek bizi yepyeni manzaralara, hislere, ruh iklimlerine alıp götürecektir. Musiki fasılları ay ışıklı gecelerdedir. Kimileyin de sulara ufak, kesik ışık parçaları menevişlenir, ay ışığıyla yarışır. Sayısız küçük dalgalanış, yazarı ışıktan ve altından mini mini yelpazelerin boyuna açılıp kapandığı izlenimine çeker. Bununla birlikte korunma imkânlarından yoksun bırakılmış Boğaziçi'nde doğadan mimariye, eşyadan ruh iklimine her şey özelliğini ve değerini yitirecek, Boğaziçi ürkünç bir yıkıma sürüklenecek, güzellik gibi duyarlık da geçmiş zamanda kalacaktır. Şair Nigâr Hanım kimliğinde Boğaziçi insanını, yaşayışı, giyim kuşamı, duyumsayılarıyla eksiksiz tanımlayan Abdülhak Şinasi, 1950 sonrasında bir "Boğaziçi Müzesi"nin kurulmasını önermiş, bu önerisi dergi sayfalarında unutulmuş yazıları arasında kaybolup gitmiştir.

Yirminci yüzyılda kaleme aldığı bazı romanlarında Hüseyin Rahmi Gürpınar, Boğaziçi bitki örtü-

sünün nasıl tahrip edildiği, Maslak yolunun açılışı örneğinde olduğu gibi, yanlış bir şehircilik anlayışına nasıl kurban gittiği üzerinde durmuş, yetkili çevreleri çok önceden uyarmayı denemiştir. Aynı yaklaşımı mimarî açıdan Haluk Şehsuvaroğlu'nun yalılara ve Boğaziçi mimarisine ilişkin pek çok yazısında görmek olanaklıdır (*Boğaziçi'ne Dair*, 1986).

Boğaziçi, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın özellikle *Huzur* romanında (1949) ve “Yaz Yağmuru” hikâyesinde (*Yaz Yağmuru*, 1955) bütün bir kültür birikimiyle belirir. *Huzur*'da “Boğaz'ı tatmak” ülküsü, yaklaşmakta olan yıkımları sezmekten doğmuş bir kaçış gibidir. Mehtapsız gecelerde, kayık ışıkları denizde bir ‘ışık operası’ meydana getirir. ‘Şehrayin’den, ‘musiki cümleleri’nden söz açan Tanpınar, ‘ışık operası’yla noktalar lüfer avını. Böylece, Boğaziçi’nde alaturkayla alafranga kucaklaşır. Burada ‘her şey’ bir akistir. Boğaziçi, Büyükkada’yla oranlanır. Ada, imparatorluğun çöküş döneminde birdenbire ‘oluvermiştir’. Boğaziçi’ne gelince, bu özel uygarlık beldesi köy köy, hep yaşamış; kimi zaman servetle boğulmuş, kimi zaman da ‘çarşı ve pazarını kaybedip’ yoksul düşmüştür. Değişen modalar karşısında kimliğini korumaya, yitirmemeye elden geldiğince özen göstermiştir. *Beş Şehir*'de (1946) Boğaziçi’ni bir uçtan bir uca tarayan Tanpınar, burada hep küçük ve güzel camileri, kireç sıvalı duvarları, küçük mescitleri, ayna taşları kırık bile olsa göz okşayan çeşmeleri, yıkık yıprak, ama ölüm korkusunu silen geniş ve dik yokuşlu mezarlıkları, iskele kahvelerini, daha birçok şeyi daima “bir sedef rüyası içinde” gö-

rür. Nihayet yazar, sönüp gitmekte olan Boğaziçi'ni de üzüntüyle saptayıp, bunda düzyazının ve resmin Osmanlı-Türk uygarlığındaki cılızlığına bağlanacak sebepler bulur. Dünkü görünümünü bilemediğimiz yalılar, sözgelimi, deniz kıyısı lokantası olmuşlardır (“Yaz Yağmuru”). Yalının geniş taşlığı, şimdi lokanta müşterisinin oturduğu kısımdır. Bununla birlikte o loş taşlık, gevşek döşeme tahtaları geçmişten konuşmaktadır: Deniz çırpıntılarla yalıyı yaladıkça, yeşil ve camkesiği ışık yansımaları döşemeden sızarak tavanda yansılar dalgalandırır. Fakat bu deniz, “suda hafif eleğimsağma perdeleriyle çalkalanan mazot ve benzin lekeleri”nin denizidir. Her tür süprüntü, artık denizde yüzer. Bir motor “durmadan yalının önünde kavisler” çizmektedir; ses, gürültü, dinginliği çalıp götürür. Boğaziçi, besbelli, kalabalık bir şehrin bütün açgözlülüklerine terk edilmektedir.

Ziya Osman Saba hikâyelerinde (*Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi*, 1952; *Değişen İstanbul*, 1959), Boğaziçi'nde çocukluğuna ilişkin gelgeç birkaç görüntüyü anar ve zamanın geçişini âdeta dondurur: O zamanın Bebek Bahçesi'nde bir de patinaj sahası vardır. Çiftler dans ederek patinaj yaparlar. Çimento üstünde “uzun, geniş etekleri, ince belleri, şişkin göğüsleri, büyük ve tüllü şapkalarıyla uçan, uçuşan” bu madamlar, matmazeller ve kavalileri Boğaziçi'nde azınlık yurttaşlarına işaret eder. Ziya Osman Saba, Boğaziçi'nin bahçelerinde ve lokantalarındaki Rum, Ermeni azınlık kültürünün izdüşümlerini saptar; nihayet Şirket vapurlarının renkli bir tasvirine girer.

Sâmiha Ayverdi, *Boğaziçi'nde Tarih*'te (1966) Boğaziçi'ni yüzyılların yolculuğuna geri götürür, gelgitli bir anlatımla, imparatorluğun Boğaziçi tarih sahnelerini canlandırır. Peyami Safa'nın *Biz İnsanlar* (1959) romanı, Oktay Rifat'ın *Birtakım İnsanlar* (1961) oyunu, Attilâ İlhan'ın *Aynanın İçindekiler* roman dizisi, Haldun Taner'in bazı öyküleri, Boğaziçi'ne yakın tarih açısından usta işi sahnelerle yer verir. Oktay Rifat, *Yeni Şiirler*'inde (1973) olduğu gibi *Bir Kadının Penceresinden* (1976) romanında da tekrar tekrar Boğaziçi'nden konuşmayı gereksinmiştir. Salâh Birscl *Boğaziçi Şingir Mingir*'da (1979) beldeyi kişiler, olaylar, yakın tarihin yaşantıları açısından tahlil eder. Kerime Nadir *Romancının Dünyası*'nda (1981) Boğaziçi'nde geçen kişisel anılarını da devşirmiştir.

Boğaziçi günümüz edebiyatının seçkin iki yazarına da esin kaynağı olmuş; Leyla Erbil "Vapur" öyküsünde (*Gecede*, 1969) baştanımaz, isyankâr bir vapur motifiyle yakın tarihin zümreler ve toplumsal katmanlar açısından Boğaziçi'nde bir tahliline girişmiş, Bilge Karasu ise "Karanlık Bir Yalı Üzerine Metin"de (*Kismet Büfesi*, 1982) karmaşık cinsel süreçlerle yıkık yıprak bir Boğaziçi yalısını, yalının rıhtım ve bahçesini kaynaştırmıştır.

Unutulmuş Bir Hikâye

Bu, Samipaşazade Sezai'nin bir hikâyesidir.

Düğün evinde, boyunlarına beyaz boyunbağları sarmış, küçük hotozlarına mor sümbüller ilıştirmiş,

mavi hırkalı, pembe entarili iki soygun, giysi çıkarıcısı iki halayık konuşur. Onlar, gelinin çirkinliğinden –kaşlar düşük, boy meydan süpürgesi, renk soluk sararık...– istihza ile söz açarak, servetin bu çağda güzellik yerine geçtiğini söylüyorlardı. “Öteki nasıl?”

Öteki; dıştan yeni kırmızı aşı boyasına, içteki taze sıvasına rağmen, kaplamalarındaki çatlaklar, duvarlarındaki çukurlar bir türlü silinememiş eski evin ırak bir odasında tek başına yatıyordu... Öteki; şimdi sofalarına genç kız eteklerinin dokunduğu, duvarlarına genç kahkahaların çarptığı bu evin merdivenlerinden inen, uzun boylu, omuzları geniş ve kemikli, siyah bıyıkları maşayla yukarıya kaldırılmış, gözlerinde küçümseyici, güzelliğini satan bir ifadeyle, “Maşallah! Kırk bir kere maşallah!” ünlemleri arasından geçen damadın odalığıydı.

Sadece bir odalık... Fakat iki etekli, uzun yollu sırmalarla bezenmiş, mor atlastan kumaşın kesiminde bir yandan da alafranga modaya yatkınlıklar gösteren gelinliğiyle şimdi salona giren, damat bey için tekrarlanan “Maşallah! Kırk bir kere maşallah!” ünlemlerinden tedirgin olmadığı gibi, belki de gizli övünçler duyan gelin hanımı ağırlamak bile odalığın talihine düşmeyecekti:

Onu, gelin hanıma mahcup düşmemek, gelin hanımın büyük serveti karşısında daha ilk günden ezilmemek, düğün giderlerini karşılamak için satacaklarken, o, iyice hastalanmış; sonbaharın soğuk, içe işleyen rüzgârlarıyla birlikte kesik kesik öksürükleri şiddetlenmiş, nihayet bu kocamış evin ‘rutube-

ti sebebiyle metruk' bir odasında tek başına ölüme bırakılmıştı.

Ah bu eski odalık, cariyeye, esir kız hikâyeleri... Onların hepsinde imkânsız bir aşk, bir merhamet okurdum. İstanbul'un, payitahtın yüksek zümresi asıl bu hikâyelerde olanca merhametsizliğiyle karşımıza çıkar; içimizdeki bütün duyarlıkları ayaklandırır...

Zaten Samipaşazade Sezai'nin şu hikâyesini okuduktan sonra, zavallı genç kızın, odalığın kendisini tutamayarak kahkahalarla gülüşünü, misafirlere şerbet dağıtışını, kafes arkasında göze batmaz bir köşeye çekilip, çalgıları, mızrabın dokunuşlarını, muhayyerin en tiz perdesine çıkan bir sesin sonra hüznünlere dökülüştünü dinlerken, bu kez de gözyaşları içinde kalışını yanı başımda yaşanmışçasına hissetmiştim.

Edebiyatımızın yakın geçmişindeki unutulmuş miras, nice güzellikler, incelikler, anlamlar ve duyarlık fırtınaları ile yüklüyken bu mirasın bir türlü gündeme getirilmemesi; bir yandan da İstanbul kültürünün öncesiz sonrasız unutulmasına yol açıyor, bu kültürün işlevsiz kalmaya mahkûmiyetini söylüyor.

Oysa Samipaşazade Sezai cariyenin belki sarı saçlarını, belki mavimsi ışık saçan gözyaşlarını, mehtap vurmuş bir gölün kenarındaki salkımsöğütlere, yaprak yaprak dökülüştürlere benzetiyordu... Yazar, hikâyesindeki cariyeyi, bütün zamanların ezilmiş, horlanmış insanlarına armağan etmişken, bugünün nankörlüğü süregelmış ezginliğe işte yine Beyoğlu taşları sunuyor.

Hüseyin Rahmi'nin İstanbul'u

Hüseyin Rahmi'nin eseri İstanbul'da geçer.

Bütün sıkıntılı anlarımda başka hiçbir şey okuyamazken, bir sığınak gibi sığındığım bu kitaplar da şehrin yapıları, bitki örtüsü, çoğu soysuzlaşmaya başlamış, çoğu dehayla çılgınlığı iç içe yansıtan, soysuzlaşmada neredeyse erdemler kazanan kişilerce ifade edilmiştir.

Kimileyin Hüseyin Rahmi de konuşur. Kendisinin ya da eserindeki kişilerin anlattığı İstanbul, esef edilecek konumuna hızla düşmektedir. Şu alıntı *Keşik Baş* romanından:

“Araba gerçekten Dericiler’de, mezarlıklar arasında, anlatılana tıpatıp uygun, viran, yıkılmaya yüz tutmuş, tek bir evin önünde durdu. Alt katı dolma, yüzü kırmızı aşı boyalı sıva, küçük pencere, enli saçaklı, çıkmaları mertek kirişli bir ev... Sultan Mahmud devri yapılarından yadigâr bir antika gibi orada bir yüzyıllık dayanışının sonucu olarak belki bükülmüş duruyordu. Çevresini kuşatan eski mezarlıklar gibi her yanında delikler, koğuklar açılmış, kırık tepe camlarından içine baykuşlar, yarasalar dolmuş, saçaklarının altına kırlangıçlar yuva kurmuş, kumrular sokulmuş, koğuklarına sansarlar, yılanlar sığınmış, kısacası bedenine açılan yaraların her biri bir türlü yaratığa barınak olmuş bu kağşamış vücuda bir yandan da birer üreme yeri bulmak için bitkilerin çeşitleri de hücumda, kiremitlerini dam korukları sayvanlamış, temel taşlarının arasından incir ağaçları sürmüş, ocağının tepesinden çitlenbikler fişkırmış, insanların çekildiği eve canlı cansız tabiat dolmuştu...”

Bu engin betimleme karşısında şaşırır kalırım. Sultan Mahmud devrinin yapısına tarihsel bilinçle yaklaşamayan o günün anlayışı, o günden günümüze hiç değişmemiş, hattâ daha da hunharlaşmıştır.

Heybeli’de geçirilmiş uzun yıllarda şehre zaman zaman inen romancının, kısa bir gezintiyle ne ürkünç saptayımlarda bulunduğunu, eserinin sayfalarını şöyle bir tarayarak yakalamak olasıdır.

Can Pazarı’nda olsun, *Namuslu Kokotlar*’da olsun, salaş meyhane tasvirleri, payitaht olmaktan gitgide uzaklaşan İstanbul’un asıl kalabalığını sivri dille yansıtır. Tıklım tikiş dolu birahanelerin, meyhanelerin az berisinde, dar, çarpık çurpuk sokaklar, bakımsız bostanlar, taşları devrik, bitki örtüsü sararıp kurumuş, parmaklıkları paslı mezarlar, mezarlıklar başlar ve neredeyse bütün kenti kuşatır.

Sefaletin, hem de ağır sefaletin yanı başında vuruncu sınıf, doğayı da kendi çıkarları uğruna talan etmektedir. Örneke, ormanlık alana yeni yeni ‘kâşane’ler yapılmaktadır... Belki de hiçbir yazarımız bunca erken görüşlülükle İstanbul’u günümüze getirecek talanı ve yıkımı yansıtamamıştır.

Hüseyin Rahmi’nin İstanbul’unu yalnızca ‘gölünç’ ve ‘güldürücü’ tarafıyla okuyan edebiyat tarihimiz, daha çok İstanbullu kişiler üzerinde durmuş, şehrin halkıyla yetinmiş; ama Hüseyin Rahmi’deki, bugün saygıyla anılması gereken ‘çevre bilinci’ni algılayamamıştır.

Daha *Billûr Kalb*’de ‘otomobil’ İstanbul’daki hazırlıksız yollar için bir facia taşıtı olup çıkar. Gözyaşlarıyla güldüren bir facia... Teknik gelişme,

İstanbul'a yabancı sermaye tarafından apar topar sunulmakta; bilgisi, görgüsü bu soy gelişmelere kapalı İstanbullu her yeniliği hurafelere sarıp sarmalayıp karşılamakta; kent, doğal ve tarihsel özelliklerini hızla yitirmektedir.

Herkesin öve öve göklere çıkardığı Kâğıthane bile Hüseyin Rahmi'de bayındır olmaktan çıkmış, her geçen gün tahrip edilen, kirletilen bir gezinti yeridir. Oranın yakın gelecekte nasıl mahvolacağını Hüseyin Rahmi'nin satırlarından şiddetle hissederiz.

Yazıldığı, yayımlandığı dönemde kimse de mi okumadı Hüseyin Rahmi'nin eserini? Okuyup anlamadılar mı? İnsan nasıl telâşa kapılmaz?!

Eylûl'ün Peyzajları

“... hep aşk, hep garâm, hep şiir ve musiki...”

Eylûl belki böyle özetlenebilir. Artık yüz yaşındaki bu roman, bana olamayacak bir hayatı anlatıp durdu.

Garâm: Hangi sözcükle karşılayabiliriz bugün? Abdülhak Hâmid'in unutulmuş eserinin de adı. Karasevda? Gönül yangını? Ama ‘aşk’tan öte bir şey.

Necib’le Suad’ın sevdaları da öyledir. Suad, Necib’i anlatırken, Boğaziçi’nde yaşanacak maceradan o kadar habersizdir: “Aman, Necib Bey tuhaftır, ‘Bence evlenmek ölmektir!’ der, durur.” Necib, Türk romanında evlilikten uzak duran ilk erkek kişidir. Sonunda Suad’la birlikte yanar.

Eyl  l'de her Şey d  md  z başlar. Hen  z nisandır, yaŐmurdan sonraki nisan akşamı. S  reyya, BoŐaziŐi hayalleri kurmaktadır. Geri planda aile ortamı belirir. Bununla birlikte aşk-karıkocalık-arkadaşlık   Őgeni, bir aşk   Őgeni içindeki bu tuhaf   Őgen, roman boyunca, Suad-S  reyya-Necib dıŐındaki b  t  n kişileri daima silikleŐtirir.

Sonra Yenimahalle, BoŐaziŐi'nin r  zg  rlı, hırÇın dalgalı k  Őesi, hem de y  z yıl   ncesinin neredeyse ıssız ortamında. Mehmed Rauf, "yaz hayatı" der. Ve roman birdenbire kırık bir yaz hayatı olur.

Yenimahalle'deki k  Ő k yazevinde, S  reyya'nın "fildiŐi yuva" diye tanımladıŐı yalıda, b  t  n g  nler Necib beklenir. S  reyya ve Suad dış g  r  n  mde mutludurlar. Ama yine de Necib'in varlıŐına ihtiyaç duyulur.

Bu tutkulu arkadaşlık ilişkisi, bir roman boyunca, peyzajlar   n  nde geçer. Yine peyzajlar   n  nde, Suad'la Necib'in aşkı, S  reyya'nın i e kapanıŐı olup çıkar.

Eyl  l'  n peyzajlarını   ok severim.

R  zg  r, denizi bazan sadece   rpertir.   akıllar arasındaki oyuklardan fısırtılar iŐitilir. Deniz parıldar. Ama   ok geçmez, deniz durgun bir havuz gibi g  r  n  r. O zaman hep   Őle vaktidir. Denize, uzaklara, "kirpiklerin arasından s  z  len bir bakıŐla" bakılır. Bazan r  zg  r, balkondaki tenteyi   rpındırır. Bazan deniz ve r  zg  r, hiddetli ve k  rpedir. Beykoz'un H  nk  r İskelesi'ne doŐru, deniz   rpıntı sesleriyle dolup taşar...

Uzaktan, kırdan, yalnızca sarı çiçekler görünür. Fulya tarlasını andıran bu çiçekler arasında, yaklaşıldıkça, kırmızı, mor, beyaz çiçekler fark edilecektir...

Sonra musiki: Suad'ı ve Necib'i birbirlerine kalb ağrısıyla kavuşturan opera şarkıları. Notalar. Piyano. Bütün bir on dokuzuncu yüzyıl! Ne var ki, roman kişileri yeni yüzyılın daha özgür, hiç olmazsa 'görece' özgür hayatını yaşamak isterler. *Aşk-ı Memnu*, Bihter'i büsbütün bağışlayamazken, *Eylül*, Suad ve Necib hummasına "beyaz aşk" der.

Nihayet 'eylül' gelir. Eylül ayı, hep sonbahar eğilimlidir, yazdan bir şey kalmaz geriye, yaz hayatı söner gider.

Necib'in Suad'dan bir yadigâr olarak eldiven çalması, öteki eldiveni Suad'ın Necib'e veriş; bir deniz suyu sahnesinde, Suad'la Necib'in birbirlerinin çıplaklıklarını yapayalnız düşleyişleri *Eylül*'ü çıldırma noktasında cinsellikle donatır. Süreyya'ya gelince, hiç söylenmese de, karısıyla arkadaşının aşklarına tuhaf bir gönül bağı yok mudur?

Bu romanda birçok sonbahar yaprağı savrulup durur. Suad hayata yeniden başlamak ister. Oysa: "İşte benim eylülüm!" Ne şiir, ne musiki "bir müddet sade gözlerle konuşulan" hayatı değiştirebilir ve "serin bir rüzgârla denizin büzülmüş" olduğu görülür.

Eylül'de bir de ekim vardır:

"Bu ay sabahları sisler, sisler yırtan canavar iniltileriyle vapurlar, baharı andırır gibi iken birden bütün mevsimlerin renkleriyle can çekişip nihayet siyah bir kış akşamıyla bunalan günler ile kendisi için

ölünceye kadar hatırasında nakşedilmiş kalacak bir sonbahar ayı oldu.”

Kendisi? Romancı, Necib’i işaret etmektedir. Fakat Suad da olabilir. Hattâ, Süreyya da. Her üçü birbirine kalb ağırlı. *Eylûl*’den bir adım ötede Süreyya’nın ‘roman’ı beklemektedir.

Romancı yangını tercih eder.

Beyoğlu’nun Adı Pera İken

Yeni kitapları biraz geç izler oldum.

Aziz dostum Çelik Gülersoy’u da neredeyse bir yıldır görmemişim. Geçenlerde Akademi Kitabevi’nde İstanbul Kütüphanesi Yayınları’ndan *Beyoğlu’nun Adı Pera İken*’i yepyeni bir sevinç gibi fark edince, Çelik Gülersoy’u çok özlediğimi de ayırt ettim.

Duhanî’nin eserinden hemen edindim. Onun *Eski İnsanlar, Eski Evler*’i başlı başına bir dünyadır. Şimdi ikincisi ilkinin hem bütünlüyor, hem de güzellikte aşıyor. Kendi alanında eşsiz bir kitapla karşı karşıyayız.

Beyoğlu’nun Adı Pera İken, Çelik Bey’in bir sunuş yazısıyla başlıyor. Beyoğlu’nun son yıllarda kimlerce, nasıl gülünç kılıklara sokulmak istendiğine işaret eden bir yazı: Gülersoy iki öbekte özetliyor Beyoğlu yorumcularını. Birinci öbektekiler hiç bilmedikleri eski Beyoğlu’nu yapay bir nostaljiyle göklere çıkaranlar, ikinciler ise “Beyoğlu dediğin, batakhane bir yerdi...” demeye getirenler.

İlk öbek, çeşitli yazıklanmalarla göz boyadıktan sonra, Beyoğlu'na sahip çıkmak adı altında, tecimsel başarılarının ardını kollamaya koyulmuşlardır. Bazı etkinlikleri ben de izledim. Polis koruması altında yediğimiz bir 'güzelleştirme' yemeği hiç aklımdan çıkmaz. Sözgelimi o ucube tramvayı acı bir sirk gösterisi gibi izliyorum.

İkinci öbektekiiler için Beyoğlu handiyse bir fuhuş ve sapkınlık yuvası. Böyle bir kitap da yazıldı. Kitabın örnekleri arasında edebiyatımızdan alıntılar da vardı ve yazar, yine sözgelimi, Sait Faik'in o kadar sevgicil bir kuraltanımazlıkla dile getirdiklerini "İşte fuhuş, işte sapkınlık!" diye sergiliyordu.

Çelik Gülersoy, Duhanî için sadece "Bir Peralı idi" nitelemesini uygun bulmuş. Bu eseri de ilk elden, bilimsel anlamıyla bir kaynak saymış.

Sonra sayfaları karıştırmaya koyuldum. Said N. Duhanî biraz dedikoducu, biraz iğneleyici, o sivri dilli anlatımıyla Beyoğlu'nda zamanlar içinde geziyordu. Çar'ın temsilcisi Bay Zinovilev'in çapkınlıkları, öpüşme tutkusu, flörtleri sanki okurun da gözlemleri, saptayımları arasındaymışçasına yeniden canlandı. Fransız Elçisi Mösyö Constans açık saçık hikâyeleriyle yanı başımdaydı. Duhanî geçip gitmiş günleri, geçip gitmemişçesine anlatabilen ender anlatıcılardan.

Bir yandan da geçip gitmişçesine. Onun, hayatı olduğu gibi, belki de daha çok acı yanlarıyla kabul lenen, hayata kimileyin kayıtsız kalabilen bir bakışı var. Zaten dedikoduculuğu sevecenliksiz. Hattâ hain.

Gerçi burjuva levanten yaşamasının inceliklerinden yana gibi. Çok geçmeden de bu incelikleri inceden inceye gülünç düşürüyor. Ölçülü davranışların, törel değerlerin, nezaket kurallarının ardındaki ikiyüzlü tutumu yansıtırken, gizliden gizliye haz duyduğu bile ileri sürülebilir.

Beyoğlu ya da Pera: Açık olan, geçen yüzyılın sonuyla bu yüzyılın başında İstanbul'un gerçek bir şehir kültürünü simgelediğiymiş. Bu, levanten Beyoğlu'nda olduğu kadar, Müslüman İstanbul'da da böyleymiş. Duhanî'nin yazdıklarıyla, örnekse, Ahmet Rasim'in eserini iç içe okuyanlar hemen duyumsayacak şehir kültürünü.

Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye* romanında iki İstanbul birlikte anılmıştır. Usta romancı Fatih'i savunur. Ama yererek anlattığı, betimlediği Harbiye de göz kamaştırıcıdır. Şimdi bunlar sona ermiştir.

İstanbul'un dört bir yanı mimarîsinden yaşamasına, çevresel görünümünden insan ilişkilerine bir mezbelelik olup çıkmış; şehir kültürünün en küçük bir izi kalmamıştır. Zaten Çelik Gülersoy gibi şehir kültürünü korumak isteyen kişilere de köstek olmak bir mücadele sorununa yol açmıştır. İstanbul'da zafer şimdilik şehir kültürü düşmanlarının, hem sağda hem solda...

Sermet Muhtar Alus

Sermet Muhtar Alus bir 'İstanbul yazarı'. 1887'de doğmuş, 1952'de ölmüş. Bu adla ilk kez Cevdet Kudret'in antolojisinde karşılaşmış olmalıyım.

Yetişme yıllarımda kapsamlı iki antoloji bana edebiyatımızı tanıttı. Cevdet Kudret modern edebiyatımızda düzyazının romana ve öyküye yol alışını adım adım takip eder. Yanı başında, Tahir Alangu'nun *Cumhuriyet'ten Sonra Hikâye ve Roman* çalışması, tam üç cilt. Çağdaş Türk şiiri için, Memet Fuat'ın eserini beklemem gerekecekti...

Cevdet Kudret, Alus'u, Hüseyin Rahmi Gürpınar çizgisinde bir yazar olarak değerlendirir. Necati-gil de sözlüğünde yaklaşık öyle diyor:

“Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Osman Cemal ve F. Celâlettin çizgisinde yürüyen; eski İstanbul tiplerini, âdet ve geleneklerini, renkli, eğlenceli tablolar halinde canlandıran; havası ve inceliğiyle sevi-len, okunan bir yazar oldu.”

Sonra bir yazıklanma:

“Ne yazık ki anıları gazetelerde kaldı, kitap halinde ancak birkaç romanı basıldı.”

Edebiyatımızın birikimini mirasyedi savurganlığıyla harcadığımızdan, daha o yetişme yıllarımda, Alus'un eserleri basılmaz olmuştu. Dört romanını sahaflarda hep zaman içinde bulmuştum.

Önce *Pembe Maşlahlı Hanım*'ı okudum. Kapılıp gittiğimi hatırlıyorum. *Kıvırcık Paşa'yla Harp Zengininin Gelin*i'ne bayılmışımdı. *Eski Çapkın Anlatıyor* ise dili, deyimleriyle ilgimi çekmişti.

Alus'un, Gürpınar'dan ayrı çizgide bir yazar olduğunu düşünüyorum. Ya da: Hüseyin Rahmi'nin ardılı değil Sermet Muhtar.

İyimser, dünyayla barışık, en çapraşık sorunda bile yarın için umutlu, iyimserliği okura da yansı-

yor. Alus'un romanlarını ve yazılarını okurken mutlaka bir geçmiş zaman mutluluğuna dalarsınız. Bu mutluluk gerçeklikten gelmemektedir elbette. Kötü anılarımızın sivriliklerini yitirışı gibi, Alus, geçmiş zamanı gönül inceliğiyle donatır.

Hüseyin Rahmi eşsiz bir kronikçiydi, kroniğini şeytanın bakış açısıyla kaleme getiriyordu. Sermet Muhtar'sa çoktan 'tüketilmiş' zamanı, belki biraz da kendisi anılara dalmak için yazmıştır.

Sermet Muhtar'ı mutlu olmak için okuyabilirsiniz. Sermet Muhtar'ı geçmiş zaman büyüüne kapılmak için okuyabilirsiniz. Sermet Muhtar'ı, en önemlisi, bir uzun dönemin İstanbul deyişleri, özel söyleyişi, deyimleri için okuyabilirsiniz. Her gün biraz daha 'kısıtladığımız' Türkçe, onun kaleminde, hele İstanbul Türkçesi açısından, çok geniş ufuklara açılır.

Bu dil, bir bakıma imparatorluktan artakalan, ulusal bilincine henüz kavuşmamış Türkçedir. O Türkçeye Arapça-Farsça kadar, Fransızca, İtalyanca, Rumca, Ermenice, İbranice de sözcükler taşımıştır. Alus'un eserlerinde bu sözcükler, deyişler, halkın ağzından, halkın söyleyişiyle karşımıza çıkar. Halk bilinci onları Türkçeye, âdeta Türkçenin bilinciyle katmıştır. Böylece şaşırtıcı macerayı izleriz.

İletişim Yayınları, "Sermet Muhtar Alus Kitapları" dizisi yayımlıyor. Yaşasaydı, hocamız Necatigil ne kadar sevinecekti!

Diziden *Masal Olanlar*'la *On İkiler*'i İstanbul'un sevgili kitabevi Simurg'un raflarından hemen aldım. Şimdi bendeler. *Masal Olanlar*, otuzlarda *Akşam* gazetesinde yayımlanmış yazı dizisi; *On İkiler*, roman.

Yıllar önceydi, Sermet Muhtar üzerine bir iki yazı yazmıştım. O zamanlar *Milliyet* gazetesinde yazıyordum. Yazarın kızı Elhan Hanım telefon etmişti. Babasını kimsenin anmadığından yakınıyordu. Elhan Hanım, şimdi yanlış hatırlamıyorsam, Göztepe taraflarında oturuyordu, babadan kalma köşkte. Köşkü görmemi istemişti. Fırsat bulamamıştım.

Geçip göçüp gitmiş hayatlar, yaşama biçimleri, geriye öyle kolay geçip gitmeyecek, tortulu bir zihniyet bırakırlar. Günün sorunlarında tortulu zihniyetin payı büyüktür. O zihniyeti kavramanın tek yolu, geçmişi yaşatabilen sanat eserinden geçer. Alus bu açıdan okunduğunda, Amerikalı Aylin'den çok daha anlam katacaktır bize.

Kimse Hatırlamıyor!

Okurların tanımadığı, edebiyatımızın da unuttuğu bir romancı Reşat Enis. Tahir Alangu, *Cumhuriyet'ten Sonra Hikâye ve Roman*'ın birinci cildinde ondan söz açarken hayathikâyesini anlatır. Reşat Enis, 1909'da İstanbul'da doğmuştur. Babası jandarma subayı olduğundan Anadolu kent ve kasabalarında çocukluğu, ilkençliği geçmiştir.

Milliyet ve *Vakit* gazetelerine adliye röportajları yazar. 1930'dan sonra *Haber*, *Son Dakika* gazetesinde çalışır. Bir dönem Adana'dadır; o kentte yayımlanan *Bugün* gazetesini yönetir. Yaşar Kemal'in verimlerine *Bugün*'de galiba yer vermiştir. Reşat Enis'e ilişkin en anlamlı yazıyı, romancının 1984'te

ölümünden sonra, *Milliyet Sanat* dergisinde Yaşar Kemal yazmıştı.

Reşat Enis İstanbul'a dönüşte *Cumhuriyet* ve *Yeni İstanbul* gazetelerinde çalışır. Pek çok yazısı, röportajı, hikâyesi gazete köşelerinde kalacaktır...

İlk romanı, 1932'de yayımlanan *Kanun Namına*'dır. O yılların okur kitlesi heyecanlı, serüvencil eserlerden hoşlanmaktadır. Roman, bir yandan günün modasına, isterlerine yatkınlık gösterir, bir yandan da toplumsal yapının belirlediği bireysel olguları deşilmemiş yüzleriyle çizer. Genelgeçer ahlâkın yüz kızartıcı saydığı görünüm, bundan böyle, Reşat Enis'in eserinde gün ışığına çıkacaktır.

Romancı, zaman zaman Anadolu tabloları da çizmekle birlikte, İstanbul'u odak almıştır. Dönemin siyasal çevrelerine yaranmaktan uzak duruşu, eserinin yaygınlık kazanmasını büyük ölçüde engeller. 1930-1950 arası, neredeyse tek başına, İstanbul'un kıyı köşe semtlerini dile getiren bir dizi roman yazan Reşat Enis, bütün bu çevrelerin yok-sunluğunu teşrih masasına yatırmıştır.

Kanun Namına, zengin tabakanın görmezden geldiği, ama sömürmekten geri durmadığı yoksul insanları anlatır. Burada İstanbul serserileri, bıçkınları bir yaradılış sonucu olarak değil, bir tür anarşizm içinde o yola baş koymuşlardır. *Gonk Vurdu*'da (1933) Beyoğlu ilk kez bütün süslerinden arındırılarak söze dökülmemiş içyüzüyle betimlenir. *Gece Konuştu* (1935) aynı çizgiyi sürdürür. Şehrin dar gelirli semtlerini, fabrika işçilerinin yaşayışını melodramatik bir havada yansıtan *Afrodite Buhurda-*

nında Bir Kadın (1939) beri yandan aşırı gerçekçi sahnelerle örülmüştür. Bu romanda İstanbul'un büyük kalabalığı iyi yaşam koşullarından o kadar uzak toplumsal konumlarıyla âdeta can çekiştir.

Ağlama Duvarı (1949) bugünün servet birikimlerinin, yükseliş şanslarının perde arkasına ilişkin, yürek yakıcı gözlemlerle dolup taşar. Reşat Enis, her zenginliğin ardında bir kirlilik görür ve saptar. Sosyal endişelerin patlak verdiği *Ağlama Duvarı*'nın yanı başında *Yolgeçen Hanı* (1952) sarsıntılı cinselliklere açılır. Türk romanında açıkça dile getirilebilmiş ilk travesti *Yolgeçen Hanı*'nda belirir. Yitik bir ömrün insanı olan travesti, birdenbire toplumsal bir boyut kazanmakta, gelecekteki yaşamını söylemeye çalışmaktadır. Yine bu romanda tulûat tiyatrolarının, Anadolu'ya turneye çıkmış derme çatma kumpanyaların öyküsü, benzeri öteki örneklerden çok farklı olarak, alabildiğine şiirsiz, yalçın bir anlatımla işlenmiştir.

Galata, Beyoğlu, Şişli, Reşat Enis'te, sözümona alafranga yaşayışın semtleriyken, suç, günah, fuhuş ve uyuşturucu odaklarıdır. Şehrin öte yakasında geleneğe bağlı yaşar görünenler, bu dünyaya girebilmek, katılabilmek için amansız mücadele verirler. Yazar, sonradan toplumun tek ülküsü olacak sınıf atlamayı o zamandan söyler gibidir.

Zaten kaynayan İstanbul, asıl, gelecekteki Türkiye'nin panoramasını sergilemektedir. Şehri saran yıkım tabloları, dalga dalga büyümekte, insanî değerler bütünüyle silinmektedir. Mahalle kahvele-rindeki kısır ve hazin siyasa çekişmeleri, yörekent-

lerde çoğalan gecekondu, inancın istismarı, hep, Reşat Enis'in erken teşhisleridir. Topluma uyarılacak model, bundan böyle, besbelli şiddet ve kaba güç ortamıdır...

Ne var ki, bu saptayım, bu çaba, yer yer o kadar başarılı bu romancılık hemen hiç önemsenmemiştir. Eleştirmenler, ona en çok değer vermiş Tahir Arıkan da aralarında olmak üzere, Reşat Enis'in savruk yazarlığında birleşirler. Konuları üzerinde egemenlik kuramadığını, çalakalem yazdığını, tecimsel amaçlı bir natüralizme kaydığını, geleceği sürekli karamsar gördüğünü ileri sürmüşlerdir. İrkiltici tablolarını hayli çirkin bulanlar çıkmıştır.

Günümüz Reşat Enis'i doğruluyor. Bugün, onun anlattığı pek çok şey, büyük çıkmazın belli başlı sebepleri.

Yaşadıkları, yazdıkları dönemlerde ikinci planda tutulmuş edebiyat adamlarının geçen zamana meydan okuyan öyle çabaları var ki şaşmamak elde değil. Artık kimsenin hatırlamadığı, tek satırı yeniden yayımlanmayan Reşat Enis, ne tuhaf, bir yandan da olanca tazeliğini koruyor. Sanat endişesi taşımadığı iddiasına gelince; dünün eleştirmenleri, bugünün romanlarını okusalardı, Reşat Enis'i denektaş kabul ederlerdi.

Tanpınar ve Kara Mizah

Eski sözlükler 'mizah' sözcüğünü şöyle tanımlamışlar: "Şaka, latife, alay, eğlence." Bu tanımlama

bilmem yeterli mi? Mizahın, gülmeceye, daha doğrusu güldürmeceye o kadar açık çağrışımları, her zaman şakadan, alaydan ve hele eğlenmeden geçmiyor. Bir de ‘kara mizah’ söz konusu edilecekse, çok daha acı bir gülmece, güldürmece işin içine karışıyor.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nü okuyuncaya kadar Ahmet Hamdi Tanpınar’daki acı güldürmeceliği ayırt etmemiştim. İlk gençliğimde okuduğum *Yaz Yağmuru* bana rüyalı, sıra özlemlili, sıtmalılı bir hikâye kitabı olarak görünmüştü.

Sonra *Huzur*’u okudum. *Huzur*’da her şey kaybedilmişti. Derin bir hüzünden başka bir şey kalmamıştı geriye. *Abdullah Efendinin Rüyaları*’yla bilinçaltı gezisine çıkacaktım...

Bu bölüm pörçük okumalar, besbelli, Tanpınar’ı bütün yönleriyle tanıtmamıştı. *Yaz Yağmuru*’ndaki “Acıbadem’deki Köşk” de istihzalı tarafını benden saklamış...

Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nü yaşama sevinçleri duyarak okudum. İnanılmaz bir kara mizah başyapıtıydı. Umutsuzluğa kapılacak olsam, şimdi yine bu romanı okurum ve direnç kazanırım.

Ne var ki Tanpınar’ın kara mizaha yatkınlığı *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’yle sınırlı değil. Şu sıra *Sahnenin Dışındakiler*’i bir kez daha okumaya başladım. Romanın anlatıcısı 1920 İstanbul’unda, çocukken yaşadığı mahalleyi arıyor. Oralardan ‘şehrimizin en büyük bulvarı’ birdenbire geçivermiş.

Bulvar geçerken, “Elagözmehmetefendi Camii de beraberce yol olmuş.” Sonra daha keskin bir sap-tayım:

“Bu cami on yedinci asır başında yapılmış çok şirin bir eserdi. Fakat ayakta kalması, yıkılmaması için hiçbir gayrette bulunmadığıma göre bu teessürümden fazla bahsetmeye hakkım yok.”

Çocukluğumdan bu yana ‘yıkılmaması için hiçbir gayrette bulunmadığım’ mimarî eserleri, tabîî hepsi çoktan yıkılmış olanları, gözümün önüne getirmeye çalıştım. Döküm şaşırtıcıydı: Yalnız tarih simgesi anıtlar değil, bazan bütün bir semt yıkılıp gitmiş, geriye silik anılardan, bir iki fotoğraftan başka bir şey kalmamıştı.

Tanpınar, 1920’den söz açıyor. Çocukluğum yirminci yüzyılın ellilerine, altmışlarına rastlar. Yık-mak, yok etmek anlayışını hep korumuşuz.

Sahnenin Dışındakiler’in anlatıcısı evlere şenlik yorumunu kaleme getiriyor:

“İstanbul mahalleleri yirmi-otuz senede bir çeh-re değiştire değiştire yaşarlar ve günün birinde park, bulvar, yol, sadece yangın yeri, ‘hâlî arsa’ geleceğe ait çok zengin ve iç açıcı bir proje olmak üzere birdenbire kaybolurlar. Dedelerimiz ahşap ev denen şeyi icat ettikleri gün bu imkânı bize hazırlamışlardır. Tarihte ve bilhassa felsefedeki ‘sebeup ve netice’ davasının bu en iyi misalidir. Böylece ta beş asırdan beri biz son derecede ‘imarıcı’ bir millet olmaya hazırlanmış olduk. İstanbul mahallelerini her nesil için yeni baştan denebilecek şekilde vücuda getiren bu yirmi-otuz senelik merhaleleri tarihî hadiseler hazırlarlar. Nitekim hadiseler sıkışınca bu gelişmenin de yürüyüşünü o nispette artırdığını hepimiz görmüşüzdür.”

Sahnenin Dışındakiler 1950’de tefrika edilmiş. Ortada Demokrat Parti imarından en küçük eser yok denebilir. Ama şehrin mimarî dokusunu tarih katmanlarında da araştırmış, engin sezgili bir yazar için geleceği okumak o kadar güç olmasa gerekti...

Dünün güzel romanları bugünün genç okuruna pek bir şey ifade etmiyor. Oysa yarının sorunları hâlâ o romanlarda saklı duruyor, okunmak ve çözümle-nebilmek için.

Gelgelelim bugünün yirmi yaşındaki kuşağına, bir Elâgözmehmetefendi Camii’ni, sessiz sedasız bahçelerinde Acıbadem, Göztepe köşklerini, ne bi-leyim, Moda Plajı’nı, “Bunlar Yedikule marulu!” sözünü, çarkıfelek çiçeğini anlatmak, yaşatmak, his-settirebilmek de olanak dışı.

Kara mizahla bağdaşık bir ikilem...

Ziya Osman Saba, Sessiz Usta

1910 yılının mart ayında doğan Ziya Osman Saba, nice yıllardan beri hatırlanmadığı, okunma-dığı gibi bu yıl da hatırlanmayacak, okunmayacak.

Sadece kırk yedi yıllık ömrüne sığdırdığı bütün şiirlerinde, bütün hikâyelerinde, bu sevgi yazarı, ço-cukluğunun gitgide silikleşen anılarını, hep özlemle andığı büyüklerini, biricik kitaplarını, mektep arka-daşlarını, yaşadığı ve unutamadığı semtleri, sokakla-rı, İstanbul’dan ayrılışını, İstanbul’a dönüşünü, bu kente bağlılığını dile getirmiştir.

Sözgelimi, doğup büyüdüğü şehirden işi gereği ayrılırken, yaşanmış nice zamanın etkisiyle, İstanbul'a bir daha geri dönememe kaygısını haniyseye ölüm yalnızlığına benzetir. Beyazıt'ta, o günlerin Marmara Gazinosu'nun taraçasına çıkan şair, şehri bir uçtan bir uca, göz alabildiğine görür. Batan günün sisleri arasında Çekmece düzlükleri usulca kaybolur. Adalar ve burnu biraz daha kalkmış gibi görünen Kınalı; beride Fenerbahçe, denizin üstünde sanki bir balkon gibi uzanmaktadır.

Nihayet asıl şehir bir kabartma gibi belirir. Yapılar, damlar, kubbeler sivrilir, minareler fişkırır; dört bir yanı, İstanbul'u, İstanbul sarar. Bakırköy üzerindeki bulutlar, etekleri yandıktan sonra söndürülmüş ağır perdeler gibi ufka asılı kalmıştır... Ziya Osman Saba bu şehirde eşsiz sevgiler, aşklar, ince duyarlıklar yaşadığını düşünür.

Durgun gibi gözüken, neredeyse İstanbul'un bazı semtleri, bazı köşeleriyle sınırlı o hayatta günler, 'an'lar, her sevinç, her acı inanılmaz bir iç zenginliğiyle bize armağan bırakılmıştır. Şairi bu yönüyle, yazış tekniği ve anlatımı hiç ilgisizken, Kafka'ya benzetmek olasıdır. O da tıpkı Kafka gibi birkaç çizgiden ibaret toplumsal coğrafyasına koskoca bir harita gibi bakabilmiştir.

Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi, Değişen İstanbul adlı hikâye kitaplarında İstanbullu şairi, bir çocukluğu, yeniyetmeliği, gençlik günlerini, aşk ve mutluluk özlemlerini adım adım izleyebiliriz. *Değişen İstanbul*, bir bakıma, yarım kalmış bir yapıttır. Yaşar Nabi, yakın arkadaşının, özelliksizleşen İstanbul'u

çok kapsamlı bir kitapta dile getirmek istediğini söyler. *Değişen İstanbul*'daki anı-hikâyeler bu girişimin ön çalışmaları ya da yazılabilmiş kimi bölümleriymiş.

Az önce, durgun bir hayat, demek istedim. Behçet Necatigil o kadar yılın akışını şöyle özetliyor: “Mütareke yıllarında girip hep yatılı okuduğu Galatasaray Lisesi’ni (1959), *Cumhuriyet* gazetesi muhasebe servisinde çalışırken de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi (1936), bir bankadaki görevinden ayrılınca Milli Eğitim Basımevi Tashih Bürosu şefi oldu. (1945-1950), geçirdiği kalp hastalığı üzerine Kadıköyü’ndeki evinde Varlık Yayınevi işleriyle uğraştı, evinde öldü, Eyüp Mezarlığı’na gömüldü (29 ocak 1957).”

Cevdet Kudret bir yazısında arkadaşının ölümünü anlatmıştır. Kadıköyü’ndeki evi ve o günlerin alçakgönüllü dünyasını kavramak mümkün. Ziya Osman Saba için yazarlardan biri de Abdülhak Şinasi’dir. Kendisinden o kadar genç bu şair-hikâyecinin ölümü Abdülhak Şinasi’yi büyük üzüntü içinde bırakmıştır. Zaten o günlerde edebiyatımızın çizgisi bunca benbenci, küstah, kadirbilmez değil, tersine, gönülden, duyarlı ve dostçadır.

Önce edebiyatımız unuttu Ziya Osman Saba’yı.

Gündemin yalnızca kof değerlere kayıp gidişi, her düzlemde kof değerlerin öne çıkarılışı artık bir alınyazısı gibi. Bu gürültü patırtıda Ziya Osman Saba’yı anımsamak, olsa olsa, bir sabuklama.

Son şiirlerinden birinde diyor ki:

*Gün gelir, hatırlamak bile bir acı olur.
Gençlik aşkı, sevinci, daha dünkü ümidi...
Yumruklasan göğsünü bir boş yankı duyulur.*

“Hesaplar”

Edebiyat eseri hemen her zaman çağın, dönemin yansıması olarak okunabilir.

Usta kaleminden çıkma edebî eser, geçip gitmiş bir dönemi kavramamızda, o dönemi yaşamamışsak bile yeniden kurmamızda önemli bir olanaktır. Bazen bir roman bütün çağın aynası niteliğindedir. Bir öyküde bazan döneme ve çağa egemenlik kurmuş bütün zihniyeti billûrlaşmış olarak yakalarız. Bazen da bir şiirin tanıklığı nice çağrışımlarla belli bir süreçte alıp götürür bizi...

Behçet Necatigil’in *Dar Çağ* kitabında yer alan “Hesaplar” şiirini okuyordum. Şiir ilk kez *Varlık* dergisinde, 1960 yılında yayımlanmış. Ve beni hemen kırk yıl öncesine sürükledi. Durdurulamaz çağrışımlar zincirinde dolanıp kaldım.

“*Hesaplar kaç gün oldu*”... Kim? Çocuklar bakmaktadır. Anne baba boyuna hesap yaparlar. O kaç gün, besbelli, ayın bugününden sonuna kadar kaç gündür.

Cihangir’deyiz. Gerçekten de ellili yılların sonu. Aybaşlarında babam samanlı kâğıttan zarfı çantasından çıkarır. Annemle ikisi, yemek masası başına geçerler. Elllerinde kâğıtlar, kalemler. Bir hesap dökümüdür gider.

Necatigil devam ediyor:

*Çıkarırlar, toplayarlar ne kaldı
Ve çocuklar bütün gün sıcaklar
Gözleri yıldızlarla kalkarlar: Attâ!
Oysa yemekten önce sürdüler kapıları
Oysa deniz kıyısı o kadar uzak ki
Ve yok yorgunluğa at, araba.*

Yaz mıydı? Pek fark etmez; hesap çıkarmalar, hesap dökmeler yaz-kış bitmezdi. Büyük ustanın bazı başka ‘ev-aile-geçim’ şiirlerinde olduğunca, evin kirası, ablamın okul taksiti, üst baş, yiyecek, erzak, şu bu, koca bir liste olurdu.

Sonra bir de her günün hesapları: Annemin tuhaf bakkal çakkal defteri; eğri büğrü rakamları yazar, toplar, çıkarır, böler, gelgelelim ay sonu daima sorunlara gebedir.

Ellilerin, altmışların dar gelirli orta hallisi, gurunun çiğnetmeden namusunu korumayı, kazandığıyla yetinmeyi erdem bilirdi. Necatigil’in şiirindeki çocuklar kadar küçük değildim; bu hesaplardan yine de pek anlamaz, bunalırdım.

Apartmanda kiracıydık. Ev sahiplerimizin oğulları parayı bolluklu harcadıkça, bir köşede gizlenmiş, kıskanç, gözetlerdim onları: Çikolatalar, salamlı sandviçler (mezeci Panayot), yeni kazaklar, spor ayakkabılar...

Ne deniz kıyısı, ne yazevi. Bungun sıcakları, Ümit-Nüvit Apartmanı’nın giriş katında geçirmek zorundaydık. Deniz çok uzakta, bir avuç.

Ama dönem, iktidar katından alt katmanlara, şatafatın, lüksün, harcamanın özendirildiği, artık bir yaşama biçimi gibi sunulduğu dönemdi. Bizim de her hafta aldığımız *Hayat* mecmuasında Paris'in modaevlerinden giysiler karşılıklı iki sayfada sunulurdu. Hanımlar bu giysilere uzun uzadıya dalıp giderlerdi.

Hesaplar süregelsin, “Hesaplar” şiiri ince istihzayla söylüyor:

*Ve çocuklar eski resimleri açarlar
Yırtık kopuk sayfalar kim bilir hangi
Moda dergisinden kalma
Şık hanımlar, beyler zarıf kostümlerde
Ve çocuklar bakarlar
Bu anne, bu baba.*

Benden küçük çocukların böylesi hayal sahnelerine tanıklık ettiğimi, şimdi tüylerim diken diken olarak hatırlıyorum. Çocuklar, düşkün, bezgin ana babalarını dergilerin, gazetelerin fotoğraflarındaki Amerikan rüyası insanlarıyla boş yere değiş tokuş etmeye çalışırlardı. Hangi hayal ediş daha acı olabilir?

Dar Çağ'da Necatigil'in bir de 1959 tarihli şiiri var: “Ödemek.” Yaklaşan, Amerikan rüyasına yenik düşecek, kederlere boğulup duracak Türkiye'yi pek az şairimizin ayırt edebileceği sezgiyle söylüyor, daha ilk dörtlük:

*Kalmasın üstümüzde kimsenin hakkı
Beşse on yirmiyse yüz
Çünkü alır boyuna verir gözüükerek
Yalnız kendi çıkarını düşünen yüz­süz.*

Gençlik Kitapları

Ne zamandı, kaç yaşımdaydım, ilkokul bitmiş miydi; bunları doğru dürüst, açık seçik yanıtlayamıyorum. Aklımda yalnızca kitapların lezzeti kalmış, o kitapların, o, gençlik, yeniyetmelik yıllarımın en büyük mutluluğu, eşsiz kitapların. Hangisini önce okudum, hangisini nerede okudum, bunlar hepsi bellisiz.

Hayal meyal hatırladığım: Çocuk Haftası Yıllığı'nda Kemalettin Tuğcu'nun *Garip* adlı romanına ilişkin anılar. *Garip*'i Cihangir'deki evimizde, şubat tatilinde, bir çırpıda okumuştum. Çocuk Haftası her haftaki sayılarından farklı olarak bir de yıllık yayımlamıştı. Bu yılda resimli romanlar, öyküler, büyük kâşiflerin hayathikâyeleri, Atatürk'ten anılarla birlikte, bir de, Kemalettin Tuğcu'nun kısa romanı *Garip* yer alıyordu.

Garip, galiba Göztepe taraflarında eski bir köşke, varlıklı bir ailenin yanına evlâtlık verilen çocuktuk. Koca kafalıydı. Köşkün büyükhanımı Garip'in koca kafasını ikide birde alaya alıyordu. Ama sonra Garip büyüyor, okuyor, şimdi yoksul duruma düşmüş eskinin aristokrati büyükhanıma, geçmiş günlerin bütün sızısını unutarak, yardım eli uzatıyordu.

Benzeş bir temayı Güzide Sabri'nin *Yabancıllık*'nde okuduğumda Garip'i hatırladım mı, yoksa benzerliği şimdi mi ayırt ediyorum, bunu da çıkaramıyorum artık. Öyle ya, *Yabancıllık*'nde de romanın baş kişisi Leylâ, kendisini o kadar aşağılamış filanca hanımefendiyi Karacaahmet Mezarlığı'nda dilenir-

ken görür, alır evine getirir. Hayatta bunlar ne kerte gerçeklik edinebilir diye sormamak gerek. Bir büyü, bir tılsımdı söz konusu olan. Hayatımızın onca tılsımsızlığına bakarak eski tılsımı neden bozayım?

Bununla birlikte insafsız tahlillere girişilmiştir. Kemalettin Tuğcu gibi yüksek duyarlı bir gençlik, çocuk edebiyatı yazarını karalamaya yeltenenler çıktığını çok iyi hatırlıyorum. Önemli bir şairimiz, yıllar önce, bir televizyon programında Kemalettin Tuğcu'nun eserlerinin ve o soy çocuk, gençlik kitaplarının beyin yıkadığını ileri sürmüştü. Demek, bugüne yıkanmış bir beyinle gelmiştik. Herkesin 'köşe dönme çağı'na ayak uydurduğu günlerde, yetersizliğimizin nedeni büyük olasılıkla o gençlik, çocukluk romanları, onların aşıladığı sevgi, merhamet duygularıydı.

Örnekse, Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun kahramanlık romanları. Bu romanlarda tarih öne çıkarılmış, belki çoğu kez tarihten sahneler abartık bir anlatımla kaleme getirilmişti ama, biz genç okurlar, tarih kitaplarımızdan duymadığımız bir hazzı bu romanlarla duymuştuk. Bir başka örnek, Oğuz Özdeş'in *Dağ Başını Duman Almış* adlı romanıdır. Kurtuluş Savaşı'na ilişkin en büyük heyecanı o romanı okurken duymuştum ve kim bilir kaç kez okumuştum.

İstanbul'un kitap okunan, çocuklara kitap hediye edilen, bilgisayar oyunlarına kapılıp gidilmemiş günleriydi.

Bir de çeviri romanlar hatırlıyorum. *Küçük Prenses* aralarında en sevdiğim eserdir. Radyofonik

oyununu dinlemiş, *Küçük Prenses*'i bir kez daha okumuş, çocuk mocuk değil, kazık kadarken tekrar okumuştum. Melodram çatısını da herhalde ilk kez *Küçük Prenses*'le alımlamış olmalıyım.

Doğan Kardeş Kitapları arasında yayımlanmış *Pembe Evin Kedisi*, *Jenifer Teyze'nin Anahtarlari* böyle üst üste okuduğum, doyamadığım, yarı polisiye gençlik romanlarıydı. Ah o kitaplar! Birkaç yıl önce televizyon çekimi için ilkokulum Firuzağa İlkokulu'na gittiğimizde, kitaplıkta *Pembe Evin Kedisi*'yle *Jenifer Teyze'nin Anahtarlari*'ni görür görmez yıldırım çarpmışa dönecektim. Basbayağı çalmayı tasarladım; keşke dışarı çıksalar da, kimseler görmeden aşırıbilsem, diyordum...

Yeniyetmeliğimizde okuduğumuz kitapların derinlikli anlamını yazık ki çok sonra anlıyoruz. Gerçi o kitapları okurken sevinçler, mutluluklar duyuyoruz, ama sevinçleri, mutlulukları asıl ileri yaşta algılayabiliyoruz. Sönüp giden gençliğimizin en vefalı tanığı o kitaplar kalıyor. Gözlerimi kapatıp hepsini bir araya getirmeye çalışıyorum. Yine kitaplığında dursalar, yine her birini hiç bıkip usanmadan defalarca okusam...

Evet, nerede, ne zamandı, sevgili kitaplarım bana hayatı öğretmeye koyulmuşlardı; ders kitaplarının hepsinden nefret ettim, fakat onları, gençliğimin kitaplarını o kadar çok sevdim ki!

İzler, İzlenimler

Pasta... Pasta...

Pasta... pasta... Yağdı, lipitti, kolesteroldü, yıllardır tıkınamadığım, kedi ciğere bakar gibi baktığım, tadı damağımda kalmış pasta!

Pastalarımın hangi birinden başlasam anlatmaya?! Hatırladığım en eskisi, Kadıköyü'nün şimdi adını unuttuğum, o zamanlar Altıyol'daki bir pastanesinden; bunlar piramit pastalar. Üçgen kesilmiş, bir şeridi çikolata, bir şeridi gatoyla pandispanya arası, üst sıvama çikolata.

Sonra Cihangir'e taşınıyoruz. Savoy Pastanesi'nin ağaç pastaları vardı, daha vitrindeyken gönlünüzü çelen. Onlarda bir orman yakalardım. Mevsimlerden hep ilkbahar. Kütüklerde çiçekler, yapraklar açmış. Dilim dilim kestikçe, rulo rulo orman yerdiniz.

Artık yerinde yeller esen Melek Pastanesi'nin küçük pastaları ünlüydü. (Melek de Cihangir'deydi.) Bazıları çikolatalı, bazıları kremalı, bazıları limonlu

kremalı, her birine vişne, kiraz yaz şapkaları oturtulmuş. Derin vanilya kokularıyla sarmaş dolaş, mutluluk dünyasında kaybolup giderdim.

Ama Cihangir'in pastacısı, benim için, komşumuz Melâhat Hanım'dı. Onun likörlü, eritilmiş çikolatalı, yumurta çırpılarak, süt eklenerek, kıvamı nice tadıştan sonra yakalanan bir ev pastası vardı ki, kat kat meyveler ve savyer bisküvileriyle dolup taşardı.

Bu Melâhat Hanım pastalarının özelliği, gerçekten özel günler için yapılmasıydı. Bir nişan, bir söz kesme, bir yıldönümü... Hepsi güzel, içli günler, sevinçten gözlerin yaşardığı günler... Pasta da sevincin pastası olup çıkardı.

Zaten hangi pasta sevincin, mutluluğun pastası değildir ki? Bir fincan çay, bir sıcak kahve, vakit akşamüzeri... Eskiden öyle güzel cumartesiler vardı, çocukluğumda. Kalkıp Florya'ya giderdik. Çamlık Florya'da oturan ve mucizevî bir mesleği olan, pasta öğretmeni Sabahat Hanım'da cumartesi çayı.

Pasta öğretmeni! Bu meslek nasıl heyecan verirdi bana... Düşünün, bütün uğraşınız pasta yapmak, pasta yapmayı öğretmek. Sonra da birer sanat eseri gibi şekil kazanmış pastaları yemek...

Pastanın kremalısını, çikolatalısını, meyvelisini, kestanelisini, jölelisini, işte her türlüşünü severdim. Sabahat Hanım da Florya'ya her gidişimizde bir yenisini yapardı. Sayısız pasta biliyor olmalıydı. Kime hangi pastayı yaptığını unutmuyor olmalıydı ki, her yeni gidişimizde yepyeni bir pastayla karşılaşıyorduk.

1960'larda Liman Lokantası'nda bir düğüne gitmiştik. Kocaman, gökdelenleri andırır düğün pastası. En tepede şekerden gelinle damat. Gökde- len pasta nasıl kesilecek diye, bir köşede durmuş, merakla gözlemiştim. Şef garson inanılmaz beceriy- le kesti.

Oldum bittim pasta kadar pasta yapımını sey- retmeyi de sevmişimdir. Başka yiyeceklerde mutfak faslı pek hoş olmayabilir. Ama pasta için bu geçerli değil. Pastanın malzemesi hep renkli, oyuncaklı şey- lerdir. Göz önce onlarla oyalanır. Sonra koku alma duyumuzun harekete geçtiği anlar başlar. Vanilya- sıydı, tarçını, hindistanceviziydi, git git artan nefis kokular. Meyvelerin iç açan esansları. Derken pasta- nın şekil almaya başlayışı, artık bir kuyumcu atölye- sinde olduğunuzu düşünebilirsiniz.

Kremşantinin yapımı yeter. Pasta süslenecek. Kremaya şeker ilave ediyorsunuz, köpürtüyorsunuz. Taze krema çanakta dalgalana dalgalana, bir nebula olup çıkar. Âdeta evrenin yaratılışı.

Kremşantiyi pastasız yemeye de bayılırdım. Komşumuz Melâhat Hanım'ın marifetli kremşan- tisini kaşık kaşık mideye indirdiğim çok olmuştur. Oburluğum bazan başıma iş açardı tabii.

İş açsa da açmasa da, pasta fırtınası bende hiç geçmedi. Bir pastanenin önünden geçmeyeyim, gö- züm kendiliğinden camekâna yapışıp kalır. Bıraksa- nız, akşama kadar kalabilirim orada.

Evet, irademin gücüne güvenemediğimden, epey- dir geçmiyorum pastane önlerinden, camekânlardaki güzelim pastalara hasretim...

Pembe Hanım'ın Çiçekleri

Eski Kadıköyü'nü hatırlamaya çalışırken gönlümde iz bırakmış bazı yaşlı hanımları da hatırlayabiliyorum. Nice zamanlar hatıraları bizden ırak yaşamış bu hanımlar arasında Pembe Hanım, adı gibi hülyalı, âdeta şekerli, çocuksu çağrışımlar uyandırarak beliriyor.

Kıyafet devrimiyle birlikte bir süre şapkalar takmış olan Pembe Hanım, büyüklerimizi ziyarete geldiğinde, bu şapkaları çıkarmış, bu şapkaları albümünde duran fotoğraflarda saklı bırakmış, yine başörtüsüne dönmüştü. Pembe Hanım başörtüsünü pek şık örterdi. Bağladıktan sonra mavili grili kocaman bir inci iğneyi de örtüsüne iştirirdi.

Pembe Hanım gençliğinde Halid Ziya Bey'in, Mehmed Rauf'un romanlarını okuduğu gibi, Fatma Aliye Hanım'ın *Udî* romanını da okumuş, bu romandaki genç kızın o kaçgöç devrinde ev ev dolaşarak ut dersleri vermesinden büyük heyecan duymuştu. Çünkü kendisi de fevkalâde piyano çalarmış ve bir gün darda kalırsa piyano dersleri vererek hayatını kazanacağını düşünürmüş. Bu eski edebiyat sözlerinden biri de, Pembe Hanım'ın artık neredeyse yaşlılığına rastlıyordu. Edebiyata olan bağlılığı hiç sona ermemiş Pembe Hanım, Orhan Veli ve arkadaşlarının şiirimizde birdenbire ihtilâller yarattığını söylüyor, "Garip" şiirini yaşlıları beğenmezken, kendisi çok beğeniyordu. Orhan Veli'yle Oktay Rifat'ın birlikte yazdıkları iki küçük şiiri kaç kereler ezbere okumuştur.

Öyle sanıyorum ki yenilikçi edebiyata sevgisi yadırganır, Pembe Hanım biraz gülünç bulunur; başında yağlıboya çiçekli başörtüsüyle gençlerin hoşlandığı tuhaf şiiirden söz açması kaçıklığına verilirdi. Bazı hanımlar da Pembe Hanım'ın züppeliğinde karar kılarlardı. Ama o hep pembe yüzü güleç, anlatır dururdu.

Oysa büsbütün yenilikçi değildi. Yeni zamanların birçok şeyine dehşet duyuyordu. Eski ahşap Kadıköyü evlerinin onarılacağına birer ikişer yıktırılması, Pembe Hanım için, gelecekte birçok hayatların da yıkılacak olmasıyla eşanlamlıydı. Henüz çevrecilik sözü edilmezken Pembe Hanım bu eski Kadıköyü mahallelerinin korunması gerektiğini belirtir; gençliğinde bilmem hangi sebeple görmüş olduğu Almanya'daki bir kasabayı örnek verirdi. Bu kasaba on yedinci yüzyıldaki portresini olduğu gibi koruyormuş. Biz yüzyıl öncesinden bile iz bırakmayacakmışız.

Kendisine ahşap evlerde yaşamının zorluğu, yangın tehlikesi hatırlatılınca Pembe Hanım birdenbire susar, uzak bir geçmişe dalmışçasına buruk gülümserdi.

Bir gün de bahçelerdeki çiçekleri tutturmuştu. Aynı çiçeklerin bu değişen zamanlarla birlikte hiç de aynı çiçekler olmadığını söylemiş, büyüklerimizi yine kaçıklığında karar kıldırtmıştı. Çarkıfelekleri biraz cansız görüyordu, yasemenlerin vapur iskelelerinde satılıyor olmasına üzülüyor, “Demek ki azaldılar, Ada'nın bahçeleri yasemen doluydu, şimdi vazolara mı konacak?” diye soruyordu.

Pembe Hanım için yeni çarkıfelekler eski çarkıfeleklerle benzemiyor, hanımelleri eskisi gibi bal kokmuyor, güller de hiç öyle yediveren gülü olup yedi defa açmıyordu.

Saksı karanfilleri kendi gençliğinde biber kırmızısıyken şimdi çiçekçi vitrinlerinde mavi, yeşil, civciv sarısı patlak patlak karanfillere rastladığını ve bu karanfilleri kötü yola düşmüş pavyon kızlarına benzettiğini söyleyen Pembe Hanım bir yandan da kimselerin gergef işlememesine, tığ işi yapmamasına, kışları erişteye tenezzül etmeyerek erişte pişirmemesine, herkesin bakkal Koço’da satılan makarnayı tercih etmesine şaşıyordu. Bunları belki de bir cinnet belirtisi sayıyordu.

Günler geçti, Pembe Hanım öleli yıllar var. “Garip” şiirinin ilk savunucularından bu yaşlı hanım şimdi duygu fırtınaları yaratıyor. Yasemenlerin, çarkıfeleklerin bir daha gövermemesine şaşmıyorum. O zaman büyüklerimizin Pembe Hanım’ı hiç anlamamış olduklarını düşünüyorum.

İstanbul’da Bahar

İstanbul’da bahar her şeyden önce, ağaçların bahar çiçekleriyle donanması demekti. Soğukça geçen, bazan karlı geçen mart ayından sonra, nisanın ilk günlerinde artık beklemeye koyulurduk ve bir sabah baharlar açardı.

Önce erikler çiçek açardı. Esat Mahmut Karakurt’un bir zamanlar çok okunmuş bir romanı

var, adı: *Erikler Çiçek Açtı*. Bu ad ne zaman aklıma gelse içim aydınlanır. Eriklerin bahar çiçeklerinde yaşama sevinci veren bir şey vardır. Gelgelelim bu çiçekler çabucak dökülür; erik ağaçları sık bir yaprakla örtülerek yemyeşil keser.

İstanbul'un dört bir yanında henüz meyve bahçeleri vardı. Bu yüzden elmalar, armutlar bizden o kadar uzak değildi. Armut ağacının çiçeği beyazdır. Erikten daha uzun sürer, öylece, yapraksız, dallar bembeyaz kesmiş. Elmayla ayva, iki kardeş gibi, hem pembe çiçeklerle, hem yeşil yapraklarla ilkbaharı seslenip dururlar.

Zaten önce beyaz baharlar açar, bir iki gün içinde pembeler, havalar biraz daha ısınınca da kırmızı çiçekler. Yaz meyvelerinin bir şenliği gibidir hepsi.

O zamanlar şehir büsbütün çorak yapılar yığını olmadığından, yolun bir ucunda ulu kestane ağacı sizi beklerdi. Onun baharla kucaklaşmasında, vızır vızır arıların korusu da başlardı.

Bahar çiçeklerinde, pambesinde beyazında, uçuk kırmızısında, koyu kırmızısında, ben hep çok hül-yalı bir şeyler hissederim. Âdeta bir umut, bir yaz aşkına başlangıç...

Sonra kırlar... Kırlara gitmek için öyle çok uzun yol almanıza gerek yoktu. Handiyse az ötenizdeydi kırlar. Çoktan yemyeşil kesilmiş, çoktan çeşit çeşit otlarla bezenmiş.

Ama kırlık, yalnız otlarla, yoncalarla yetinmez, İstanbul'da bahar bu kırları papatya bahçelerine çevirirdi. Beyaz ve sarı dalgalanır, sonra kıpkırmızı gelincikler gelincik kırmızısıyla göz alırdı. Bir de

hatırladığım, adlarını bilmediğim, sümbülü andırır, buğulu mor kır çiçekleri var. Tabii alçakgönüllü bal-lıbabalar var. Dizi dizi katırtırnakları var. Artık sayı-lamayacak kadar çok kır çiçeği vardı.

İstanbul'da bahar dendi mi, ot, çiçek kokusu kadar, yağmurdan sonraki toprak kokusu genzimi yakar. Bütün bu çayır, ot, toprak kokuları, ilkyazın büsbütün kendine özgü bir kolonyasıydı...

Günler uzamaya başlamıştır. Yazın müjdecisi gevşeklik, başıboşluk, sereserpelik ucun ucun ken-dini gösterir. Akşamları serinlik bassa bile, gündüz-ler ılık, güneşlidir. Evlerin pencereleri, balkon kapı-ları usul usul açılmaya başlar. Radyo sesleri sokağa dökülür.

Bahar, İstanbul'da, manav tezgâhlarında maru-luyla, taze soğanı, taze sarmısağı, bezelyesi, bakla-sıyla belirirken bir yandan da, göz açıp kapayana geçip giden çağlası ve yeşil eriğiyle belirir. Dış ka-maştıran kütür kütür yeşil erik, nisan, mayıs, hazi-ran ortası sanki bir daha hiç görülmeyecek ilkbahar rüyasıdır.

Yazın bunaltıcı sıcağı gelip çatmadığından, İstanbul'da bahar, kısa sürse bile, bir yeşerti, yeşil-lik fırtınasıdır. Gerçi bugünün yeşertisiz ortamında o fırtınaya yakalanmak ihtimali azaldıkça azaldı. Ama yine de, şurda burda, bahar çiçekleri, yeşil yaprakları, çayırı çimeniyle eski ilkbaharından anılar yakalanıyor.

Bir de kır kahvelerini unutamam. Hemen hep-sinde bütün kışın yalnızlığından sonra büyük se-vinçler duyumsanırdı. Masalar, iskemleler dışarıya taşınmış, bir fincan kahve, semaver, evden getirilmiş

kurabiye, poğaç... dedim ya, başıboş, özgür, umutlar kuşanmış!

Ve İstanbul'da yaza geçiş mevsimi, bu güzelim ilkbahar, tıpkı Orhan Veli'nin şiirindeki gibi "Birdenbire"dir:

Her şey birdenbire oldu.

Birdenbire vurdu gün ışığı yere;

Gökyüzü birdenbire oldu;

Mavi birdenbire.

Her şey birdenbire oldu;

Birdenbire tütmeye başladı duman topraktan;

Filiz birdenbire oldu, tomurcuk birdenbire.

Yemiş birdenbire oldu.

Şimdi baharı yaşarken işte hayatımdaki İstanbul baharlarını da anmadan edemedim.

Kış Sebzeleri, Kış Meyveleri

Çamurlu, kirli sokaklar; trafik uğultusu; yorgun, bezgin insanlar. Sokağa çıktınız mı, içindeki sıkıntı büsbütün çoğalıyor. Sanki hiçbir güzellik kalmamış.

Gerçekten öyle mi? Bir 'güzellik' yakalamak için dört bir yanımlı kolluyordum. Sonra birden aklıma geldi, semtin, hem de her semtin bir köşesinde bir manav dükkânı mutlaka bulunur. Sebzeleri, meyveleri seyretmek daima gönül açar.

Şimdi kış mevsimi. Hep söylenegelmiştir: Meyve, sebze bolluğu yazların zamanındadır. Oysa kış

günlerinin de birbirinden güzel, birbirinden çekici meyveleri, sebzeleri vardır.

Bilmem siz de yapar mısınız, güzel bir manzarayı seyredencesine manav tezg hlarına dalıp giderim.

Gerçi Şimdi kış-yaz diye ayrılmıyor sebzeler, meyveler. Her mevsim hepsinin serada yetiŐeni, hormonlusu ortalık yerde. Ne var ki, biz geçmişi yaşamış olanlar için, kış, karnabaharıyla, lahanasıyla, elması, hele portakalı, mandalinasıyla kıştır.

Karnabahar dedim, bütün karnabaharlarda yaz çiçeklerinden izd Ő  mler okurum. Sıcak günlerin o baygın kartopları, Şimdi mevsim geçip gidince, sanki karnabahar olmuştur. Kocaman bir demet kartopu.

Lahanaların daha h z n l  bir hali vardır. Bana  yle gelir ki, yaz denizlerinden, durgun havaların berrak sularından bir Şeyler söyler lahana. Yaprաının da çok ince kırışıklı deniz gezinir durur.

Ah o kırmızı turplar ve yanı başında yeşil salata, bir demet taze soğan, maydanoz, roka, dereotu: İŞte yeryüzünün en güzel nat rmortu. O renk uyumu, o kırmızı ve çeşit çeşit yeşil fırtınası içinizdeki bütün sıkıntıyı silip süpürür. Ruh karmaŐalarının en güzel tedavisi, kırmızı turplu yeşil salatalı manav köŐesidir. Bak iyileŐ!

Manav sergilerinde elmalar, yazdan, hattâ ilk-yazdan renkler kuŐanmıŐtır. Aylar  ncesi  i ek açmış elma ağacı, baharın yeŐertisini, yazın pembeli kırmızısını biriktirmiŐ, bunlara sonbahardan benek benek sarı katmıştır.

Turun gillere gelince, onlarda sarısı, kavuni isi, turuncusuyla daha egzotik ülkelerin yaz günleri

hissolunur. Tropikal bir iklimden edinmiş kabukları açılır açılmaz, portakalın, mandalınanın, greyfurtun rayihalı suları hep uçar, rahat, dingin yaz zamanlarından konuşur.

İspanakla pazıda mevsimin sonunda geçip gideceğine, yine yemyeşil bir ilkyazın çıkageleceğine dair işaretler yakalayabilirsiniz. Bu işaretlere pırasa da katılmak ister ama, onun hem yeşili çok uçuk bir yeşildir, hem de kar yağışını andırır beyazları, beyaz püskülleri vardır.

Çocukluğumda muz, evlerin lüks meyvesiydi. Hele ananasın yalnızca, o da binde bir, konservesi yenirdi. Şimdi lükse mi alışıldı, tasarruf fikri mi sönüp gitti, muz da, ananas da başkışede.

Oysa kerevizle yerelması hem halleri tavırları açısından, hem gönül zenginlikleriyle benim dünya görüşüme daha yakın, ilk bakışta, dış görünüşleri, yerelmasını da kerevizi de yersiz yurtsuz bir sokak çocuğu kılar. Gelgelelim ayıklanır ayıklanmaz öylesine duru, öylesine ak bir yürekle karşılaşsınız ki, dış görüntünün aldatıcılığından bir kez daha yüzünüz kızarır.

Dizi dizi havuçlar, Van Gogh'un sonbaharlı fırça darbelerinden başka nedir?!

Patates, soğan, sarmısak, havuç, bazan da kereviz yaprağı, onlar olmasa Türk mutfağının göz zevki, garnitür inceliği nasıl olabilirdi?!

Somurtkan patates neredeyse yüz çeşit yemeğin malzemesidir. Somurtkanlığına aldırmayın, haşlanmaya başladıkça yüzü güler, gönlünün iyiliklerini usul usul fısıldamaya koyulur.

Evet, bence bütün sebzeler, bütün meyveler birer dost, birer güzelliştir. Ne zaman içim kararsa, onları seyrederek, seyredemesem, onları düşleyerek aydınlanırım.

Hem sonra, herhalde fark ettiniz, kış sebzeleri, kış meyveleri alabildiğine yaz çağrışımlıdır. Sere serpe, belki de ilk gençliğimde kalmış, o baygın, güzelim yaz saatlerini bütün kış hatırlatırlar...

İstanbul ve Gece

O zamanlar, kim bilir kaç yıl önce, şehrin gecesini ışıklarla donanmış olarak hatırlıyorum. Bayram günü müydü, ne kutlanıyordu? Biz vapurdaydık, çocuktum; annem, babam, ablam yanımdaydı. Denizde Kızkulesi bütün ışıklıydı...

İstanbul'da geceyi hep öyle hatırlamak isterim.

Bunda, okul kitabımızdaki bir şiirin de payı büyüktür. Bedri Rahmi Eyuboğlu yazmış. Bedri Rahmi adıyla ilk kez karşılaşıyorum. “Pul Pul” diyor.

Yedi tepeye kurulmuş

Pul pul

Gümüş gümüş balıkları

Pul pul

Işıktan sudan örülmüş

Canım İstanbul.

Herhalde kırk yıl geçti; şiir ezberimdedir. İstanbul daha mı ışıklıydı; hiç sanmam, bugünün olanak-

ları, şehrin bugünkü kalabalığı yoktu o zamanlar. Hava karardı mı, gece iyice alaca bir karanlık olup çıkardı.

Bir iki yerden ışıklar kalmış aklımda. Bunlardan biri, Gülhane Parkı'dır. Işıktan lâlelerle örölmüş, yol boyu.

Şimdi İstanbul'un gecesi, eski masumiyetini korumuyor. Dünyanın sayılı büyük kentlerinden olan İstanbul, bakıyorsunuz yer yer ışıltılı, sonra hemen yanı başında, ışıklar azalıyor, karanlık, üzgün sokaklar başlıyor. Artık bir tezat kenti.

Evet, şehrin kalabalık yollarındayız, belki Beyoğlu, belki Nişantaşı, gece bastırmış, kalabalık sanki dinmiş. Vitrinler... Işıklı vitrinler... Onlar da beni hep büyüledi. Çoğu kez erişemediğimiz giysilere bürünmüş mankenlere bakakalırım.

Samet Ağaoğlu'nun bir hikâyesi vardır, "Mankenler", geceleyin el ayak çekilince sokağa çıkarlar, günün ilk ışıklarına kadar kendi gizli hayatlarını yaşarlar.

Ama şimdi ışıklı caddelerden ayrıldık. *Mai ve Siyah*'tan bu yana yaşayan karanlık sokaklardayız.

Belki de Necip Fazıl'ın unutulmaz dizesi: "*Gündüzler size kalsın, verin karanlıkları.*" İstanbul'un böylesi yalnız sokaklarında, gece, kalp yarası gibidir, dahası yalnız, olabildiğince yalnız.

İstanbul'da gece kimisi için böylesine ıssızken, kimisi için uçarılık, eğlence, vur patlasın çal oynasın. Meselâ Ortaköy'de gece bir türlü bitmiyor.

Gerçekten eğleniliyor mu, yoksa zaman mı geçip gidiyor, kestirmek güç.

Bununla birlikte madem Boğaziçi'ndeyiz, daha ötelere gidebiliriz. Deniz geceyi dinler. Şırıltıları vardır suların, bize çok şey söyler.

Şehir büyük, gece dört bir yanından sarmaya koyulur. Belki Sirkeci'desin, büyük gar kapısı, son yolcuları banliyö trenlerinin. Sonra Ankara Caddesi, bütün günün gürültüsünden patırtısından arınmış Ankara Caddesi. Gece orada çok ıssızdır, insan şaşar.

Gecede yaşamak oldum bittim hoşuma gitti. Bazan uzaklarda evlerin ışığı. Benim gibi bir uykusuz baykuş mu geceyi bekleyen diye düşünürüm. Hep o uzak ev ışıkları. Bazan biri söner. O evde gece birden bitmiştir.

Ne var ki, başkaları için gece hâlâ sürmekte. Meselâ bir taksi durağı. Gecedten dönenler için bizi bekleyen taşıtlar, sürücüler.

Meselâ bomboş vapur iskeleleri, dinlenen vapurlar.

Meselâ ışıkları sönmüş lokantalar, kahveler, son müşteriler. Gece hem güzeldir, hem acı. Biten bir şeydir İstanbul'da gece.

Dedim ya, ben gündüzleri pek sevmem.

Oysa o zamanlar çocukken, baykuşgillerden de ğil, horoz-tavuk familyasındandık. Erken yatılır, erken kalkılır. Bu yüzden yetişme yıllarımda gece ve gecedeki İstanbul pek az yaşandı. Şimdi doya doya yaşamaya çalışıyorum. Yine de çocukluğumdan geceler:

Bir düğünden mi dönüyoruz: Gözleri uykulu annem.

Beyoğlu'ndan mı geçiyoruz: Hiç tanımadığım, çok sonraları tanıyacağım bir hayata dalıp gitmişim.

Belki yapayalnız lunapark. Atlıkarıncalar. Dönme dolap.

“Geceler” Hamiyet Yüceses’in söylediği şarkıdır belki de.

“Makber” ve Hamiyet

Bunlar bana hep karışık hikâyeler gibi gelir: “Makber”, Abdülhak Hâmid’in uzun şiirinden dizelerle mi örülmüştür, yoksa şairin başka bir şiirinden sözler midir, tam bilmem. Ama “Makber” şarkısı bende tuhaf biçimde yaşar. Hamid’in mersiyesindeyse, verem, ölüm, uzak bir toprakta gömülü, sonra, sevilmiş bir eşten ayrılığa dayanamayıp. Ama “Makber” şairi bunların hepsini biraz süslü anlatmıştır.

Bu uzun aşk, ayrılık, ölüm şiiri 1886’da yayımlanıyor. Döneminde fırtınalar estirmiş. Bugün artık yalnızca okul kitaplarında unutuluyor; ‘anılıyor’ demiyorum, çünkü şiir dendi mi kimse “Makber”den üç beş dize anmaz. Şarkıya gelince, şarkı yaşıyor. Yazık ki, bestekârının da adı silinmiş.

“Makber”i ilk ne zaman dinledim? Kesenkes yanıtlamayacağım. Fakat çocukluğumda dinlediğimi söyleyebilirim. Gözümün önünde bir kır gazinosu, İstanbul’un o zamanlar öyle çok kır gazinosu vardı. Ağaçlarla çevrili bir bahçe, beyaz mermerli tahta masalar, açılır kapanır iskemleler, bütün bir yeşerti. Vakit akşama doğru olmalı, muhakkak günbatımı. Bir iki masa ötede, önünde dumanlı rakısı, bir bey

usul usul “Makber”i söylemeye başlıyor. Masadaki hanımlar ağlıyorlar... Belki Çamlıca, Kısıklı...

Şarkının sözcüklerini açık seçik kavrayamıyorum ama, ürperti yakamı bırakmıyor. Karanlık, çiçekler, güneş, ayrılık ve birleşme, hepsi birbirine karışıyor... Sonra uzun yıllar “Makber”i hayatımda bulamıyorum. Gerçi evimizde Hafız Burhan’ın adı sık geçerdi. Evdekiler, o kuşak, Hafız Burhan’ı son hatırlayanlardı. “Makber”i ilk meşhur eden o.

Ne var ki “Makber”i yaşatan hiç şüphesiz Hamiyet Yüceses’tir.

“Makber”in Hamiyet Yüceses’te gitgide efsaneleşmiş macerası var. Gözünüzün önüne, Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki İstanbul’u getirin. Kocamustapaşa, Yahya Kemal’in şiirindeki semt. On bir yaşında bir kız çocuğu, cumbada oturmuş, sokağa bakıyor. ‘En yeni şarkı sözleri’ni satan bir adam, Kocamustapaşa’dan “Makber”i söyleye söyleye geçiyor ve kız çocuğu bu şarkıya vurulup kalıyor. O kadar ki, pencereyi açık sanıp başını camdan çıkarıyor, kırılan camlar, ama kız çocuğuna bir mucize gibi hiçbir şey olmuyor ve adı Hamiyet olan çocuk koşarak aşağıya iniyor, “Makber”in güftesini alıp, bütün çiçeklenmiş akasya ağacına çıkıyor. Orada kendi kendine ve kendince “Makber”i okuyacak. Mahalleli toplanıp kızın şarkısını dinlemiş....

Elbette yalnız Kocamustapaşalılar değil, Hamiyet Yüceses’le birlikte, çok geçmeden, bütün Türkiye bu şarkıyı dinleyecektir. Üstelik, Hamiyet Yüceses, ses sanatçılığının iki ayrı döneminde şarkıyı kitlelere ulaştırır, gençliğinde ve olgunluk döne-

minde. Tam unutuldu sanılırken, “Makber”, Hamiyet Yüceses’in yorumuyla bir kez daha yankır, plağa geçer, kuşaktan kuşağa sürdürür etkisini.

Gerçekten “Her yer karanlık” mıdır? Şarkı derin bir içlenişle başlar. Bir kadın sesinin gazele uzanması şaşırtıcıdır. Ama ses, daha ilk anda iç burkar. Çalgılar öyle hüzünlü bir şeyden söz açmaz görünürken, birden Hamiyet Yüceses başlar ve mateme davet eder.

Şaşaalı sahne hayatında kim bilir kaç kez okudu “Makber”i Hamiyet Yüceses. Neler duyumsadı? Bir şarkıya hayat veriyor, bir şarkı da kendisine hayat veriyordu. Sonra alkışlar, herhalde yaz gecesi, kim bilir hangi gazino... Abdülhak Hâmid alafrangaydı. “Makber” Hafız Burhan’da alaturka, Hamiyet Yüceses’te âdeta bir sentez, Doğu-Batı sentezi.

Birçok şarkı gelip geçiyor, birçok şarkı unutuluyor. Artık o eski kır gazinoları, Çamlıca’lar, Kısıklı’lar birer ikişer kayboldu. Ama bir yerlerde, kırık dökük çalgılar eşliğinde de olsa, “Makber” hâlâ söyleniyor. O zamanları hiç yaşamamışlar için bile anlamını koruyor. Her defasında Hamiyet Yüceses yâd ediliyor... Sesin ve şarkının bendeki büyüü dinmedi.

Eski Semtler

Türkân Şoray’la konuşuyorduk. O her zamanki duyarlılığıyla anlatıyor, geçmiş yıllardan söz açıyordu. Bir ara yıllar öncesinin filmlerinden konuşuldu. Bu filmlerin çekildiği eski semtlere sözcüklerle yol aldık.

Ben de hatırlıyorum: Neredeyse çocukken seyrettiğim *Aşkın Saati Gelince*'de Belgin Doruk'la Göksel Arsoy balık ağlarıyla çevrili bir rıhtımda karşılaşır, nice zamanlar birbirlerine kırgın kaldıktan sonra, karşılıklı yürümeye koyulurlar. Günün birinde Kireçburnu'nda bu balık ağı deniz yoluyla karşılaşınca ne çok sevinmiş, yeniden bir film izliyor gibi olmuştum. Sinemanın insanı, hele yetişme çağlarında, büyüleyen bir özelliği var. Hele romantik bir rüya sinemasıysa...

Şimdi hemen her sabah Kireçburnu'ndan geçerken Belgin Doruk'la Göksel Arsoy'un birbirlerine doğru yürüdükleri o eski rıhtım kalıntısını düşlerin yıkımı gibi görüyorum. Balık ağları yerli yerinde duruyor mu durmuyor mu, onu bile izlemek gönülümü çelmiyor. Dünyamızdan kaybolup gitmiş romantizm, Belgin Doruk'un yalnızca Yeşilçam kurdelerinde görebileceğimiz vualetli şapkaları, uzun eldivenleri, etoller gibi bu öyküler, deniz yolları, bu duyarlılıklar da sona ermiş.

Yol boyu çöplerden, toz topraktan başka hiçbir şey arkadaşlık etmiyor. Yol boyu kirli bir denizin her gün daha kirlendiğini görüyorsunuz. Tarabya'ya yaklaştıkça bir rüzgâr şöyle bir esip doğayla iç içe olduğunuzu hatırlatıyor ama, çok geçmeden içkili lokantaların, tavernaların, çalgılı yerlerin gecesinden artakalmış kokular, rüzgârı cinnete çeviriyor...

Her şey değişmiştir. Türkân Şoray'ın dile getirdiği Sarıyer de, Sarıyer'in eski sokaklarını anlatıyordu. Çocuk yaşta başlayan sinema yaşamı, birçok günler orada da geçmiş. Eski sokaklarda, sakın, daima

serin ve gölgeli ahşap evlerde çevrilmiş filmler bel-
lekte derin izler bırakmış. Türkân Hanım, Sarıyer’i
Boğaziçi’nde alçakgönüllü bir Türk semti olarak
hatırlıyordu.

Gerçekten de Büyükdere’nin o görkemli alaf-
rangalığından sonra Sarıyer birdenbire Anadolu
yakasını andırır bir dinginliğe ererdi. Muhallebi-
cileri, fırını, tavukçuları andık sonra. Orta halli in-
sanların kaygılanmadan gidebilecekleri, hem Boğaz
gezisi yapıp hem de karın doyurabilecekleri bu tür
yerler birer-ikişer hayatımızdan çekiliyor. Yeniköy
İskelesi’ne ulaşan kuytu yoldaki fırın kapandı. Sa-
rıyer’deki nitelik değiştirdi. Kireçburnu’nun tarihî
meşhur fırını midyecilerle, kutu bira satan bakkali-
yelerin arasına sıkışıp kalmış.

Her sabah gördüğüm çöplerin, artıkların, kirlilik-
lerin başını o boş bira kutuları çekiyor. Kolalar ve kı-
rık şişesiyle cin. Sandviç artıkları, fırında patatesin ka-
bukları, sineklerin konduğu karpuz kabukları bir de...
Çöpçüler temizlemeye çalışıyor, çöpleri bir köşeden
alıp öteki köşeye taşıyorlar, kimileyin de yakıyorlar.
Ağır bir koku yükseliyor boğuk dumanla birlikte.

Türkân Şoray annesiyle Sarıyer’deki muhallebi-
ciye ya da tavukçuya gittiklerini söyledi. Sonra şöyle
dedi: “Birkaç yıl önce Sarıyer’i son haliyle görünce
kendimi tutamayıp ağladım.”

Her şey değişmiştir ve her şey bir lüks etiketiyle
allanıp pullanmıştır. Ama ne lüks! Kirli denize ba-
kan, çöp kokularının usul usul yükseldiği, ağaçları,
hem de yüzyıllık ağaçları acımasızca kesilmiş, çorak
alanlarda birtakım villalar: İşte yeni zaman lüksü!

Oysa bambaşka bir Boğaziçi olabilirdi. Açgözlülüğün, kör bir bencilliğin, bilinçsiz nüfus patlamasının bir ölçek gerileyeceğini umabilsek. Boğaziçi hâlâ kurtulabilir diyeceğiz. Küçük plajları bugün de duruyor, oraların denizi arınır mı? Balıkçı ağları yine rüyalı bir sinemada küçük çocukların hayallerini okşar mı? Kim bilir...

Şu sabah bunları düşünerek, Türkân Şoray'ın andığı eski semtleri yeniden yaşatmaya çalışarak yürürken, Tarabya'da, otelin önünde çevre kirliliğine son bir örnek gördüm: Bir siyaset adamının renkli posterleri, bir akşam önceki şaşaalı yemekten arta kalmış, yollarda yırtık pırtık duruyordu. Şaşaa bitmiş, çeri çöpü yollara dökülmüş...

Türkçe Tango Adları

Kim bilir kaç yıl geçti, TRT'ye bir program hazırlamıştık: "Tango Bir Nostaljidir". O metinden yola çıkarak bir de uzun yazı yazmıştım, aynı adlı. Hangi dergide yayımlandı, unutmuşum.

Tango beni ürpertir. Tango şarkıcısı Mefaret Atalay dostumdu. Tango dendi mi uçar gider, "Tango bir ihtirastır, tango bir başkaldırı, bir çılgınlıktır..." derdi.

Tangoya gönül veren sanatçılar değişik, ama belki de birbirini bütünleyen tanımlara yol almışlar. Kimi, hayat kadar canlı tangonun ölüm kadar hüznünlü olduğunu söylemiş. Kimi, tangoda dansın duyguya, duygu aktarımına dönüştüğü kanısında.

Tangoda cinselliğin, hem de her çeşidinden cinselliğin varlığını ileri sürenler az değil.

Bununla birlikte ortak payda, trajik, hüüzün, isyan, aşk ve nefrette birleşebilir. Pervasızlık, kuraltanımlılık, kemikleşmiş olan her şeyi ret!..

Arjantin tangosu böyle de, Türkçe tangolar aynı yolda mı iz sürmüş?

Batı'dan edindiklerimizin hemen hepsinde 'taklitçi' kalmışken, Türkçe tangolar, bana sorarsanız, bütünüyle yerli dünyamızı yansıtır. Tango birdenbire acıya razı bir gönül hikâyesi olup çıkar. Neredeyse 'tevekkül' söz konusudur.

Bir arkadaşım "Tangoyu iç bayıltıcı hale getirmişiz, tangoyu bile" demişti. İlk dinleyişte doğru gibi geliyor. Ama sonra katılmadım. Tango bizde sessiz acıların ifadesi olup çıkmış.

Fehmi Akgün'ün *Yıllar Boyunca Tango* adlı güzel kitabında tangonun toplumdan topluma değişim ve dönüşümlerini yakalamak mümkün. Ve yazar ekliyor:

"(...) Türkçe tangolar ise, her biri bir aşk şiiri olan sözleriyle, halkın müzikal beğenisine uygun melodileriyle ve pek masum sayılacak karşılıklı bir 'tutuşma'dan öteye geçmeyen dansı ile uzun yıllar boyunca müzik yaşamına tek başına egemen olur."

Günümüzde, bunca yıl sonra, en genç insanı yine etkileyebilir Türkçe tangolar. Birçok kez tanık oldum, gözlerin inceden buğulanışına.

Necip Celâl'in tango adları, daha ilk adımda, belki biraz baygın, ama o kadar içli bir romantizme göndermedir: *Özleyiş, Ayrılık, Benim Şarkım*.

Hele Fehmi Ege'ninkiler: *En Son Hatıran, Mehtaplı Bir Gecede, Sana Nerden Gönül Verdim, Çok Ağladım...*

Necdet Koyutürk'ten bir tango adını yıllar önce bir hikâyemin başlığı için ödünç almıştım: *Yıllar Var ki*. Hâlâ tuhaf bir keder taşır bana. Nasıl sevmesiniz *Dinle Sevgili*'yi, *Papatya*'yı, *Unutmak İstiyorum*'u!..

Sonra bir ad daha ödünç aldım, Türkçe tangolardan birinin dizesinden: *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın*. Usta bir tango şarkıcısı olan İbrahim Özgür'ün *Mavi Kelebek* bestesinden.

Türkçe tangoları adlarından yola çıkarak, dizelelerinden yola çıkarak incelemek isterdim. Sanırım her birinin yaşanmış öyküsü de söz konusu.

Ne olmuşsa olmuş, müthiş birikim sanki göz ardı edilmiş.

Bütün bir İstanbul duyarlığıyla bazı düğünler, nişanlar hatırlarım. Türkçe tangolar eşliğinde dans edilmiş, gözler yaşarmıştır.

Günümüz şarkıcılarının böylesi zengin bir kaynaktan pek ender yararlanmalarını anlamak kolay değil.

Akad'ın, bu büyük ustanın yönettiği *Yalnızlar Rıhtımı*, arada bir gösteriliyor televizyonda. Ali Kaptanoğlu imzalı senaryo, bütün Attilâ İlhan çağrışımlarıyla, bir tango şarkıcısının ve bir deniz adamının hikâyesidir. Orada Çolpan İlhan yorgun şarkıcıyı canlandırır. Attilâ İlhan Türkçe tangoların duyarlılığından fırtınalı bir öyküye açılmıştır. Türk sinemasının tango, Türkçe tango izlekli galiba tek filmi.

Türkçe tangolar dönemi nasıl sona erdi acaba?
Sahiden sona erdi mi?

Ayfer Feray...

Dergileri karıştırıyordum, eski dergilerden geçmiş yakalamaya çalışıyordum. Altmışların, yetmişlerin dünyasında gezinip duruyorum, okurken ve yazarken.

Ayfer Feray'ın olağanüstü güzellikte bir fotoğrafıyla karşılaştım. Ne kadar güzeldi Ayfer Feray, ne kadar yaraşırdı sahneye.

Onu, birçok oyunlar ortasında, birçok oyunlar arasından hatırlıyorum. Dört beş yıl oldu herhalde, Bodrum'da ölmüş, gazetelerde ölüm haberi. Pek öyle yankı uyandırmamıştı. Şimdi büsbütün unutulmuş olsa gerek. Belki bir iki siyah-beyaz filmde, televizyon kanallarının 'nostalji sineması' saatlerinde...

Siyah saçlar, siyah gözler, hep hafif büzülmüş, şaşkınlığı dile getiren dudaklar ve dediğim gibi, sahneye o kadar yaraşan endam.

Adının, soyadının değiş tokuşlu sözcük oyununu bir dönemin Hollywood rüyasına denk buluyorum: Yıldız ismi akılda kalmalı.

Ayfer Feray'ı ilk kez galiba *Nina*'da görmüştüm. Büyük bir aktörle, Ulvi Uraz'la karşılıklı oynuyordu. Tam bir Nina'ydı. Hemen ardından *Sözde Melekler*, *Hepimiz Paris'te*, *Şairin Mektupları*. Dormen Tiyatrosu'nun o zamanki güzelim, şiiirli, sıcak oyunları.

Büyüklerimin söylediğine göre eski bir güzellik kraliçesiymiş.

O zamanlar bu ‘güzellik kraliçeliği’ nitemi bana söylenceli gelir; güzellik kraliçelerini de, bildiğim, sağda solda, özellikle *Hayat* mecmuasında fotoğraflarını gördüğüm öteki kraliçelerden, sözgeli mi Kraliçe Elizabeth’ten, sonradan prenses olan Süreyya’dan büsbütün ayrı, daha insanî, deyiş yerindeyse, demokrat bulurdum.

Bununla birlikte başlarına bir süre taç geçirilmiş, ellerinde yaldızlı yıldızlı asalar tutmuş, pelerinli güzellik kraliçelerinin ölümlü olabilecekleri aklımdan geçmezdi...

Ayfer Feray’ın kendine özgü boğukça sesi artık yalnız eski filmlerin dublajlarından, birkaç radyo programının –belki de kaybolup gitmiş– bantlarından yankıyacak. Tıpkı birer ikişer yiten, oraya buraya, gazetelere, dergilere eski günleri anmak için ödünç verilmiş, ama geri alınamamış oyun fotoğraflarından bize baktığı, gülümsediği, hayret ettiği gibi.

Meselâ cumartesi akşamları İstanbul Radyosu’nda onun sesinden yaşamış bir Edith Piaf, büyük olasılıkla, bende, asıl Edith Piaf’a duyulmuş derin sevginin sebepleri arasındadır.

Meselâ *Şahane Züğürtler*’de perde sonunda şarkı söylüyor: “Ey siyah gözler!..” ve sonra, son perde de göz kamaştırıcı beyaz bir tuvaletle sahneye giriyor, bütün oyun kişileri yerlere kadar eğilip, Grande Duchesse’e selâm veriyorlar. Bunlar, belleğime gelişigüzel üşüşen Ayfer Feray anıları.

Duygu Sağıroğlu'nun filmi, *Bitmeyen Yol*: Evin hanımı gittikten sonra gündelikçi kıyafetini çıkarıp, evin hanımının süslü giysilerini sırtına geçirip ayna karşısına geçiyordu ve Ayfer Feray o görüntüsüyle, aynada kendine bakışıyla, 'alinyazısı'nı tartışıyla âdeta bir isyan manifestosuydu.

Tiyatroyu ve sinemayı bırakış. Bir kez Bodrum'daki evine gitmiştik. Kıştı. Tepelerde, *Rüzgârlı Bayır*'ı çağrıştırır bir ev. Rüzgârlar arasından, saçları uçuşarak, biraz yaşlanmış, dünyaya direnememiş, biraz yıpranmış, çıkagelmişti. Annesiyle, kız kardeşiyle çay içiyorduk. Film çekimi için Bodrum'daydık. Uzaktı Ayfer Feray.

O zaman, geçirdiği kazayı, yangın dönüşü İstanbul'da Jean Cocteau'nun eserini çok etkileyici biçimde oynayışını tekrar görür gibi olmuştum.

Öyle sanıyorum ki alkış seslerini de artık özlemiyordu. Ipıssız inen kış akşamına karışmış, yabanlık gelmişti varlığına. Siyah bir şala sarınmıştı. Kemikli, uzun parmaklı elleri hâlâ yangınlı, yüzü makyajsız, gözleri yine ay ışıklıydı.

Biz konuşmalara, çaya, kurabiyelere, tuzlulara dalıp gitmişken, işte aktris, kış mevsimini simgeleyen panoların gizemine karışıyordu...

Ayfer Feray'ı son görüşümmüş.

Uçurtmalar, Nane Şekerleri

18 Mart Sadri Alışık'ın ölüm yıldönümü. Yıllar göz açıp kapayana geçip gitmiş. Aziz dostum Sadri Bey'le Kanlıca'daki son yazlar daha dün gibi.

Uzayıp giden gecelerde İstanbul'u konuşuyorduk. Benim hayal meyal hatırladığım bir İstanbul'da, hiç bilmediğim bir başka İstanbul'da gezilere çıktık. Neler anlatmazdı ki, nelerden nele- re çağrışımlar çağlayanında herkesi sürüklerdi. Çocukluğunu anıyordu. Sadri Bey'in çocukluğunda denizler, vapurlar, Boğaziçi'nden, Paşabahçe'den İstanbul'a gelişler rengârenk bir yolculuk, belki bir film, bir masal olurdu.

Babası kaptan olduğundan mı o kadar dikkat etmişti, bilmiyorum, vapurların dört bir yanını ezbere betimlerdi. Bir vapur kamarasının resmini yapmak istiyordu. Kanepelerin kumaşını, perdelerin alacasını sözcüklerle renklendirdiğine tanıklık ettim. Paşabahçe dendi mi, çarşısıyla, Tekel'iyle, okuluyla, insanlarıyla belirir, artık yaşamaya koyulurdu.

Ama yalnız Paşabahçe ve Boğaziçi mi? Belki bütün İstanbul. Sadri Bey İstanbul tutkunuydu. Yeniyetmeliğinde Cağaloğlu'na taşınmışlar. Liseye ve Eminönü Halkevi tiyatro koluna orada devam etmiş.

Cağaloğlu'ndaki berbere gelirdi sıra. Boncuktan saçak saçak örtü. Kapıyı görürdünüz. Berberin konuşkanlığını duyumsardınız.

Zaten bir şiirinde, “*Ben mi / İstanbul romansa eğer / Bir sayfasıym*” diyor.. Şiirler-şiirler yazardı. Öylesine yazmış ki, sevgili Çolpan İlhan, “Nereye baksak, hangi çekmeceyi çeksek şiirler, yazılar çıkıyor” dedi. Belki de bir saniyenin bile unutulmasına, izi kalmadan geçmesine tahammülü yoktu.

Şiir gece
Deniz martı
Şarkı ıfık mevsim mehtap
İstanbul hastasıyım
Ben onun
Son sayfasıyım...

Gerçekten bir son sayfa. ‘İstanbul’ olmak diye bir şey varsa, Sadri Ağabey gerçek İstanbulluydu. Külhanîlikten çelebiliğe, görgüden alçakgönüllülüğe çok geniş bir yelpazede İstanbullu.

İstanbul kültürünün bütün dokusunda soluk alabiliyordu. Değişen İstanbul’u çoğu kez görmezden geldi, görmek istemedi. Sanırım o yüzden, son yıllar sokağa bile seyrek çıktı. Anlattığı Beyoğlu, zengin bir kültür ve avarelik yurduydı. Orada şairler, aktörler, marjinal olduklarını henüz bilmeyen marjinaler harıl harıl yaşıyorlardı.

Anlattığı bir Atatürk vardı. Ders kitaplarının dondurduğu Atatürk’e benzemezdi. Yaşamak isteyen, Dolmabahçe Sarayı’ndan kaçıp gitmek isteyen hayli yalnız, hayli çocuk kalmak isteyen bir Atatürk...

Anlattığı Yeşilçam vardı. Kâh sevdiği, kâh kızdığı, kırıldığı. Kimileyin severdi filmlerini, kimileyin de dalıp gider...

Onu tanıdığım yıllar bir otuz yıl öncesine uzanıyor handiyse. Divan Oteli’nin barında akşamı beklemek alışkanlığıydı. Divan Oteli anıları anlatırdı.

Bir şiirinde de, “*Bir leğene / Tuzlu sular koydum / Kibritlerden iskele kürdan minareler / Kâğıt va-*

purlar doldurdum” diyor. Çok sevdiğim bir şiiri. Orada uçurtmaları... İstanbul’un yükseklerinde he-
men hiç göremediğimiz uçurtmaları nane şekerleri-
ne benzetiyor. “Niye nane şekeri? Uçurtmalar hep
renkliydi...” diye sormuştum. Gülümsemişti: “Yok-
sul çocuklarıinki beyaz kâğıttan...”

“*Gençtim kocadım ben bu leğenin içinde...*” Oysa
hiçbir zaman kocamamıştı. Yeniden resimle haşır
neşir olduğunda, yeniden yağlıboyaya döndüğün-
de, ilkokul resim defterine resimler yapan bir çocu-
ğun coşkusuyla, sevinciyle donanmıştı.

Duvarımda tablosu asılı: Sonbahar yaprakları kı-
zıl-sarı-kahverengi kapıyı... bahçe kapısını boydan
boya çerçevesiyor. Yağmur yağıyor. Genç bir kadınla
bir subay şemsiye altında yürüyüp gidiyorlar...

... Yürüyüp gidiyorlar. Zaman geçiyor. Bütün
konuşmalarımız, Kanlıca’ya akşamüstü gidişlerim,
tuvali başındaki Sadri Bey, hepsi...

... Bu ne kadar çok sonbahar yaprağı!

Sandıklar

O zamanın evlerinde sandıklar hâlâ vardı. Bun-
ların son sandıklar olduğunu nereden bilebilirdik...

Abdülhak Şinasi Hisar *Geçmiş Zaman Köşkleri*
adlı eserinde “Sandıklar”ı yazmıştır. Benim ‘o za-
manlar’ımdan yıllar öncesine, hem de çok uzun
yıllar öncesine ait bir zamandan konuşmasına kar-
şın. Abdülhak Şinasi sandık töresinin sona erdiğini
söyler.

Yaşama koşullarının sere serpe olduğu günlerde, ikişer üçer katlı evlerde, ‘yukarı katlarda, mutlaka bir iki sandık odası’ bulunurmuş.

Bir değil, bir iki sandık odası.

Sandık odalarında ev sahiplerinin kişisel eşyaları, hep kilitli sandıklarda saklı dururmuş.

‘Sandık odası’, çocukluğumda, kırk-kırk beş yıl öncesinin İstanbul’unda dilden henüz yeni ayrılıyordu. Almanya dönüşü Cihangir’de, şurda burda kiralık ev ararken, “Sandık odası var mı?” / “İyi de, sandık odası yok” gibisinden sözler kulağımda çın-lıyor.

Gerçi apartman dairelerinin sandık odaları herhalde aynı işlev için kullanılmayacaktı. Hatırlanan, anılan sadece bir sözdü. Bu oda kim bilir ne amaçla kullanılacaktı.

Abdülhak Şinasi sandıkların zaman zaman açıldığını söyler. Sandıklar açılır açılmaz, geçmiş zamanın ‘gönül açan kokuları’ sandık odasını lavanta çiçeğine, Bursa sabununa, çiçek suyuna, ambere boğarmış. Bunlar hepsi ‘şark kokuları’ymış.

Bizim Cihangir’de ille sandık odalı bir ev ararken bir türlü öylesini bulamayarak, kiraladığımız, sandık odasız evimizde, kendisi gökmavisi de, üstü goblen kaplı, gobleninde pembe güller gezinen sandığımız dar koridorda dururdu.

Eski ama güzel bir sandıktı. Yalnız açılınca ‘şark kokuları’ filan ortalığı sarmazdı. Kıbrıs’tan, babamın akrabalarının hediye getirdiği, o zamanlar ‘lüks’ sayılan Camay sabunları sandıkta saklı dururdu, ne var ki kokuları çoktan uçup gitmişti...

Abdülhak Şinasi, eşyanın kullanılmadan sönüp gitmesine yas tutuyor. Özellikle hanımların sakladıkları eşya: Kadife bohçalarda ipek mendiller, yemeniler, yaldızlı çevreler, sırma işlemeli hamam takımları... Daha: “(...) birtakım pudra, lavanta kutuları; mineli bir kutu, bağlı anahtarı yanında, bir tarafı billûr, bir tarafı mineli bir saat (...)” Gerisini niye sayayım: Bütün o yaşanmamışlık eşyası! İnsana yalnızca hüznün veren.

Her defasında aklıma Selçuk Baran’ın harikulâde hikâyesini, “Konuk Odaları”nı getirir:

Zoraki evlilikler, gelenek yürüsün diye gerçekleştirilmiş evlilikler ortasında umarsız bir aşkın araniş ve kapısı ancak öylesi aşkların hissedileceğı misafir için açılan, geriye kalan zamanlarda ev halkının uğramadığı, evin en büyük, en özentili döşenmiş odası! Bakın onu yaşadım, o amansız duyguyu tattım. Hayatımızdan geçip gidişine en çok sevindiğim şeylerden biri: Konuk odası!

Sandığımızdan da pek hoşlanmazdım. *Gramofon Hâlâ Çalıyor*’da bir iki satırda geçiştirmişim. Hayır, hoşlanmak şöyle dursun, gecenin karanlığında ürkendim sandıktan. Her biri nice yalvarılarla yakılmış, titrek ışıklı mumların ürkünç gölgelere boğduğu sandukalar belirirdi gözümün önünde.

Sandıktaki yaşanmamış eşya arasında simli ve kadife çiçekli bir yorgan vardı. Bu yorgan açılır, havalandırılır, sonra naftalin serpilerek yeniden katlanır, sandıktaki köşesine yerleştirilirdi. Eylül ayında, sıcak bir günde, sünnet yatağıma serilmişti. Çok sevdiğim, sanat eserinden ayırt edemediğim

yorgan altında hem sünnet acısı, hem yorganın boğucu ısısı...

Günün birinde altın ışıltılı simleri karardı, kadife çiçekleri epridi.

Abdülhak Şinasi Hisar diyor ki:

“Ve o zamanlar o kadar kıymetli telakki ettikleri bütün bu sandıklar şimdi ne oldu? Kendileri, içlerindeki eşyalarıyla birlikte, şimdi niçin kayboldular?”

Kaybolmamışlar; bir iki belleği daha meşgul etmişler.

Bilmem neden, şimdi “Keşke kaybolsaydılar...” diyorum.

Eski Eşyalar Arasında

Arada bir sözünü açarım, Balzac’ın bir romanı var, öyle *Goriot Baba* kadar ünlü değil, ama güzel bir roman, adı *Tılsımlı Deri*.

On dokuzuncu yüzyılın romancısı, antika eşya sergisine, büyücek bir dükkâna giriyor, oradan, sayfalar boyu ayrılamıyor. O ne görkemli tasvirler, o ne dokunaklı sayfalar...

Geçmiş yüzyılların eşyası, möbleler, vazolar, fağfur kâseler, tüfekler, eski, tedavülden kalkmış paralar, solmuş giysiler, tabaklar, gümüş, altın, yaldız, çerçeve, tablo, işte her şey iç içedir. Her şey bütün bir geçmişî söyleyip durur.

Bu romandan sonra mı, bilmiyorum, eski eşya hem yakın dostum oldu, hem de hep hüznün verdi bana. Horhor’daki antikacılar çarşısına ne zaman

uğrasam, onca eski eşya, onca geçmiş zaman, birer öykü, birer roman olup çıkar.

Şu biblonun kim bilir nasıl macerası vardı. Kim bilir hangi porselen sanatçısı özene bezene yapmıştı. Sonra bir camekânda sergilenmiş, beğenilmiş, alınmış, kim bilir hangi evin salonunda yıllarca göz okşamıştı. Ne oldu ona, ne zaman evinden ayrılıp bu antikacı dükkânının bir köşesinde unutuldu...

Ama yeniden sevilleceği, bugünün evinde kurumlanacağı günü bekliyor. Böylece yeniden hayata karışacak...

Horhor, bir uçtan bir uca, bir alt kattan bir üst kata, zaman denen, hep kaybedilmeye, geçip gitmeye, hep bizi terk etmeye yazgılı kavramın işaretleriyle dolup taşar. Varaklı aynalarda biz kendimize dalıp gitsek bile, görüntü aldatır. Zira o aynalar kim bilir ne kadar eski, yitik zamanların görüntülerini hapsedmişlerdir...

Horhor'da ressam Güher Gümüş'ün dükkânı var. Eski eşyanın gönüllü bir koruyucusu Güher Hanım. Antika parçaları büsbütün yok olmaktan kurtarıyor.

Antikacılar biraz sanatçı gibidirler. Öylesi eşyadan zevk alabilmek, bence bir sanat çabasıdır.

Oysa çoğumuz, hele büyüklerimiz, bu eşyanın kıymetini bilmemiştik. Çocukluğumda, modası geçti diye savrulup elden çıkarılmış ne çok nesne, şimdi uzak birer dost çehresi gibi beliriyor hayalimde. Bazen onlara rastlarım sanıyorum Horhor'da.

Kemal Tahir, *Yol Ayrımı*'nda, anlatım coşkunu guyla dolup taştan, uzun bir Bedesten bölümü kale-

me getirir. Bedesten'in eski havası yok günümüzde. Kemal Tahir'in anlattıklarını, bir anlamda, Horhor yaşatmaya çalışıyor.

Balzac, antika eşya karşısında serinkanlı ve nesneldir. Eşyanın gelecekteki kaderiyle ilgilenmez. Eşya ona tarihten söz açar.

Kemal Tahir'se duygusaldır. Eski eşyanın loş görüntüsünden, küflü rutubetinden konuşur. Geçip gitmiş zamanın sevinçlerini, üzüntülerini, emeklerini düşünmeye başlar.

Bana gelince, yeni eşyayı oldum bittim yadırgarım. Eski eşya yaşanmışın izleriyle içimi ısıtır. Hem macerasını düşünerek biraz hüzünlenirim, hem de güngörmüşlüğüne saygı duyarım. Yeninin bir küstahlığı vardır, beğenildiğini bilir, gençlik gibi pervasız ve cesurdur. Eski eşya nice deneyimlerin bilgeliğine erişmiştir.

Horhor'a uçsuz bucaksız tiyatro dekoru gibi bakıyorum. Hayatlar bu tiyatrodan oradan oraya koşuyor. Dekor, birçok zamanın birçok hayatını yansıtıyor.

Şurada Osmanlı'nın son döneminden bir ses, berisinde Fransa'nın şaşıaali krallık dönemleri, daha başka bir köşede yine sönüp gitmiş bambaşka kültürler, yaşamalar. Ama hepsi geriye dekorlarını bırakmış. Oyuncular ortaya çıkar çıkmaz, tiyatro da başlayacak.

Horhor'a gittiğimiz gün yağmurlu bir gündü. Karanlık yüzlü hava Horhor'un sokaklarını kuşatmıştı... Ama antikacılar çarşısında her biri suskun eşya, kendi zamanlarının aydınlık günlerini, berrak havalarını, tomurcuklu mevsimlerini söylüyordu.

Fakat bir yandan da hepsinin halinde, çobanlarını kaybetmiş sürünün endişesi okunmaktaydı...

Öyleyken birbirimizden ayrıldık.

Kedi, Çatana, İstanbul...

Öyle olur, bir film bazan yıllarca yaşar sizinle.

Çocuklukta, ilkgençlikte film yıldızlarının filmleri gönlümü çekerdi. O zamanlar ‘Halivud’ filan demediğimiz Hollywood’un, Fransız, İtalyan sinemasının yıldızları... Sonra ben Türk filmlerinin tutkun bir seyircisi oldum... Bir gün de iyice seçer izler oldum filmleri.

Halit Refiğ’in 1989’da gerçekleştirdiği *Hanım*, unutamadığım bir filmidir. *Hanım*’ı herkesle paylaşmak isterim.

Piyano öğretmeni Olcay Hanım, Cemal Reşit Rey gibi, hatıralardan ibaret kalmış bir şehirde gezintiye çıkar. Aslında ölüme uzanan bir gezintidir bu. Kanser teşhisli Olcay Hanım, doğup büyüdüğü, yaşadığı, sevincini ve acısını tattığı İstanbul’da, kedisini Hanım’a, pamuk beyazı Hanım’a bir kapı aramaktadır şimdi.

Fakat İstanbul ne kadar değişmiştir! Gerçi küçük vapurlar, çatanalar, açılır kapanır köprü, kış günlerinin sisli puslu güneşi, deniz, Marmara şarabı, semt bakkalı henüz yerli yerindedir. Olanca ülküsüyle ‘Cumhuriyet kültürü’ de. Gelgelelim bir şeyler hep yıpranmakta, hep tüketilmektedir.

Tüketilen yalnız ‘madde’ değil. Halit Refiğ, yıllar öncesinden, ‘ruh’un da tüketildiğini söyler. Cumhuriyet kültürünün yetiştirdiği Olcay Hanım, büyük inançlardan sonra, bu yeni, bizim belki o zamanlar nasıl yenileştiğini pek kavrayamadığımız şehre artık uzak durmaktadır.

Onun macerasıyla birlikte, bir kaptan ve çatanası. Ömrünün sonunda bir çatana. Böylece hatıralardan ibaret İstanbul’da ölüme yaklaşanlar, insanıyla, nesnesiyle, taşıtıyla, semtiyle, doğasıyla gitgide çoğalmakta; geçmişin güzelliklerinden son yaldızlanışlarla bu kent, yazık ki bir ölüm, dahası bir yok ediliş kenti olmaktadır.

Hanım’ın olağanüstü oyuncular, davranışlarıyla, sözleriyle, görüntüleriyle Cumhuriyet’in heyecanını yaşatmaya çalışırlar. Ama ‘yeni’, bu heyecana, o heyecanı beslemiş kültüre artık uzak, soğuk, katı yüreklidir.

Kendisi öleceği için kedisini hayata emanet etmek isteyen Olcay Hanım’a deli gözüyle bakılır. Onun kedide ‘can yoldaşı’nı yaşamasına olanak kalmamıştır.

Çatanasına yine son yoldaşı gibi bağlanmış kaptana yapılan bütün öneriler, kız gibi taze gemilerdir.

Cumhuriyet’in bizi yetiştiren kuşağı ‘tasarruf’ fikriyle donanmıştı. Daha güzel, daha mutlu, daha refahlı bir gelecek için tasarruf! Yeni, tüketmeyi, sonuna kadar tüketmeyi tercih eder.

Olcay Hanım’a gelince, o, hâlâ ‘iyi’ bir insan olmasını öğütlemektedir torununa. Tıpkı bize vaktiyle söylendiği gibi...

Bu film, bir yandan da bugün artık büsbütün kaybolup gitmiş gönül eğitimine açılır. Boğaziçi'nin şimdi sönüp gitmiş küçük balıkçı meyhanelerinde geçen sahnelerde, 'erenler' konuşup dururlar. Dünya işlerini bir huzur, bağlanış, tevekkül çemberiyle çevirmeye çalışırlar.

Üretmek ve tokgözlülük! 'Ev'in bir yuva oluşu! Ailenin kuşaktan kuşağa, hep daha aydınlık, daha uygar bir gelecek için görevler edinmesi!.. Bunlar hepsi, *Hanım* filminde, gözümüzün önünde eriyip gider.

Türk bestecilerinin yeni ve ülkülü bir müzik için bestelediklerini, Olcay Hanım genç öğrencisine armağan eder. Ama hepsi çoktan sararmış nota defterleri!

Ölüsü günlerce unutulana piyano öğretmeni! Birkaç parça mücevheri, yükte hafif pahada ağır nesnesi derlenip toparlandıktan sonra hemen satışa çıkarılan köşk! Kapının önüne atıliveren can yoldaşı kedi!

Sıradan, her gün yaşayıp farkına varmadığımız yüzlerce ayrıntıdan bir eser yaratmış yönetmen.

Aradan geçen yıllar, sanatçının belki de erken öngörüsünü yazık ki doğruluyor. Cumhuriyet'in o ilk kuşağının o kadar saygın ülküleri yerine, köşeyi dön, hep ister hiç doymaz yaşama biçimine savrulup giderken, bu film bile bize bugün uzak bir hatıra gibi geliyor.

Sonra yağmur yağacak, belki de ilkbahara açılan bir yağmur. Bunca karamsarlığın ortasında, yaşlı bir kaptanla pamuk beyazı bir kedi dost olacaklar...

Anılarda Bir Yazar

Ayhan Bozfırat'ın *Dört Yol Ağzındaki Ev* romanını bugünlerde yeniden okuyacağım. Bendeki imzalı baskıdan değil. Yeni basımından.

Dört Yol Ağzındaki Ev 1976'da yayımlanmıştı. Ayhan Bozfırat dostumdu. O zamanlar Teşvikiye'de oturuyordu, bir apartmanın üst katında. Sık sık onlara giderdim. Kızı Sırma Köksal anlattı geçenlerde: Sofrada her zaman tabağım olurmuş. Derin bir özlem duydum.

Ayhan Bozfırat hikâyeler yazardı. *Dört Yol Ağzındaki Ev*'in başında Sırma Köksal'ın incelikli yazısı var, hem yazarı, hem anneyi anlatıyor.

Aşağıdaki alıntı o yazıdan:

“Annemin öykülerinin hemen hepsini çocukluğumdan beri ezbere bilirim. Her şeyden önce annem, öykülerini yazılma sürecinde babama okurdu. Bu okumaları dinlemeyi severdim. Sonra yayımlandıklarında da okurdum, ama kulağımda annemin sesi olurdu.”

Sırma beni yıllar öncesine götürdü. Ayhan Bozfırat hikâyelerini bazan dostlarına da okurdu. Teşvikiye'de, Şakayık Sokak'taki bir apartmanın en üst katı. Birer kadeh konyak, kuruyemiş, edebiyat sevgisi. Öyle güzel geceler hatırlıyorum. Bambaşka bir okuyuşu vardı. Alıp sizi hülyalara götürür, kendisi de hep hülyalı okurdu. Oysa öyküleri kırık şeylerden söz açardı.

İstasyon yayımlandığında Behçet Necatigil hayattaydı. Her yeni kitaba, her yeni yazara gönlü açık

ustamız Necatigil, Ayhan Bozfırat imzalı *İstasyon*'u okumuş, beğenmişti. O zamanlar Huriye ve Behçet Necatigil'in evlerine de çok sık giderdim. O zamanlar sanki herkes edebiyattan konuşurdu. Kitaplardan konuşulurdu. Dergilerdeki şiirlerden, öykülerden, incelemelerden...

Necatigil sözlüğüne şöyle yazmış Ayhan Bozfırat için:

“Gündelik hayat kesitlerinden, şiirli bir dille, arka planları çağrışımlara açık hikâyeler çıkardı.”

Gerçekten hepsi çağrışımlı hikâyelerdir. *Dört Yol Ağzındaki Ev* de çağrışımlarla yüklü bir romandır. Ayhan Bozfırat uzun uzadıya düşünerek yazardı. Kaptırıp gitmez, her sözünde, her tümcesinde bir düşüncenin, bir duyusun izini aranırdı.

Bu evde bazan da Sait Faik'in hikâyeleri okunurdu. Yine yüksek sesle, yine Ayhan Bozfırat okurdu. Sait Faik'in duygudan duyguya savrulup giden, şiirini bir ruh parçalanmışlığından alan hikâyeleri, Ayhan Bozfırat'ınkilere hiç benzemezdi. Ama çok tuhaf, Sait Faik, Ayhan Bozfırat'ın hayran olduğu hikâyeci idi.

Dört Yol Ağzındaki Ev'den önce mi sonra mı, şimdi hatırlayamıyorum, Bozfırat çocuk romanları yazdı. Üç roman. Üçünü de çok severek okumuştum, İstanbul'da kimsesiz insanları, çocukları irdeleyen eserler.

Dört Yol Ağzındaki Ev bende buruk bir tat bırakmıştır. Yazılışına tanıklık etmişim. Okumaları gibi, yazışı da hülyalıydı Ayhan Bozfırat'ın. Yazar-

ken, gündelik hayattan sıyrılıp gidiyordu. Romanın kişilerine ad takıp takmamakta kararsızdı. Ad yerine belirgin  beklendirmeler: Yaşlı adam, ev sahibi, kadın... Ama bir kedi vardı romanda, adı Mestan'dı. Artık unutulmuş bu kedi adı kim bilir hangi anılardan çıkagelmişti yazara...

Araya yıllar girdi. Ayhan Bozfırat'ı çok uzun zaman görmedim. Hastalandığını  ğrendiğimdeyse, rahatsız etmekten çekindim. Sonra  l m haberi. 1981 yılının son g n y d , Ahmet Oktay aradı, Ayhan Bozfırat  lm ş, İstanbul Radyosu yayınına bir şeyler söyledim. Soğuk ve güneşli bir gündü, cenaze katıldım.

Galiba ertesı yıl, bir hikâye yazmaya başladım. Ayhan Bozfırat'ı öykü kişisi kılmaya çalışıyordum. 1970'lerin günlerinde, Teşvikiye'deki apartman katında, yüksek sesle öyküler okunmuş gecelerde... Alımlı, güzel ve iyi kalpli bir kadın... Sonra yarım kaldı. Acı veriyordu bana.

Dört Yol Ağzındaki Ev'in yeni basımı masamda. Sayfalarını gelişigüzel açıyorum. Birden şu satırlar:

“Tahta perdeyle çevrilmiş, yosunlu bir bahçeydi bu. Tahta perdeye yer yer paslı tenekelerle yama yapılmış. Bahçede  amaşır ipleri vardı. Eskimiş, yağmurla rengini yitirmiş, kurşun renkli çamaşır ipleri. İplere takılı unutulmuş birkaç mandal. Mandalların demirleri paslı. İpin rengini almış mandallar...”

Tıpkı hayatlarımız gibi.

Unutulmayacak Bir Kadın

Hayatımın en güzel çalışmalarından biriydi: *Kırık Bir Aşk Hikâyesi* için Ömer Kavur'la birlikte aylarca çalışmıştık. Ömer çok titizdi, bazan tek bir sözcük üzerinde dururdu.

Filmin mekânları için iki kez Ayvalık'a gittik. Bir yandan da oyuncularını düşünüyorduk. Varlıklı fabrikatör karısı için ikimiz de Neriman Köksal dedik.

Neriman Köksal: Der demez çocukluğum. Cihangir. O zamanlar Türk filmleri belli çevrelerde biraz küçümseniyor. Şimdiki Venüs Tiyatrosu'nun yerinde Taksim Sineması var. Büyük bez afişlerle her hafta yeni bir Türk filmini duyuran sinema. *Kanlarıyla Ödediler*'in afişini oradan mı hatırlıyorum? Etkileyici bir ad; oyuncular arasında Neriman Köksal.

Kanlarıyla Ödediler'i çok sonra seyrettim. Neriman Köksal'a gelince, o zamanlar, birçok filmde gönüller yakıyordu. Bazan baştan çıkaran bir kadındı, erkekler onun uğruna kırılıp gidiyorlardı. Henüz herkesin pek masum görüldüğü dönemlerde, Neriman Hanım, rolü gereği, siyah kombinezonlarla boy gösterebiliyordu. Onun oyunculuk sanatına bu saygısı, Türk sinemasının ayrıntılı tarihi yazılırsa çok daha iyi anlaşılacaktır...

Neriman Hanım bazan delidolu, dişiliğine rağmen erkek Fatma, ortalığı birbirine katan bir kompozisyon; Orhan Günşiray'la ikisinin öyle sıcak, sevimli, seyrettiğim günlerde bende iz bırakan filmleri var.

Neriman Köksal bazan da *Lekeli Kadın, Gece-lerin Kadını*. Bu filmlerde derin melodram havası içinde, orta yaş eşiğindeki ‘vamp’ kadına trajik anlam katıyor: Boylu boslu, sarışın gümrak saçlı, serüvenli hayatında aşkları yarım kalmaya yazgılı, geleceği karanlık bir ‘lekeli kadın’.

Siz televizyonlarda, gazetelerde ‘karakter oyuncusu’ denildiğine bakmayın, gerçek bir yıldızdı Neriman Köksal. Üstelik rolden role bürünebilen, kişilikten kişiliğe yol alan bambaşka bir yıldız. Zaten ‘karakter oyuncusu’ sözünün ne anlama geldiğini de bir türlü çözemem...

Ve bu yıldızı *Kırık Bir Aşk Hikâyesi*’nin çekiminden hemen önce yakından tanıdım. Hümeysra, Ömer Kavur, ben, bir akşamüzeri Neriman Hanım’ın Şişli’de, Abidei Hürriyet Caddesi’ndeki evine gittik; senaryoyu bırakacağız. Sonra gece uzadı, Neriman Hanım bizi akşam yemeğine alıkoydu. Bir koca kayık tabak takoz kesimli palamut, bol yeşil salata, iki kadeh rakı. Eylül de ne kadar güzel bir geceydi.

Ve Neriman Hanım ne kadar alçakgönüllü bir insandı. *Kırık Bir Aşk Hikâyesi*’nin çekimi bir ay sürdü. Ayvalık’a ekim ortası gittik. Ayvalık’tan kasım ortası döndük. Güzel bir pansiyonda kalıyorduk. Sinema ve tiyatronun seçkin oyuncularını aramızdaydı. Her akşam upuzun sofrada buluşulurdu. Neriman Hanım günün yorgunluğunu alıp götürürdü. Herkese karşı sevecen, bir çocuk kadar temiz kalpli, basit çekiştirmelerden, çirkin çekemezliklerden o kadar uzak, hiç çocuğu olmamasına karşın anaç bir kadın.

Aşk-ı Memnu dizisinin bu unutulmaz Firdevs Hanım'ı, güzelliğine karşı savurgandı. Hanımların, hattâ beylerin birtakım kozmetik mucizeler ardında koşuşturmalarına kayıtsız, geçmiş zamanın acıbadem kremleriyle yetiniyor; hayatın gelip geçiciliğine bir gönül insanı gibi yaklaşıyordu.

Uzayıp giden çekim günlerinde, Neriman Hanım'ın çantasındaki poşetten neler çıkmazdı ki, grissiniler, katı yumurtalar, kurabiyeler, amyanıtlı kâğıtta peynirler, bir salkım üzüm. Herkese ikram ederdi.

Asıl insanı tanımak hemen hemen imkânsızdır. Bir film yıldızını tanımak ise büsbütün güç. Ama Neriman Hanım'ı tanıdığımı düşünüyorum. Pelikülün evler barklar yıkıcı ihtişamla sunduğu bu insan, başkalarının mutluluğunu paylaşmaya, başkalarının mutluluğundan kendine mutluluk payları çıkarmaya gönüllü, dertlerini, üzüntülerini içine atan, hep iyi huylu, hep umutlu ve iyimserdi.

Bir gün bana gelmişti. Şişli'deki ilk eve, çatı katına. Dik merdivenden yorulmuş, üçüncü katta oturan komşum Nur Hanım'da iki dakika dinlenmişti. Şişman Nur Hanım'la karşılıklı, fazla kilolardan yakınmışlardı. Nur Hanım "Sizi pek beğenirim" dedikçe, Neriman Köksal gülümsüyor, yüzü kızarıyordu. Sonra Nur Hanım'a hep selâm gönderirdi. Komşunun öldüğünü söyleyememiştim. Bu selâmlar yıllarca bende kaldı.

Neriman Hanım'ın komşuma selâmlarını çok özleyeceğim.

Edip Cansever'den...

Nerden çıkageldiyse, yıllardan 1962 filan, Beyazıt'ta Sahaflar'dayım, Elif Kitabevi'nin vitrininde *Umutsuzlar Parkı*...

Şiirden anlıyor muyum, bilemem. Ama şiir kitapları ediniyorum. Boyuna şiir okuyorum. *Umutsuzlar Parkı*, Edip Cansever'den ilk kitabım.

O zamanlar kitapların sergileniş ömrü daha uzun olmalı. 1958 basımı *Umutsuzlar Parkı* dört beş yıl sonra hâlâ sergileniyor.

İlk dizeler:

*Biliyorsunuz parkların
Sizi çağıran tarafları
İnsanın gizli, karanlık köşeleriyle orantılı
Orada saklanıyor onlar...*

Derken Nerde *Antigone*:

*Ne çıkar siz bizi anlamasanız da
Evet, siz bizi anlamasanız da ne çıkar
Eh, yani ne çıkar siz bizi anlamasanız da...*

Bu tını, bu sözdizimi etkisini sonraları da sürdürecektir. Edip Cansever kendinden sonraki kuşağın çok severek okuduğu bir şairdir.

Lise son sınıfa geldiğimde, ders kitabımız üç 'genç' şairden söz açıyor: Cemal Süreya, Turgut Uyar, Edip Cansever. Oysa bu şairler çoktan ustalık katına erişmişler. Sonra onları yitirdik. Kitabın yeni

basımlarına bakmıştım: Cansever, Uyar, Süreya hâlâ ‘genç’ şairlerdi...

Lise sonda *Tragedyalar*’ı okuyordum. Kapa-
lı, karanlık, kasvetli dünyasıyla yapıt beni yorardı.
Lise sonda hikâyeler yazıyordum. Sonra *Cumar-
tesi Yalnızlığı*’nda yer alan “Yürek Burkuntuları”
Tragedyalar’ın defalarca okunduğu günlerde yazıl-
mıştır. *Cumartesi Yalnızlığı*’nı Edip Cansever’e de
postalamıştım. Birdenbire tanıştık. Cansever, genç
yazarları görmezden gelenlerden değildi. Ne var ki,
Cumartesi Yalnızlığı’nda tek bir öyküyü beğenmiş-
ti: “Yürek Burkuntuları.”

Ötekileri epey hırpaladı. Çok gençtim, sözlerine
için için öfkeleniyordum. Birden soğumuştum Edip
Cansever’den. Taksim Gezisi’ndeki açık hava, kol-
tuk meyhanesi henüz yıkılmamıştı. Orada yüksek
tabureler üstünde oturuyorduk. Bir an önce ayrılıp
gitmek istiyordum. Usta bir şairin yolun başındaki
yazara iyilik ettiğinin bilincinde değildim.

Derken *Kirli Ağustos* kitabı yayımlandı, yıllardan
1970. Birçok sayfamın tohumu dizeler:

*O da var olanın ağır ağır yokluğu
Şurda bir gündüz kımıldamakta...*

Sonra:

*Kirli ağustos! Beni ordan oraya götüren eşya
Aklımda üç beş otel ya kalır
Ya kalmaz üç beş otel aklımda...*

Sonra en yıkıcısı:

*Başka değil, yokluğu görmek için
Kirli ağustos! Gözkapaklarımı da yaktım sonun-
da...*

Kirli Ağustos'tan sonra Edip Cansever'le ölü-
müne kadar süren dostluk. Günler, akşamüzerle-
ri, uzayan akşamlar. Yalnızca şiir için yaşar gibiydi.
Geçim derdinden uzak olmakla birlikte, görgü,
para olanaklarıyla pek de uyuşmayan bir yaşamaya
yönlendirmişti Edip Cansever'i. Lüks mekânlarda
göremezdiniz onu, hiçbir zaman öyle yerlere git-
medi. Salaş mekânlarda buluşurduk, dedim ya, ak-
şamlar...

Yeni bir şiire çalışıyorsa, elinde kâğıt kalem, şiir
bitinceye kadar hep erinçsiz, kaygılı. Bana öyle ge-
lirdi ki, *Kirli Ağustos* şairinin şiir yazması, ateşli bir
hastalığın günlerinden farksızdı.

Sonra, yazılmış, yayımlanmış şiirler de birer
hummaydı. Edip Cansever bazan o eski şiirlere dö-
ner, yayımladığına pişman, vazgeçişler içinde her
şeye küserdi.

Kim bilir kaç kez görüştük. Şimdi araya sonsuz
özlem girdi. Geçip gitmiş zamana baktığımda, Edip
Cansever'i puslara bürünmüş görebiliyorum. Kaç
kez görüşmüş olursak olalım, o hep pusluydu, her-
kese pusluydu. Uzak demiyorum. Mesafeli de de-
miyorum.

Şu dizeler “Dostlar” şiirinden:

*Elimde bir çanta şurda burda dolaşıyorum
Hep bir yerlere gideceğim sanki...*

Türkân Hanım'ın Açelyaları

O çok eski zamanlarda, Yeni Konfüçianist okulundan Cou Dun-i, çiçekler arasında yalnız lotos çiçeğini sevdiğini söyler.

‘Lotos’... Bugün artık lotus diye bildiğimiz çiçek.

Cou Dun-i, lotus çiçeğini berrak sularda yıkanır arınırken görür. Kokusu uzaklara ulaşır. Hiç de hoppa bir hali yoktur. Deneme yazarı, sevdiği çiçeği ve sevgisini yalın, dupduru anlatır.

Çiçek yazıları hoşuma gider. Çiçekleri zaten çok severim. Onları bir de okumak bambaşkadır. Birçok yazıyı unuturum, çiçek yazılarını unutmam.

Balkonumda bitkiler var, oturma odasında da. Hepsi yeşil yapraklı bitkiler. Yeşillikleri kasvet dağıtır. Bazan yeşertilerine dalıp giderim, lotusun berrak sularda arınması gibi benim de içim aydınlanır.

Çiçeklerimse iki saksı açelya. İlki, kırmızı, hem de mor kırmızı çiçek açanı kocaman saksıda. Ötekisi, firfırları beyaz, kendisi pespembe çiçekli açelya, küçük saksısının ne zaman değiştirileceğini sorup duruyor.

Açelyalarım, Türkân Şoray'ın armağanı bana. Mor kırmızıyı, üç dört yıl önce, yılbaşında göndermişti. Pembe çiçekli, geçen güz...

Açelya bilgileri devşirmeye çalıştım:

Açelyalar kışın ya da ilkbaharda çiçek açarlarmış. Toprakları çürüntülü ve zengin olacak. Açelya çok su istiyor. Yaprakları haftada birkaç kez püskürtmeyele ıslatılacak mutlaka...

Türkân Hanım'ın açelyaları biraz farklı. Eylül girer girmez, konca veriyorlar. Geçen güz çıkagelen, pembe de firfırları beyaz açelya, silme çiçekliydi. Mor-kırmızı şimdiden, daha eylül başında çiçek açtı. Yedi sekiz çiçek göz kamaştırıyor.

Peride Celal'in harikulâde öyküsü "Çukur"daki bitkinin kuruyup gidişi gibi, onun da ömrü sönüp gidebilirdi. Geçen yaz, tatildayken, ya bana küstü, ya su dolu kaba oturtulmaktan hoşlanmadı; dönüşümde yapraklarını sararmış buldum. Derken dökülmeye başladı yapraklar. Ne yapacağımı şaşırdım.

Açelyaların 'yaprak dökülme' adı verilen bir hastalıkları varmış. Bir tür mantar hastalığı. Yapraklar önce sararıyor, sonra kızıl sarı, derken esmer renkte lekeler ve yaprak kuruyup dökülüyor.

Bütün kış, geçen yıl, kuru dal uçlarında yine mor kırmızı çiçekler! Acaba iyileşecek mi diye tasalanırken, bu ilkyaz, kuru dallar altından taze yapraklar, taze dallar belirdi, açelya şenlendi.

Pembe sapasağlam neyse. O da tek çiçek açtı henüz.

Açelyalarımı çok seviyorum. Türkân Hanım'ı çok sevdiğim gibi.

Açelyalarım bana mevsimleri anlatıyor. Ama değişik zamanlarda çiçek açışlarıyla. İlkbahar yerine

güz, sonra bütün kış. İlkbahardaysa çiçekler usul usul göçüyor. Şimdi gelen, yaz mevsimidir... Keşke yaşam böylesi sakın düzenlerde geçse.

Mor kırmızı açelya asla yanılmaz. Eylülün habercisidir. Eylülle beş on gün kala yeşil, çok uçuk yeşil koncalar verir. Sonra büyür koncaları, bir de bakarsınız, kırmızı uçlar gözükmüş...

Açelyanın vatanı Çin. Geçen yüzyılın başlarında Avrupa'ya adım atmış. Pembesi, kırmızısı, ateş renklisi, portakal alacalısı, beyazı, daha bir sürü renkte çiçeklisiyle çok değişik türleri söz konusu.

Hep yabancı kişilerin adlarını almışlar: Mme. August van Damme açelyası, Roosevelt açelyası, Mme. Petrick açelyası... Balkonumdakiler de Türkân Hanım açelyası, asıl türleri, tür adları ne olursa olsun.

Kimi çiçekleri kokularından dolayı severiz. Yasemen benim için öyledir. Kimisinde edebiyatın damgası hiss olunur: *Kamelyalı Kadın* olmasaydı, kamelya o kadar çekici gelir miydi? Bazılarının alçakgönüllülüğü sevgiler uyandırır, işte renk renk sardunyalar!, nereye dikseniz yaşamaya çalışırlar. Kimileri de, gülde olduğunca, aşk sözlerinin simgesidir.

Cou Dun-i, en çok lotusu seviyor. Ben bütün çiçekleri severim.

Eski İstanbul

Bir dostum geçenlerde ‘eski İstanbul’la ancak 2000’lere yaklaşılrken ilgilenilmeye başlandığını ileri sürdü. Biraz şaşırdım, “Ne açısından?” dedim. Dostum ‘yayınlar’dan söz açmak istiyormuş.

1989’da yayımlanmış, daha doğrusu, çevrimyazısı gerçekleştirilmiş bir kitap geldi aklıma: İstanbul Kütüphanesi’nin armağanı *Eski İstanbul*. Yazarı, Celâl Esad Arseven.

Celâl Esad Arseven üzerine bugünün genç kuşaklarına ne anlatılabilir? Eseri giderek unutulmuş, hizmeti anılmamış, değeri bilinmemiş birçok yazarımızdan biri o da. Bazı ansiklopedilerde, bir iki sözlükte adına ya rastlanılıyor, ya da buncacık ilgiden bile yoksun bırakılmış...

Arseven, *Eski İstanbul*’da kentin topografyasını çıkarıyordu.

Eser, kaleme alındığı dönem, 1900’lü yıllar düşünülürse, ilgi alanı açısından enikonu düşündürücü bir tarihçe sayılmalıdır. Celâl Esad tarih ve çevre bilincinden hiç kimsenin söz açmadığı bir zaman diliminde eski İstanbul’un mimarî açıdan kuruluşunu, anıtların, yapıların oluşumunu inceler.

Yazar, Bizans ağırlıklı bu mimarîyi sergilemeyi, Osmanlı İmparatorluğu’nun başkent olarak İstanbul’u seçişine kadar sürdürür. Bir yandan da, Bizans imzalı anıtların, yapıların, imparatorluk sürecinde nasıl ‘korunduğuna’, başka bir dinin kültürüne nasıl ‘uyarlandığına’ uzun uzadıya değinir.

İki ayrı aşamada irdelenmiş bu topografya çıkarımı, Celâl Esad'ın ekin sel bilincini yansıtm ası açıs ından da etkileyicidir: Eser boyunca, artık tarih sahnesinden çekilmiş bir devletin belde anlayış ını saptama ç abası karş ımıza çıkar, hem de, Osmanlı uygarlığ ının fethettiğ i kenti tarihî mirasıyla nasıl gündelik yaş ama kattığ ı dile getirilir.

Bizans'ın mimarî si, kuş kusuz, Osmanlı uygarlığ ınca yeterince korunmamış tır. Farklı kùltür, farklı inanç ortamı, nihayet kentin fetih yoluyla ele geçirilmiş olması, tarihî dönem de göz önüne alındığında, böylesi korumayı zaten olanaksız kılmaktadır.

Bununla birlikte kiliseleri gönül rahatlığıyla camiye dönüştürebilen, yabancıların yaşadığı semtleri mimarî açısından özgür kılmış olan bir uygarlığ ın, günümüzün yıkıcı, yok edici, yapsatçı tutumuyla hiçbir akrabalık kuramayacağı da çok açıktır...

Celâl Esad'ın tarihçesi bir tanık günümüz için. Yazıldığı yıllarda, belki harabeye dönüştü dönüşecek bir durumda, ama yine de ayakta kalabilmiş Bizans kılıç artıkları bu seçkin eserde tek tek saptanır.

Aradan geçen yüze yakın yılda tarih bilincimizin sözümona geliştiğ i ileri sürülmüş se de, Bizans'ın mimarî mirası büsbütün yitirilmiş değ il midir?

Sorun daha da ürkütücü boyutlara fırlamış, yakın tarihin sapasağ lam azınlık mimarî si de usul usul, ama pervasızca ortadan kaldırılmak istenmiştir.

Bütün bütüne yiten salt Bizans değ ildir. Salt 'payitaht' İstanbul da değ ildir. Cumhuriyet Türkiye'sinin kùltür baş kenti İstanbul'da cumhuriyetin

coşkusunu dile getiren ulusal mimarî, birbirinden incelikli yapılar yerlerini inanılmaz kişiliksizlikte villa-kondulara, özenti gökdelenlere bırakmaktadır.

Arseven gibi yazarlar, tarihî bir kentin tarihî yapıları, anıtlarıyla birlikte ‘yaşadığı’ sürece anlam edinebildiklerinin bilincindeydiler. *Eski İstanbul*’u İstanbulseverlere armağan eden İstanbul Kütüphanesi de o yıllarda söz konusu bilincin yeniden nefes almasını istiyordu. Kim bilir nasıl bir sevinçle yayımlanmıştı kitap. Fakat kaç kişi okudu?

Eski İstanbul’la çok ‘geç’ ilgilenildiğinden yakınan dostuma o gün Celâl Esad Arseven’den ve eserinden söz açmadım...

Son Söz Yerine: Anlam

Komutanım Sami Demirel’e

Bazan anlamın usul usul çekildiğini üzümlere ayırt edersiniz.

Durup dururken bu tümce. Bir yerde mi okumuştum, kendim mi uydurdum? Belki de biri söylemiştir. Kim?

Hem sonra hangi anlam?

Bir aşkın anlamı diyor iç ses. Aşkın anlamı... Çok beylik. Beylik de, etkisi yadsınamaz. Bir an dalıyorum. Aşk var mı? Aşkı her defasında yeni baştan tanımlamak zorunda kaldığımızı göre, bence aşk yok. Epeydir böyle düşünüyorum.

Çocuktum, galiba okulda öğretmişlerdi: Vatan aşkı. Aşktan da üstün, dendiğinde ‘vatan’a duyulan büyük sevgiyi anlayacağız. Montaigne’nin özdeyişini okuyuncaya kadar ‘Vatan aşkı’na sımsıkı sarılmıştım. Montaigne, bütün dünyadan başlıyor, tek bir bireye uzanıyor; sonra tek bir bireyden yola çıkarak bütün dünyaya açılıyordu. Aşk değildi söz açtığı, bireye ve dünyaya zararı dokunmamaktı. İşte gerçek erdem, demiştim kendi kendime.

Şimdiyse, kâğıt üstünde kalmaya yazgılı erdem, diyorum.

Aşkı da yalnızca sanat eserinde(n) hissedebiliyorum.

Anlam... Yine de aşkı andırır çağrışımlarla çıkıyor anlam. Bazı yaz sabahlarını... bu şehirde yaz başlangıçlarının sabahlarını hatırlıyorum. Derin fakat sebepsiz bir sevinçle uyandığım o sabahlar, içimde çılgıncasına yaşamak aşkı! Pek ender duyduğum yaşamak aşkı.

Ama hemen okuma sanatının anlamı belirliyor. Yine yaz mevsimidir, kitaplarla en haşır neşir olduğum yıllar, ilkgençliğim. Reşat Nuri’nin romanları için sızılı bir mutlulukla dolup taşıdığımı hatırlıyorum. Elimde *Akşamgüneşi*, *Dudaktan Kalbe*, *Yaprak Dökümü*.

Bir daha niye olmadı? Bir daha niye o anlamlı okumaları yaşayamadım? Şimdi yeniden okusam on üç-on dört yaşlarımda yaz günlerine geri dönebilir miyim?

Plajlar geçiyor içimden, İstanbul'un plajları. Kâh Moda'dayım, kâh Fenerbahçe'de; Küçüksü da olabilir. Deniz, bulutsuz gökyüzü, yaz esintisiyle çırpınan tente... Yalnızca ayrılığın acı anlamını taşıyor bu görüntüler, bellekte çakıp sönen.

Bende yağmurun içli anlamı var. Ne kadar se-verdim yağmuru, yağmaya başlamaya görsün, ilk damlalarda erinçler kuşanırdım, içimi aydınlatırdı yağmur. Hele sonbahar yağmurları... Şimdiyse yine sonbahar geliyor, yine yağmurlar, kasvetler diye söy-lenip duruyorum. Sanki yağmur bile değişmiş.

Her şeyden dönüp yazdıklarım sığındığım gün-ler, yıllar, uzun yıllar. Bir öykü yazıyorum! Bir ro-man yazıyorum! Benden mutlusu yok. Uzun yıllar... Bir anlamı var mıydı o yazdıklarımın? Uzun yıllar geride kaldıkça böyle sorar oldum. Dün kime yaz-mıştım, bugün kimin için yazıyorum? Yazdıklarım başkalarına anlam götürdü mü?

Sorulardan korkup kaçınca bahçelerin anlamı son sığınak.

Dıranas'ın dizesindeki 'ihtiyar ağaçlı, kuytu bah-çelerden' geçip gidiyorum, çocukluğumdaydı o bahçeler, ihtiyar ağaçlar vardı, haylazlıklarımızı, ya-ramazlıklarımızı hoş görürlerdi.

Tanpınar bana gençliğimin bahçelerinden söz açıyor sanki:

*Ne güzel geçti bütün yaz,
Geceler küçük bahçede...*

Küçük bahçelerinde bir kadeh bir şey içilmiş evler üçer beşer geçiyor, duruyor, siliniyor, başım dönüyor.

Isırdığım domatesin kokusunu içime çekiyorum. Küçük kâsede yeşil erik. Taze asma yaprağı kuşanmış sardalya balığı. Böylece mevsimler, mevsimlerin rengine bürünmüş anlamı.

Hepsi boşuna. Bunlar birer anı bile değil. Yalnızca anı iskeleti.

Anlam benden el ayak çekmiş.

“Evlerin, kapılarda hep mücevher çağrışımlı
tepe camları vardı, yine morlar, yahut
kırmızıları, zebercet yeşilleri, bazan gece
mavileri, topaz sarıları. Çok ender yine
rastlıyorum, renklerindeki genç kalış
gönlümü yoruyor.”

Selim İleri, İstanbul Kitaplığı'nın
ikinci cildi *İstanbul Seni
Unutmadım*'da romanlarda, şarkılarda,
filmlerde kalmış o kente, artık hayal
İstanbul'a götürüyor bizi, büyülü bir
yolculuğa davet ediyor.

Kapak fotoğrafı: Charles W. Cushman,
Indiana Üniversitesi Arşivi, Bloomington, Indiana USA

§ EVEREST

twitter.com/everestkitap

ISBN: 978-605-141-583-3

9 786051 415833

www.everestyayinlari.com